

Riitta Helena Mäki

PRONSSISEN TAITEEN TEKIJÄT

Taidevalajien ammatillinen identiteetti sekä taidevalajien ja kuvanveistäjien välinen yhteistyö suomalaisissa taidevalimoyrityksissä 1900-luvulla

Pro gradu -tutkielma
Taiteiden ja kulttuurin
tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
SL 2002

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Riitta Helena Mäki	
Työn nimi Pronssisen taiteen tekijät. Taidevalajien ammatillinen identiteetti sekä taidevalajien ja kuvanveistäjien välinen yhteistyö suomalaisissa taidevalimoyrityksissä 1900-luvulla	
Oppiaine Taidehistoria	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika syyslukukausi 2002	Sivumäärä 110
Tiivistelmä – Abstract Tutkielma perustuu Lapinlahden taidevalimotoimintaan ja tämän toiminnan kautta syntyneisiin vielä nykypäivänä toimiviin taidevalimoyrityksiin Suomessa. Tarkastelu kattaa koko 1900-luvun ajanjakson. Tutkielma käsittelee sekä taidevalajien ammatillisen identiteetin syntyä ja vahvistumista työuran aikana että taidevalajien ja kuvanveistäjien yhteistyön lähtökohtia ja vaihteluita. Taidevalajien ammatillista identiteettiä tarkastellaan koulutuksen, ammattilaisuuden, kykyjen, ominaisuuksien ja itsearvostuksen kautta. Taidevalajien ja kuvanveistäjien yhteistyötä tarkastellaan tekijöiden välisen toiminnan kautta. Tutkielmassa tarkastellaan myös yhteistyön pysyvyyttä. Tutkielmassa pyritään ymmärtämään laajemmin taiteen kenttään liittyvää tekijyyttä ja selvitetään käsityöläisten merkitystä taiteilijoiden pronssiteosten teostuotantoprosessissa.	
Asiasanat taidevalimo, taidevalaja, identiteetti, yhteistyö, pronssivalu	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto, Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos	
Muita tietoja	

SISÄLTÖ

1. TAITEILIJAN JA KÄSITYÖLÄINEN TARVITSEVAT TOISIAAN	1
2. TAIDEVALIMOYRITYKSET JA NIIDEN TOIMINTAEDELLYTYKSET	9
2.1. Tarve valaa pronssiin	9
2.2. Suomen taidevalimotoiminnan lähtökohdat	12
2.3. Lapinlahden taidevalimoyritykset	14
2.4. Lapinlahtelaisista oppipojista omien taidevalimoidensa johtajiksi	19
3. TAIDEVALAJIEN AMMATILLINEN IDENTITEETTI	22
3.1. Alalle tulo ja taidevalajakoulutus	22
3.2. Työnkuva	28
3.3. Kyvyt, ominaisuudet ja itsearvostus	36
4. TAIDEVALAJIEN JA KUVANVEISTÄJIEN YHTEISTYÖ	43
4.1. Taidevalumenetelmän hallinta kuvanveistäjien keskuudessa	43
4.2. Taidevalimotyöprosessi	48
4.3. Työnjako ja yhteistyö taidevalimotyöprosessissa	51
4.4. Yhteistyön pysyvyys ja valimouskollisuus	60
5. PRONSSISEN TAITEEN TEKIJÄT	70
KUVALUETTELO	75
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	78
LIITTEET	

1. TAITEILIJAJA KÄSITYÖLÄINEN TARVITSEVAT TOISIAAN

Taide, käsityö ja tekniikka sivuavat toisiaan ja limittyvät toisiinsa. Perinteiseen länsimaiseen asioiden tarkastelutapaan kuuluu niiden erottaminen toisistaan omiksi tutkimuskohteikseen.¹ Näitä kolmea tekijää tulee kuitenkin käsitellä myös kokonaisuutena. Erityisesti yhteistarkastelu on tarpeellista, koska käsityön ja tekniikan osuus usein sivuutetaan taidehistorian tutkimuksessa.

Käsityötä sekä ammattina että valmistusprosessina on tutkittu vähän.² Tämä aihealueen tutkimattomuus johtaa helposti siihen, että käsityön arvostusta pyritään nostamaan liittämällä käsityö osaksi taiteen kaanonin. Käsityöläinen muutetaan näin ollen taiteilijaksi tai taidekäsityöläiseksi.³ Käsityöläisen asema on siten toissijainen suhteessa taiteilijan asemaan.⁴ Entä mitä tehdään silloin, kun käsityöläinen työskentelee täysipäiväisesti toisen tuotannon, kuten taiteilijan teosten, parissa ja edellä mainitun kaltainen aseman muutos on mahdoton? Merkittävää on, että tällaisia täysin avustavaa roolia toteuttavia käsityöläisryhmiä on olemassa.

Suomen julkinen kuvanveistotaide on synnyttänyt jo aivan varhaisessa vaiheessa ympärilleen joukon erikoistuneita ammattilaisia, joista kuvanveistäjät ovat olleet riippuvaisia.⁵ Yksi näistä ryhmistä on 1900-luvun alkupuolella syntynyt taidevalajien ammattipiiri.⁶ Heidän kauttaan taidevalimotointa liittyy olennaisesti valamalla valmistetun julkisen kuvanveisto-

¹Honour - Fleming 1992, 13.

²Anttila 1993, 11.

³Käsityöläisyyttä tarkasteleva Markku Graae kysyy miksi käsityöläisen on kutsuttava itseään taiteilijaksi tai taidekäsityöläiseksi ollakseen olemassa. Graae 1993, 51.

⁴Graae 1993, 51; Taiteilija nauttii erityistä arvostusta taiteellisten kykyjensä tähden verrattuna käsityöläiseen. Becker 1982, 14-17, 272; Käsityön ja taiteen eriytyminen on alkanut Leon Battista Albertista (1404–1472), joka on saanut aikaan sen, että kuvanveistoa, maalaustaidetta ja arkkitehtuuria on ryhdytty pitämään vapaina taiteina ennemmin kuin käsityötaidon osoituksina. Honour - Fleming 1992, 404; Aimo Reitalan mukaan Suomessa keskiajalla toimineet kuvanveistäjät ovat olleet vielä itsenäisen käsityöläisen asemassa. Ammattikuntalaitoksen kehitys 1600-luvulla on edesauttanut taiteen harjoitustoiminnan syntyä. Reitala 1974, 4; Heikki Hanka on pohtinut käsityön ja taiteen problemaattista suhdetta ja todennut taiteen olevan käsityötä, joka on korotettu korkeammalle käsitteelliselle tasolle. Heikki Hangan luento Käsityöläismaalarista taiteilijaksi 22.10.1998. RMA.

⁵Tämä samanlainen ammattilaisuuskehitys on ollut yleistä koko Euroopassa. Lindgren 2000, 117; Ammattien muodostuminen liittyy työprosessin eriytymiseen ja työnjakoon. Rauhala 1993, 17; Erik Kruskopfin mukaan muotoilijoiden ja käsityöläisten välinen yhteistyö on alkanut Suomessa 1890-luvulla. Kruskopf 1989, 170-171; Tämä samankaltainen yhteistyö on vallinnut kuvanveistäjien ja käsityöläisten välillä. Muun muassa taidevalajana toimiessaan Aukusti Veuro on valanut taidevalimossaan pääasiassa kuvanveistäjä Waino Aaltosen teoksia. Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 14.3.1920. SKS; Jaakko Veuron tiedonanto 20.11.1989; Jauhainen 1986, 179; Vanni 1986, 166; Kuvanveistäjien apuna on ollut myös kipsivaluun erikoistuneita ammattilaisia. Esimerkiksi Frans Pehrman on tunnettu kipsivalumestarina. Hän on saanut muun muassa kultamitalin Pariisin maailmannäyttelyssä laadukkaasta kipsivaloksen kappalemuotista. Jauhainen 1986, 183.

⁶Akateemisen perinteen mukaan ovat kuvanveistäjät siirtäneet malliteoksensa ammattilaisilla joko kiveen tai pronssiin. Anu Uimonen, Kunnianosoitus kivelle. HS 22.10.1994; Lindgren 2000, 116; Wiberg 1980, 57; Muita avustavaan ryhmään kuuluvia käsityöläisten ammattipiirejä ovat muotoilijoiden tai taiteilijoiden rinnalla työskentelevät käsityöläiset, kuten kutojat, ompelijat, puusepät ja lasinpuhaltajat.

taiteen ja pienoiskuvanveistotaiteen teostuotantoprosessiin.⁷ Tähän toimintaan osallistuvat sekä kuvanveistäjät⁸ että taidevalajat yhteistyössä. Vain harvat kuvanveistäjät valavat itse omat teoksensa. Tämän vuoksi on tarpeellista tarkastella taidevalimotyöprosessia sen tekijöiden, sekä taidevalajien että kuvanveistäjien, näkökulmasta käsin.

Taidevalutyö on aina tehty käsityönä.⁹ Taidevalaja täyttää käsityöläisen perinteisen määritelmän henkilöstä, joka ammattilaisena tekee käsin tai käsissä pidettävien työkaluin työtä. Koneita käytetään ainoastaan aputyövälineinä. Taidevalaja osallistuu kuitenkin vain osittain teostuotantoprosessiin, eikä näin ollen täytä uudempaa käsityöläisen määritelmää, jossa käsityöläinen on myös tuotteen suunnittelija.¹⁰ Taidevalajien ammattiryhmä on siten omintakeinen. He valmistavat työkseen taiteilijoiden teoksia, mutta heillä ei välttämättä ole omaa tuotesuunnittelua tai tuotantoa. Teoksen suunnittelu ja malliteoksen valmistus kuuluvat taiteilijalle.¹¹ Taidevalajat eivät siten myöskään vastaa työn sisällöstä tai siitä, miksi työ tehdään. Kun taiteilija käyttää materiaalia sanomansa välittämiseen, niin käsityöläinen ilmentää itseään materiaalinsa hallinnan kautta.¹² Taidevalajat työskentelevätkin vaativassa tehtävässä siirtäessään kuvanveistäjän teoksen toiseen materiaaliin samalla säilyttäen pronssissa teoksessa malliteoksen näköisyyden.¹³

Taidevalimossa tehtävä työ voidaan luokitella teolliseksi käsityöksi.¹⁴ Nykypäivänä toimivissa taidevalimoissa valmistetaan edelleen pääasiassa

⁷Käytän termiä teostuotantoprosessi kuvaamaan taiteilijan tekemää kokonaisprosessia. Taiteilija voidaan rinnastaa muotoilijaan, jonka tuotesuunnitteluprosessissa yhdistyvät kohteen suunnittelu, valmistus ja arviointi. Katso Anttila 1993, 13.

⁸Tutkimuksessa käytän rinnakkain termejä taiteilija ja kuvanveistäjä. Molempien termien käytön perusteluna on, että kuvanveistäjä-käsite rajaa liiallisesti teoriapohjan yleisiä lähtökohtia. Yleensä taidevalimoissa tehty työ itsessään liittyy suoraan kuvanveiston piiriin ja sen kautta tekijöihinsä, taidevalajiin ja kuvanveistäjiin.

⁹Yleisesti käsityön kokonaisvaltainen työprosessi on säilynyt teollistumisen aikana erikoistuneissa ja yksityiskohtaisissa tuotteissa, kuten pronssiveistoksissa. Katso Forty 1989, 43.

¹⁰Markku Graae määrittelyt sille, että käsityöläisen työt ovat ainutkertaisia: työt ovat yksittäisiä sekä tietyn tekijän valmistamia ja täten toistamattomia, pätevät taidevalajan tapauksessa. Graae kuitenkin määrittelee käsityöläisen myös henkilöksi, joka signeeraa teoksen. Graae 1993, 51 Hänen määritelmänsä mukaan käsityöläinen on siten henkilö, jolla on tuotteen tekijänoikeudet. Taidevalaja ei kuitenkaan tässä mielessä signeeraa teoksia vaan kuvanveistäjä; Tekijänoikeuden mukaan muun muassa taiteilijan ohjeita noudattavat taidevalajat eivät ole teoksen tekijöitä. Toisinaan taidevalajat ovat kuitenkin merkinneet teoksen valimon signeerauksella. Miettinen 1999, 62, 72. TAIKU; Reh binder 1998, 9.

¹¹Taidevalajat ovat tekijänoikeudellisesta näkökulmasta kuvanveistäjien teknisiä avustajia, jotka toimivat luovan henkilön ohjeiden mukaan. Heillä ei siten ole myöskään tekijänoikeuksia valmistamaansa teokseen. Tekijänoikeus on henkilöllä, joka on luonut taiteellisen teoksen tai hänen oikeudenhaltijoillaan. Veistokset luokitellaan kuvataiteen teoksiin. Katso Reh binder 1998, 7-9.

¹²Graae 1993, 52; Katso myös Becker 1982, 275.

¹³Howard Beckerin mukaan käsityöläisyyteen kuuluu olennaisesti jollekin työnantajalle työskentely. Becker 1982, 281.

¹⁴Teollisen käsityön käsitteen määrittelyn perusteella taidevalimoityökset ovat olleet yleensä pienyrityksiä, joissa on keskitytty yhteen toimialaan, taidevalimotoiminnalla on ollut alhainen tuotantokapasiteetti ja taidevalimoissa tehtävä työ on eronnut tuotantotekniikaltaan teollisista yrityksistä. Katso Hjerpe et al 1976, 59-60.

valamalla pronssista uniikkia kuvanveistotaidetta.¹⁵ Muita uudempia taidevalimoissa tehtäviä töitä ovat pronssiteosten korjaukset ja konservointi.¹⁶ Vaikka taidevalimoita markkinoidaan lähinnä taidevalun suorittajina, tehdään niissä tilauksesta myös muunlaista messinki- ja pronssivalua.¹⁷ Tämä valutyö on lähinnä taiteellisen muotoilun¹⁸ tuotteiden valmistusta.

Taidevalimoiden johtajat ja valimomestarit ovat työskennelleet yhteistyössä laajan henkilökunnan kanssa. Perinteisesti julkisen kuvanveistotaiteen hankinnoissa taidevalimotyöprosessiin ja valimomestarin vastuulle on kuulunut teoksesta huolehtiminen aina malliteoksen taidevalimolle noudosta valmiin pronssiteoksen pystytykseen lopulliselle paikalleen.¹⁹ Tällaisissa hankkeissa ovat olleet mukana kuvanveistäjien lisäksi sekä muistomerkkitoimikunnat teoksien tilaajina ja rahoittajina että muut käsityöläisryhmät, kuten kivenhakkaajat. Kokonaisprosessissa on ollut mukana myös muita osallistujaryhmiä, kuten muun muassa kuvanveistäjien aputyövoima sekä kuljetus- ja pystytyshenkilöt.²⁰

Taidevalimoiden asiakasryhmiä ovat olleet kuvanveistäjien lisäksi kuvanveistoalan harrastajat, jotka ovat valattaneet omia teoksiaan.²¹ Muita asiakasryhmiä ovat olleet yksityiset henkilöt, säätiöt, yritykset ja yhteisöt,

¹⁵Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998; Esimerkiksi Arttu Halosen taidevalimon toiminta-aikaan kuvanveistäjät teettivät taidevalajallaan pronssivaloksien lisäksi lähinnä kipsivaloksia ja valumuotteja. Katso muun muassa Emil Wikströmin kirje Arttu Haloselle 9.9.1936. LKA; Evert Yli-Porilan kirje Arttu Haloselle 4.8.1938. LKA; Wäinö Aaltosen kirje Arttu Haloselle 9.5.1938. LKA.

¹⁶Elina Hakalan tiedonanto 8.1.1998; Oulun julkiset ulkoveistokset <<http://www.ouka.fi/taidemuseo/veistos>> 19.10.2001; Satu Kaaria, Kaisaniemen Varsapuiston patsaasta on jäljellä vain jalusta. HS 25.11.1996; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Konservointi on yksi keskeisistä toimialoista tulevaisuudessa, sillä yhä kasvavassa määrin ilmansaasteet tuhoavat Euroopassa julkisia pronssi- ja sinkkiteoksia. Katso Elina Järvinen, Apostoleiden saumaustyöt aloitetaan. HS 7.9.1995; Nissilä [2001], 40; Pegasos ja 700 muuta patsasta ovat Berliinin ilmaston armoilla. HS 21.4.1993.

¹⁷Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Taidevalimo P. Venäläinen Oy <<http://www.kuopio.fi/yritys/toimiala>> 30.12.1997; Suomen Kuvanveistäjäliitto Ry -esite, [ei sivunumerointia]; Taidevalimoissa on keskitytty kuvanveistäjien pronssiteosten valmistukseen, mutta samoin kuin kiviveistämöissäkin, on niissä ollut mahdollista tehdä työtä laajemmalla toimialalla; Taidevalimo P. Venäläinen Oy:ssä on muun muassa valmistettu tilaustyönä pronssipylväitä (1995) Kremlissä sijaitsevan Venäjän presidentin virka-asunnon hissikoreihin. Lisäksi yrityksessä valmistetaan tilauksesta kirjaimia, ristejä ja lintuveistoksia. Halosvalimo Oy:ssä on valmistettu yrityksille erikoistarpeisiin sopivia pronssiosia. Elina Hakalan tiedonanto 8.1.1998; Hannu Reunamäki, Kuopiossa osataan keraamisen muotin käyttö taidevalussa. SS 28.5.1995; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998.

¹⁸Taiteellinen muotoilu käsite sisältää sekä taidekäsityön tuotteet että teollisesti valmistetut taide-esineet eli taideteollisuuden tuotteet. Teollinen muotoilu on teollisesti sarjatyönä valmistettujen tuotteiden muotoilua. Jokinen 1981, 142; Kruskopf 1989, 14-15.

¹⁹Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Katso myös Terttu Linkonevan kirje Harjulan johtokunnalle 20.6.1979. HMS.

²⁰Taide-teos tuotetaan ja vastaanotetaan monimuotoisessa yhteistoimintaverkostossa, joka muodostuu monenlaisista tekijöistä. Becker 1982, 2-5, 34-39, 131. Taidevalimotoimintaan liittyvästä yhteistoiminnasta katso esimerkiksi Anne Marttala - Hannu Ruuskanen, Pronssia ja graniittia. SS 11.1.1978; Häiväoja 1985, 24; Konttinen 1989, 145-146; Laulupuu pystytettiin torille tiistaina [1984]. VOA; Pn, Lauri Ollin Lippomies. IS 23.8.1988; Tarja Lappalainen, Halosvalimolle mittava Ajomies -patsaan valutyö. IS 12.3.1992.

²¹Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001

jotka ovat valattaneet kuvanveistäjien teoksia muun muassa omaan käyttöön, myyntiin ja lahjoiksi.²²

Laajimmin Suomen taidevalimoissa tapahtuvaa toimintaa on käsitellyt filosofian maisteri Sinikka Miettinen (entinen Peltola) Jyväskylän yliopistoon tekemässä pro gradu -tutkimuksessaan *Kuvanveistäjä, taidevalaja Arttu Halonen 1885 - 1965, taidevalualan uranuurtaja Suomessa*.²³ Muuten taidevalimotoiminnan tarkastelu on keskittynyt julkisiin valettuihin teoksiin, joiden taustatietoja selvitettäessä taidevalimoissa suoritettu taidevalimotyöprosessi ja työn tehneet taidevalajat ovat tulleet esille osana kunkin teoksen syntyvaiheita.²⁴ Taidevalimo- ja taidevalutoimintaa on myös käsitelty osana yksittäisten taiteilijoiden elämäkerrallista kuvausta ja tarkastelua.²⁵ Lähdekirjallisuus tavoittaa kuitenkin vain harvoin käsityön ja yhteistyön ilmiöt.

Tutkimus perustuu toisessa luvussa esitettyyn Lapinlahden taidevalimotoimintaan ja tämän toiminnan kautta syntyneisiin vielä nykypäivänä toimiviin taidevalimoyrityksiin. Kaikissa näissä taidevalimoyrityksissä on ollut niin teknisesti kuin käytännössä mahdollista valaa suuri-kokoisia teoksia. Lapinlahdelta alkaneen taidevalimotoiminnan lähes sata-vuotinen historia antaa riittävän laajan tarkastelupohjan taidevalajien ammatillisen identiteetin sekä taidevalajien ja taiteilijoiden yhteistyön seurantaan. Kaikki tutkimusta varten haastatellut ja sen tarkastelun kannalta oleelliset taidevalajat on esitelty liitteessä (liite 1).

Taidevalajien toiminnan tarkastelu sekä käsityöläisen ammatillisen identiteetin kannalta että yhteistyössä taiteilijoiden kanssa on käsityöläisyyden ja taiteen yhtymäkentän tarkastelua. Tämä tutkimus on käsityöläistutkimusta, jossa tarkastellaan taidevalajia koulutuksen, ammattilaisuuden, minäkuvan ja motivaation kautta.²⁶ Tutkimuksessa painotetaan lisäksi taidevalimotyöprosessia taidevalajan ja taiteilijan yhteistyönä, mikä edellyt-

²²Eero Mäkisen kirje Arttu Haloselle 12.11.1936. LKA; Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Juho Kuntun kirje Arttu Haloselle 17.12.1954. LKA; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Yksityisillä asiakkailla on ollut lupa kuvanveistäjältä teoksen pronssivaloksen ottamiseen. Eina Hakalan tiedonanto 8.1.1998; Juho Kuntun kirje Arttu Haloselle 17.12.1954. LKA; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

²³Katso Miettinen 1999. TAIKU.

²⁴Katso esimerkiksi Konttinen 1989.

²⁵Katso esimerkiksi Renvall 1971, Taajamaa 1982 ja Voutilainen 1987. TAIKU; Yleisesti taidevalajien esittäminen taiteilijoiden kirjoittamassa kirjallisuudessa on negatiivista ja liittyy teostuotantoprosessin ongelmiin. Taiteilija esimerkiksi vähättelee tai moittii taidevalajan työtä. Tällä taiteilija kyseenalaistaa toisen toimijan kompetenssin. Tarkemmin taidejärjestelmän sisäisestä hybriksestä katso Malkavaara 1989, 53-56.

²⁶Katso Anttila 1993, 220.

tää tekijöidensä välisen toiminnan tutkimista. Tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää laajemmin taiteen kenttään kuuluvista ilmiöistä tekijyyttä ja selvittää käsityöläisten merkitystä taiteilijoiden pronssiteosten teostuotantoprosessissa. Tutkimuksen tarkoituksena on myös nostaa esille aiemmissa tutkimuksissa sivuutettu taidevalajien ammattiipiiri.

Tutkimuksen ensisijaisena pyrkimyksenä on tarkastella taidevalajien asemaa taiteen ja käsityöläisyyden kohtaamiskentällä. Toisena tarkoituksena on vastata kysymykseen, miksi taidevalajia tarvitaan. Näihin kysymyksiin haen vastausta tutkimuksen kolmannessa ja neljännessä luvussa taidevalajien ammatillisen identiteetin sekä taidevalajien ja taiteilijoiden yhteistyön tarkastelun kautta. Tutkimuksessa selvitetään samalla taidevalimotyöprosessissa 1900-luvulla tapahtuneet oleelliset muutokset. Näin ollen tutkimuksen tekemisen ja ymmärtämisen kannalta on tarpeellista tuntee taidevalimoiden työtekniikka ja ymmärtää pääpiirteissään taidevalumenetelmän suoritusprosessi.

Tutkimuksen kannalta oleellista tietoa saan haastattelemalla sekä taidevalajia että taiteilijoita ja tutustumalla heidän väliseen kirjeenvaihtoonsa. Tarkastelun pääpaino on taidevalimoyrittäjien ja pitkään alalla toimineiden taidevalajien toiminnassa ja heidän yhteyksissään taiteilijoihin.²⁷ Näiden tutkimusvälineiden avulla saamiani tietoja vertaan säilyneisiin asiakirjoihin, lehtiartikkeleihin ja taitelijoiden toiminnasta kertovaan kirjallisuuteen.

Haastateltavat ovat pääasiassa eri aikoina toimineita taidevalajia, jotka ovat työskennelleet taidevalimoiden valimomestareina. Valimomestari on henkilö, joka on vastannut taidevalimon työn laadusta. Usein valimomestari on myös ollut taidevalimoyrityksen johtaja mutta tämä ei ole ollut välttämätöntä. Tutkimusta varten haastateltavia valimomestareita ovat Eino Koistinen, Teuvo Koljonen, Jorma Kärkkäinen, Vilho Ollikainen, Raimo Pitkänen ja Pauli Venäläinen.

Myös Arttu Halonen, Elias Halonen ja Pekka Halonen toimivat aikanaan omien taidevalimoidensa valimomestareina. Heidän toimintansa tarkastelun kannalta tutkimuksen keskeisintä arkistoaineistoa ovat Lapinlahden kunnan keskusarkistossa säilytettävät Kotiseutuarkiston aineistoon kuuluva kuvanveistäjä, taidevalaja Arttu Halosen kirjejäämistö sekä kuvan-

²⁷Kuten useimmissa käsityöyrityksissä niin myös tarkastelluissa taidevalimoissa omistajat ovat yleensä osallistuneet tuotantotoimintaan. Katso Hjerpe et al 1976, 62.

veistäjä Olli Halosen yksityisarkisto isänsä taidevalaja, kuvanveistäjä Elias Halosen toiminnasta. Arttu Halosen toiminnasta kertovaa aineistoa on lisäksi Helsingin yliopiston kirjaston Käsikirjoituskokoelmaan kuuluvassa kuvanveistäjä Emil Wikströmin kirjejäämistöstä, Suomen Kirjallisuus Seuran Kirjallisuusarkistossa säilytettävässä Alli ja Eemil Halosen käsikirjoituskokoelmassa ja rouva Tamara Halosen yksityisarkistossa olevassa isänsä Arttu Halosen asiapaperijäämistössä. Suomen Kuvanveistäjäliiton arkistoon koottu aineisto liittyy Lapinlahden taidevalimotoimintaan aina taidevalaja Pekka Halosen ajasta 1970-luvun alussa perustetun Halosvalimo Oy:n toimintaan saakka. Tämän jälkeiseltä ajalta on asiakirjoja ja kirjeenvaihtoa vain niukasti käytettävissä, joten tutkimus nojautuu lähinnä taidevalajien haastatteluihin ja lehtiartikkeleihin.

Laajemman taidevalimotoiminnan tarkastelua vaikeuttaa se, että vuoden 1868 elinkeinovapauden myötä taidevalutoimintaa on voitu harjoittaa muun toiminnan ohessa.²⁸ Samoin on riittänyt pelkän elinkeinoilmoituksen tekeminen paikallisille viranomaisille, kun yhtiömuotoa ei ole käytetty.²⁹ Tarkempia tietoja 1900-luvulla toimineista taidevalimoista on säilynyt siten vain satunnaisesti ja yritysten toimintaan liittyvien asiakirjojen jäljittäminen on lähes mahdotonta. Tästä johtuen sivuan esimerkiksi taidevalimotoiminnan välistä kilpailua vain sikäli kuin se on liittynyt taiteilijan yhteistyökumppanin valintaan.³⁰

Taidevalimotoiminnan tutkimisen ongelmia on se, että kaikkia taidevalimoyrittäjinä toimineita henkilöitä ei ole mahdollista tavoittaa ja se, että

²⁸Anu-Tuulia Sokan laatiman luettelon perusteella taidevalimotoimintaa on mahdollisesti harjoitettu useissa taideteollisuustuotteita valmistavassa taidetakomo- ja -valimoyrityksessä. Sokan luettelo kattaa ennen Talvisotaa Helsingissä toimineet taidetakomot ja -valimot. Sokka 2001, liite 2. TAIKU; Sokan luettelosta puuttuvat maininnat konepajojen taidevalutoiminnasta sekä Helsingin taidevalimo Konstgjuteri L. K. Pietiläinen. Katso Easarja 40.985. PRH. KA; Miettinen 1999, 70-72. TAIKU.

²⁹Muun muassa A. Halosen taidevaimosta ei ole säilynyt viranomaistietoja, koska aikakauden Lapinlahden yritystoimintaa koskevat asiakirjat on tuhottu huonokuntoisuuden vuoksi. Miettinen 1999, 44 viite 2. TAIKU.

³⁰Esimerkiksi Arttu Halosen taidevalimon toiminta-aikana alalla on työskennellyt muitakin yksityisyrittäjiä. Halosen vahva kilpailija on ollut taidevalaja Daavid Uurainen (1882–1953), joka on aloittanut ammattiuransa Oy G. W. Sohlberg Ab:ssä. Toinen kilpailija on ollut taidevalaja Mauno Virtanen. Molempien taidevalimot ovat toimineet 1930 - 1940 -luvulla Helsingissä. Eb-sarja 82.344. PRH. KA; Miettinen 1999, 72-73. TAIKU; Taiteilija Arttu Halosta haastatellaan. Yleisradio Oy Ab:n litterointi [ei päivystä], 1. OHA; Alalla on toiminut myös Aaron-niminen taidevalimo, jonka johtaja Guy Calonijs on toiminut taidevalualalla ainakin vielä 1960-luvulla. Peltola 1989, 11. TAIKU; Renvall 1971, 186; T. R. U., Valaminen vaakalaudalla. HS 4.10.1964; Kuvanveistäjästä Emil Wikström on johtanut Helsingissä taidevalantaa suorittavaa osastoa Oy Taito Ab:ssä. Yrityksen taidevalimotoiminta on kestänyt vuodesta 1919 - 1920-luvulle. Eb-sarja 41.496. PRH. KA; Kruskopf 1989, 135; Miettinen 1999, 74-75. TAIKU; Pronssisia kuvapatsaita. US 24.4.1921; Toinen Halosen aikaan toiminut kuvanveistäjän johtama taidevalimo on sijainnut Sääksmäellä. Taidevalimo on toiminut vuodesta 1920 aina 1930-luvun alkupuolelle saakka. Taidevalimon johtaja Aukusti Veuro (1886–1954) on ollut Halosen tavoin Wikströmin opissa ja saanut sieltä mahdollisen alkukipinän lähteä taidevalajanuralle. Jaakko Veuron tiedonanto 20.11.1989; Suomen taiteilijoita, 30; Myöhemmin Lapinlahden taidevalimotoiminnan oleelliset kilpailijat julkisissa kuvanveistohankkeissa ovat olleet lähinnä Lapinlahdella taidevaluoppinsa saaneet valimomestarit. Esimerkiksi 1970-luvun alkupuolella Suomessa on toiminut Suomen Kuvanveistäjäliiton Herttoniemen Taidevalimo ja Lapinlahden Taidevalimo ja Kiviveistämö Oy. Mielenkiintoisen kuvan suuria teoksia valmistavista taidevalimoista antaa se, että tuolloin Norjassa on ollut ainoastaan yksi taidevalimo ja Ruotsissa ei yhtään. Katso Niiniluoto 1973, 28.

yleensä taidevalimoissa tehty työ on ollut lähinnä vain asiakkaiden, sekä taiteilijoiden että teosten tilaajien, ja taidevalajien välinen asia. Taidevalajien ja taiteilijoiden välistä yhteistyötä ei ole dokumentoitu ja vain suuret julkiset pronssiteoshankkeet ovat saaneet enemmän julkisuutta.³¹ Saatavilla oleva aineisto ei ole siten tasalaatuista ja tietoa on saatavilla eri aikoina toimineista taidevalimoista vaihtelevia määriä. Ongelmallisinta lähdemateriaalia ovat lehtiartikkelit, joiden totuusarvoa heikentää toimittajien pyrkimys luoda nopeasti yhdenmukainen, kärjistävä tai provosoiva kertomus. Toisaalta lehtiartikkelit antavat mainiota ajan- ja tilannekuvausta, jota on muusta lähdeaineistosta vaikea tavoittaa. Pysin vähentämään tämän lähdeaineiston aiheuttamat virhetulkinnat vertaamalla tietoja muuhun samanaikaiseen lähdemateriaaliin ja tiedonantoihin.

Ongelmia aiheuttaa myös se, etteivät haastateltavat aina halua käsitellä tutkimukselle keskeisiä asioita. Taidevalimoalalla toimeentulo on ollut vaikeaa, ja tästä seuraa asioiden salailua. Samoin vuosikymmenten takaisia tapahtumia on vaikeaa muistaa tarkasti. Toisaalta taidevalimotoiminta on liiketoimintaa, jolloin tänä päivänä toimivien taidevalimoiden johtajat eivät kilpailutilanteen vuoksi kerro tarkkoja tietoja liittyen erityisesti hintoihin, tehtyihin sopimuksiin ja työmenetelmiin. Tutkimuksen taustalla vaikuttavana ongelmana voidaan olettaa olevan myös taidevalimotoiminnan moraalisuuden. Ammattimaiset taidevalimoyrittäjät eivät kuitenkaan ole ottaneet luvattomia kopioita kuvanveistäjien teoksista.

Tutkimusaiheen valintaan on erityisesti vaikuttanut kiinnostus kotipaikkakuntani Lapinlahden kulttuurihistoriaan. Samoin ratkaisevana kannustimena on ollut pitkäaikainen ystävyysuhteeni taidevalaja Elina Hakalan kanssa. Pro gradu -tutkimukseni taustalla on myös oma aiempaa paneutumista aiheeseen. Proseminariesitelmäni *Suomen suuret taidevalimot. Lapinlahden Halosvalimon kehityshistoria ja toiminta nykyäänä* valmistui vuonna 1998.³² Proseminariesitelmän tarkastustilaisuudessa professori Pekka Vähäkangas esitti mielenkiintoisia näkökulmia aiheen jatkotarkastelua varten. Näitä hänen ajatuksiaan hyödynnän nyt tekemässäni työssä. Tutkimukselle tärkeiden yksityisten arkistojen käyttömahdollisuudesta ja tietojen antamisesta kiitän erityisesti

³¹Tarkkojen tietojen saantia toiminnasta ja yhteistyöstä vaikeuttaa muun muassa se, että tehtävistä on sovittu suullisesti, joko puhelimitse tai tapaamalla asiakkaan luona. Esimerkiksi sekä Arttu Halosen että Emil Wikströmin taloudessa on ollut jo varhain puhelin. Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 28.1.1917. HYK; Ivalo 1984, 42; Arttu Halosen säilyneestä kirjeenvaihdosta löytyy useita viittauksia käytyihin keskusteluihin, jotka ovat selvittäneet kuvanveistäjien tarkoituksia.

³²Katso Mäki 1998. TAIKU.

taidevalaja Elina Hakalaa, kuvanveistäjä ja taidevalaja Olli Halosta, rouva Tamara Halosta, valimomestari Eino Koistista, filosofian maisteri Sinikka Miettistä, valimomestari Vilho Ollikaista, taidevalaja Jyrki Roivaista, taidevalaja Pekka Turusta ja kaikkia nykypäivänä toimivien taidevalimoiden yrittäjiä: Jorma Kärkkäistä, Teuvo Koljosta, Raimo Pitkästä ja Pauli Venäläistä. Kiitos kuuluu luonnollisesti myös kaikille tutkimukseen osallistuneille taiteilijoille ja taidevalajille.

2. TAIDEVALIMOYRITYKSET

2.1. Tarve valaa pronssiin

Valamisella on tiettyjä ominaispiirteitä, jotka ovat taanneet valmistusmenetelmän suosion kuvanveistotaiteessa. Valaminen on nopea tapa tehdä valmiita metallituotteita ja se on mahdollista yksittäistuotannossa. Lisäksi valettavan kappaleen koko tai muoto asettavat vain vähän rajoituksia ja tietyillä valumenetelmillä päästään hyvinkin mittatarkkoihin tuloksiin.¹

Pronssi on perinteinen taidevalimoissa valamalla valmistettavan kuvanveiston materiaali.² Taidevalupronssi³ on yleensä tinan ja kuparin seos, josta voidaan sen sitkeyden vuoksi tehdä monimutkaisia sommitelmia. Pronssin suosiota valettavana veistosmateriaalina voidaan hakea sen esteettisten ominaisuuksien lisäksi materiaalin korroosionkestävyydestä ja lujuudesta, muotoiltavuudesta ja käsiteltävyydestä sekä hyvästä hinta-laatusuhteesta.⁴

Euroopan alueella perinteisiä veistosten pronssivalussa käytettyjä valumenetelmiä ovat olleet hiekkavalumenetelmä sekä sitä tarkempi, hienostuneempia vaikutelmia tavoittava cire perdue -menetelmä.⁵ Tutki-

¹ Vuorinen 1989, 60.

² Pronssin lisäksi teoksia on valmistettu myös muista metalleista, kuten messingistä ja kirjasinmetallista. Samoin on valettu jalometalleja, kuten kultaa ja hopeaa. Kuvanveistäjän työturvallisuus 1988, 15; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Myös uudella keraamisella tarkkuusvalumenetelmällä voidaan valaa muita metalleja, kuten haponkestävää terästä. Taiteilijoille ja muille asiakkaille uuden menetelmän käyttöönotto lisää materiaalien vaihtelumahdollisuuksia. Tarkkuusvalumenetelmä mahdollistaa yksityiskohtaisen tarkan työn tuloksen ja myös sarjatuotannon. Taidevalimo <<http://www.auroraborealis.net/erikoiset/valimo.htm>> 19.10.2001; Uusi valimo nopealla aikataululla. ML 20.5.1998.

³ Pronssi kuparin ja tinan lejeerinkinä on ollut laajimmin käytetty valettava kuvanveistomateriaali. Penny 1993, 219; Suomessa taidevalupronssina on käytetty kupariseosten pääryhmistä tinapronsseja ja lyijytinapronsseja. Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Kuparivaluseoksien pääryhmäluokittelu. Katso Vuorinen 1989, 66.

⁴ Historiallisesti kuvanveiston materiaalivalintaan on vaikuttanut materiaalin harvinaisuus, värin puhtaus ja patina, joka on ilmentänyt teoksessa muinaisuutta. Toisaalta valintaan on vaikuttanut teoksen koko, muotoilun mahdollisuus ja materiaalin kestävyys. Penny 1993, 2-3.

⁵ Cire perdue on ranskankielinen termi taidevalussa käytetyille niin sanotulle menetetyin vahan tai haihtuvan vahan -valumenetelmälle. Menetelmä kehitettiin Mesopotamiassa 2000-luvun jälkipuoliskolla eKr. Fleming, 1992, 13-14; Hiekkavalussa tarvittava hiekka on ollut kallista ja menetelmän valujälki on ollut karkeampaa kuin cire perdue -menetelmällä valetun teoksen. Cire perdue -menetelmän etuna hiekkavaluun nähden on ollut lisäksi se, että kuvanveistäjällä on ollut mahdollisuus muovata teostaan vielä vahavaiheessa ja vahavalumuotin säilyminen ehjänä on mahdollistanut useamman valoksen oton samasta malliteoksesta. Toisaalta hiekkavalu on sovelnut suurikokoisille, etäältä tarkasteltaville teoksille, joiden pintakäsittely ei ole ollut niin tarkkaa. Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 19.11.1921. SKS; Brusewitz-Hansson - Wrenby 1981, 39; Kaisa Simola, Kuvantekijät [1964]. OHA; M. K., Kulttuurihenkilöt tehneet Lapinlahtea eniten tunnetuksi. Savo 12.2.1962; Taidevalanta, 4-6. HMS; Vuorinen 1989, 71-80; Katso myös monumentit Häiväoja 1985, 22; Suomessa hiekkavalumenetelmää ovat käyttäneet konepajojen lisäksi muun muassa Guy Calonius ja Aukusti Veuro. Aukusti Veuron kirje Emil Wikströmille 6.12.1931. HYK; Guy Caloniuksen kirje Arttu Haloselle 15.4.1953. LKA; Jaakko Veuron tiedonanto 20.11.1989; T. R. U., Valaminen vaakalaudalla. HS 4.10.1964; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Alunperin Suomeen cire perdue -menetelmä on tuotu Italiasta ja hiekkavalumenetelmä Ranskasta. Rauni Väinämö, Taidevalu keskittyy nyt Lapinlahdelle. HS 18.1.1974; T. R. U., Valaminen vaakalaudalla. HS 4.10.1964; Aikanaan valtaosa cire perdue -menetelmän käyttäjistä on ollut Lapinlahdelta oppinsa saaneita taidevalajia. Katso Jos Lapinlahden pojat lopettaisivat. ML 29.11.1973. Kaikille taidevalume-

muksen tarkastelun kohteina olevissa taidevalimoissa on aina käytetty lähinnä *cire perdue* -menetelmää ja Suomessa uutena taidevalumenetelmänä Taidevalimo P. Venäläinen Oy:ssä käyttöön otettua keraamista valumenetelmää.⁶

Suomalaisen kuvanveiston asema kohentui 1850-luvulta lähtien uusklassismin ihailun myötä.⁷ Kansallistunteen kasvun seurauksena korostettiin määrältään kasvaneessa julkisessa kuvanveistotaiteessa Suomen omaa kulttuurista arvoa ja yhteyttä eurooppalaiseen kulttuuriperimään.⁸ Aiemmin vähäinen kuvanveiston kysyntä oli tyydytetty pääasiassa ulkomailta hankituilla teoksilla.⁹ Kuvanveistossa oppi haettiin 1870-luvun puolivälistä lähtien Pariisista, jossa uusrenessanssi oli näkyvin suuntaus. Renessansin variaatioiden kautta siirryttiin luonnonmukaisuuden arvostukseen ja tämä merkitsi kuvanveistomateriaaleista pronssin aseman nousua.¹⁰

Suomalaisten kuvanveistäjien materiaalivalintaan ja sitä kautta taidevalimoiden toimintaedellytyksiin 1900-luvun alkupuolella vaikutti pronssin pysyminen arvostettuna kuvanveiston materiaalina. Esimerkiksi Eemil Halonen kirjoitti ”Lähetän tässä vielä yhden kuvan sinne Turkuun. Arvelin tätä siksi lahja kuvaksi sillä se olisi vähän jalompaa ainetta [pronssia] kuin kipsi.”¹¹ Pronssin asema vahvistui entisestään 1920-luvun loppupuolella muun muassa monumenttien materiaalina sommitteluiden monimutkaistuttua.¹² Edelleen 1940-luvulla julkisen kuvanveiston materiaalivalinnat olivat

netelmille löytyvät omat kannattajansa niin taidevalajien kuin kuvanveistäjien joukosta. Esimerkiksi Lauritz Rasmussenin taidevalimossa Kööpenhaminassa valettiin molemmilla menetelmillä. Kontinen 1989, 146; T. R. U., Valaminen vaakalaudalla. HS 4.10.1964; Katso mielipiteet esimerkiksi Kaisa Simola, Kuvantekijät [1964]. OHA; Petroskoin pojat vahavalua oppimassa. ML 30.1.1991; T. R. U., Valaminen vaakalaudalla. HS 4.10.1964.

⁶ Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Merkittäviä *cire perdue* -menetelmän kehittäjiä olivat kreikkalaiset. He valmistivat noin 500 eKr. menetelmällä suurikokoisia pronssiveistoksia, jotka valettiin useina osina ja liitettiin valun jälkeen yhteen. Kreikkalaiset eivät tehneet eroa taiteen ja käsityön välillä. Eri taidelajien välillä metallitöitä pidettiin suurimmassa arvossa. Nykyisin alunperin pronssiset veistokset tunnetaan lähinnä vaihtelevan tasoista roomalaisista marmoritoisinoista. Honour - Fleming 1992, 106, 122-124; Penny 1993, 226-228; Nykyisin käytössä olevan keraamisen valumenetelmän kaltaisen menetelmän kehittivät kiinalaiset Shang-dynastian (noin 1600–1000 eKr.) aikana. Menetelmässä he yhdistivät taitavasti keraamisia tekniikoita ja metallurgiaa. Pauli Venäläinen on hakenut oppia tarkkuusvalumenetelmän kehittämiseen Italiasta. Honour - Fleming 1992, 70; Liisa Hujanen, Taidevalu historia ja nykypäivä kohtaavat. IS 3.6.1999; Nissilä [2001], 40; Liisa Lindgren on esittänyt, että Suomessa hiekkavalumenetelmä syrjäytti vähitellen *cire perdue* -menetelmän. Lindgren 1996, 126; Tämä väite ei tarkasteluni mukaan pidä pakkaansa. Menetelmiä on käytetty rinnakkain ja esimerkiksi Lapinlahdella hiekkavalumenetelmällä on valettu lähinnä vain pienikokoisia reliefejä. Tamara Halosen tiedonanto 29.9.2001; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁷ Ilvas 1990, 61, 63.

⁸ Lindgren 2000, 9, 19, 20-24.

⁹ Ilvas 1990, 62; Suomen ensimmäinen suomalaissyntyinen kuvanveistäjä Erik Cainberg (1771–1816) toimi kotimaassaan vasta vuodesta 1813 kuolemaansa saakka. Hänen työnsä ei kuitenkaan löytynyt suomalaista jatkajaa ennen Walter Runebergiä (1838–1920). Nummelin 1998 c, 169-170, 173.

¹⁰ Ilvas 1990, 64.

¹¹ Eemil Halosen kirje Emil Wikströmille 11.4.1904. HYK.

¹² Ahtola-Moorhouse 1990 a, 261.

sidoksissa sotaa edeltäneen ajan käytäntöön.¹³ Pienoiskuvanveisto- taiteessakin pronssin asema pysyi ennallaan. Suomalaiseen kuvanveis- toon voimakkaasti vaikuttanut uusi italialainen kuvanveisto hyödynsi 1950- luvulla muutoksena aiempaan muun muassa työstö- ja valujälkiä sekä maalauksellista patinointia.¹⁴

Lukuisten julkisten monumenttien tilaukset sekä kansalais- että talvi- ja jat- kosodan jälkeen työllistivät kuvanveistäjiä.¹⁵ Muistomerkkien parissa riitti töitä niin kuvanveistäjille kuin taidevalajille aina 1960-luvulle saakka.¹⁶ Suomen Taiteilijaseuran Suomen Kulttuurirahastolle vuonna 1964 lähettämässä kirjelmässä todettiin pronssin *cire perdue* -menetelmällä valettuna olevan ehdoton vaatimus kuvanveiston ilmaisulle, joten vaikka kuvanveistäjiä ja taidevalajia vaivasi jatkuva materiaalipula ja vaih- toehtoisia materiaaleja kokeiltiin, niin tarve valaa teoksia pronssiin säilyi.¹⁷ Pronssia pidettiin edelleen 1970-luvulla käyttökelpoisimpana ja kestävim- pänä kuvanveiston materiaalina.¹⁸

Vaihtoehtoiset materiaalit ovat antaneet kuvanveistäjille uuden tavan lähestyä pronssia 1980–1990 -luvuilla. Kuvanveistäjille veistoksista on tullut materiaalitutkimuksia, jolloin työprosessi on muodostunut entistä voi- makkaammin osaksi pronssikuvanveistoa.¹⁹ Nykypäivänä pronssiin valavi-

¹³ Lindgren 1996, 73.

¹⁴ Kruskopf 1990, 110.

¹⁵ Ahtola-Moorhause 1990 a, 251; Nummelin 1998 a, 280; Nummelin 1998 b, 265; Aimo Reitalan mukaan 1900- luvun alkupuoli oli kokonaisuudessaan edullista aikaa julkisen kuvanveiston kannalta. Reitala 1973, 6.

¹⁶ Ahtola-Moorhause 1990 b, 113; Lindgren 1996, 125; Nummelin 1998 a, 265; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹⁷ Katastrofi uhkaamassa kuvanveistotaidettamme. US 25.9.1964; Nummelin 1998 a, 265; Lindgren 1996, 67, 125; Materiaalipula oli pahinta sotien aikana ja jälkeen. Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 28.4.1922. SKS; Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 6.6.1941. SKS; Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 7.2.1946. SKS; Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 22.10.1918. HYK; Kruskopf 1989, 180; Muun muassa kuvanveistäjä Arvo Siikamäen mukaan pronssi on ollut perinteinen ja kallis materiaali, kun taas hänen kuvanveistäjä Kimmo Pyykön kanssa 1960-luvun lopulla löytämä alumiini on ollut tuolloin uusi, jännittävä, kevyt ja edullinen. Arvo Siikamäki piti vuonna 1970 näyttelyyn, jossa hänellä oli esillä alumiinisia teoksia. Peltola 1991, 8; Myös kuvanveistäjä Allan Frilander on käyttänyt pronssin vaihtoehtona muita materiaaleja 1960-luvulta lähtien. Lampinen 2000, 32. Suhteessa uusiin vaihtoehtoisin kuvanveiston materiaaleihin, kuten muoviin, alumiiniin tai teräkseen, on pronssi ollut kallis materiaali. Markku Valkonen, Kuinka käy taidevalun. HS 11.2.1973; Kuitenkin joillekin taiteilijoille, kuten Heikki Konttiselle on pronssi ollut luontevin materiaali. Heikki Konttinen käytti pronssia sekä pienoisku- vanveistossa että julkisissa teoksissaan. Hannes- ja Veljmiespatsaan veistäjä. SS 23.2.1988; Samoin kuvanveistäjä Terho Sakin mielestä pronssi materiaalina on vain parantunut koskettelusta, joten se on sopinut hyvin mitalien materiaaliksi. Toisaalta se on ollut hänen mielestään hyvä materiaali myös muutokuvissa, koska se on sopinut kaikkeen kuvaukseen. Taajamaa 1982, 93, 165; Myös kansainvälisessä kuvanveistossa on suosittu pronssin ohella muuta metallikuvanveistoa. Lindgren 1996, 125-126; Edelleen nykypäivänä pronssivalun kalleus rajoittaa kuvanveistäjien teosten toteutusta. Muun muassa kuvanveistäjä Olli Halonen on pohtinut tätä ongelmaa ja kokeillut vaihtoehtoisia materiaaleja myös näyttelyteoksissa. Pirjo Nenola, Pelkistettyjä veistoksia ja surrealistista grafiikkaa. IS 13.12.1987.

¹⁸ Markku Valkonen, Kuinka käy taidevalun. HS 11.2.1973.

¹⁹ Näin ovat työskentelyään kuvanneet muun muassa kuvanveistäjät Erkki Kannosto ja Pekka Jylhä. Johansson 1995, 19; Pekka Jylhän tiedonanto 6.9.2001; Klassisessa kuvanveistossa materiaali on palvellut teoksen esittävää aihetta mutta modernissa kuvanveistossa materiaalista on tullut viesti. Katso muun muassa Johansson 1995, 20.

en kuvanveistäjien näkökulmasta pronssin tärkeimpiä ominaisuuksia ovat muodonannon rajoituksettomuus ja herkkyyys toistaa muovailujälkeä.²⁰

2.2. Suomen taidevalimotoinnin lähtökohdat

Suomeen veistosten pronssivalutietämystä tuotiin aivan 1800–1900-lukujen vaihteessa ulkomailla matkustaneiden kuvanveistäjien toimesta.²¹ Kuvanveistäjät tiesivät valamisen tarjoamat mahdollisuudet mutta tekniikan haltuunotto tapahtui kokeilemalla yrityksen ja erehdyksen kautta.²² Kaikki suomalaisten kuvanveistäjien julkiset teokset valettiin vielä 1910-luvun loppupuolella ulkomailla. Suurikokoisten veistosten pronssivalutaitoa ei Suomessa vielä täysin hallittu eikä kuvanveistäjillä ollut tiloja, jossa taidevalutyö olisi voitu suorittaa.²³ Ulkomailla valamisen aiheutti viivästyksiä teosten paljastusajankohdassa, lähinnä kuljetusvaikeuksien mutta myös teoksiin kohdistuvien laatuvaatimusten vuoksi.²⁴

Ensimmäisiä Suomessa taidevalua tekeviä yrityksiä olivat konepajat, kuten Högfors Bruk ja Oy G. W. Sohlberg Ab.²⁵ Näissä konepajoissa tehtiin taideteollista- ja taidevalua ainakin 1900-luvun varhaisista vuosista 1920-luvulle.²⁶ Halukkuutta suorittaa kuvanveistäjien teosten pronssivalu-

²⁰ Niskala 2000, 8-9; Nissilä [2001], 40; Pekka Jylhän tiedonanto 6.9.2001; Pronssivalun taustalla voi olla myös teoksen tilaajan toivomus, vaikka kuvanveistäjä muuten käyttää muita materiaaleja. Olli Halosen tiedonanto 31.10.1997; Katso myös Tarja Tikkanen, Taidevalusta käydään kovaa kiipaa. IS 17.9.2000.

²¹ Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 19.5.1903. SKS; Eemil Halosen kirje Emil Wikströmille 15.2.1902. HYK; Eemil Halosen kirje Emil Wikströmille 11.4.1904. HYK; Kaija Väänänen, Sääksmäen kuvanveistäjien töiden valaja. Valkeakosken Sanomat 6.11.1958; Katso myös Voutilainen 1987, 20. TAIKU; Yleensä monet aikakauden kuvanveistäjistä asuivat, opiskelivat ja työskentelivät pitkiäkin aikoja ulkomailla, jossa he saivat lopullisen koulutuksen alalle. Näitä kuvanveistäjiä olivat muun muassa Emil Wikström (1864–1942), Ville Vallgren (1855–1940) ja Felix Nylund (1878–1940). Nummelin 1998 c, 179-180, 182, 185; Reitala 1974, 10; Yleisesti Suomessa tekninen tietämys on omaksuttu ulkomailta. Katso Heikkinen – Hjerppe 1986, 48; Kuitenkin Suomessa, kuten myös muissa Pohjoismaissa, on osattu valaa pronssia jo pronssikaudella. Myöhemminkin valamalla valmistettu esineistö on ollut lähinnä pienikokoista käyttö- ja koriste-esineistöä, kuten nappeja ja solkia. Menetelminä käytettiin muun muassa hiekka- ja kivimuottivalua. Leskinen 1939, 79-83. Tuolloin käytetyt menetelmät eivät ole olleet suoraa siirrettävissä taidevaluun.

²² Eemil Halosen kirje Emil Wikströmille 18.5.1901. HYK; Eemil Halosen kirje Emil Wikströmille 15.2.1902. HYK; Eemil Halosen kirje Emil Wikströmille 8.12.1905. HYK; Kaija Väänänen, Sääksmäen kuvanveistäjien töiden valaja. Valkeakosken Sanomat 6.11.1958; Pronssisia kuvapatsaita. US 24.4.1921.

²³ Armas Lindgrenin suosituskirje Arttu Halosen Taideteollisuushallituksen stipendiä varten 30.11.1910. THA; Muun muassa Emil Wikströmin Säätytalon fasadin päätykolmion valmistus ja pronssivalu suoritettiin Pariisissa vuosina 1897–1902. Taidevalutyö tehtiin Gruet'n valimossa [Fonderie de Bronzes d'Art]. Aav 1990, 81; E. Gruet Jeunen kirje Emil Wikströmille 4.5.1902. HYK; Suomalainen 1948, 90, 95; Eliel Aspelin-Haapkyllän päiväkirjan sisällön kuvauksissa kerrotaan 31.3.1916 päiväyksellä seuraavaa: "Snellmanin patsaan [J. V. Snellmanin kansallismuistomerkki, 1908-1923, Helsinki] valamisen ehkä Wikströmin huoleksi, kun sitä ei voida sodan takia lähettää ulkomaille valettavaksi." 21.4.1916 kuvauksessa kerrotaan, ettei Wikström kyennyt suoriutumaan valutehtävästä. Kirovuosien kronikka, 272; Katso myös Pronssisia kuvapatsaita. US 24.4.1921.

²⁴ Nordmann 1919, 132-134; Suomalainen 1948, 109-110.

²⁵ Miettinen 1999, 70-71. TAIKU.

²⁶ Miettinen 1999, 70-71. TAIKU; Oy G. W. Sohlberg Ab:ssä valettiin pronssiin vuonna 1909 ensimmäinen taideteos. Teos oli Akseli Gallen-Kallelan reliefi. Valamisessa käytettiin hiekkavalumenetelmää. J, Suomalaista pronssivalantaa. US 22.6.1919; Konepajoissa valmistettiin valamalla lähinnä koriste- ja käyttöesineitä, kuten

työ ilmeni myös muilla konepajoilla.²⁷ Konepajojen selkeä osallistuminen varsinaiseen taidevalutoimintaan johtui todennäköisesti ensimmäisen maailmansodan jälkeisestä Suomen itsenäistymisestä ja sen seurauksena tapahtuneesta Venäjän kaupan romahtamisesta. Metalliteollisuuden nousukauden aikana alan työntekijämäärä lähes kaksinkertaistui sotaa edeltäviin vuosiin nähden ja romahduksen jälkeen piti tuotanto mukauttaa oman maan tarpeisiin.²⁸ Konepajoilla oli myös tekniset valmiudet suorittaa taidevalua hiekkavalumenetelmällä, sillä muun muassa yksi ensimmäisistä Suomessa pronssiin valetuista monumentaaliteoksista valmistettiin G. W. Sohlbergin valimossa.²⁹ Teos oli kuvanveistäjä Emil Cedercreutzin (1879–1949) *Äestäjä*, joka paljastettiin Porissa vuonna 1920.³⁰ Taidevalu on kuitenkin luonteeltaan käsityönä tehtävää yksittäistuotantoa ja siten erilaista verrattuna konepajoissa tehtävän teollisuusvalun suoritukseen. Tästä johtuen korkeaan tuotantokapasiteettiin, ulkomaanvientiin, automatisointiin ja laajaan markkinointiin tähtäävät konepajat eivät ole olleet myöhemmin kiinnostuneita yksittäisten teosten valmistamisesta.³¹

Suomen ensimmäisen taidevalimon rakennutti kuvanveistäjä Emil Wikström (1864–1942).³² Valimo oli kuvanveistäjän yksityiskäyttöön tarkoitettu.³³ Taidevalimo valmistui vuonna 1903 Visavuoreen Wikströmin uuden ateljeerakennuksen yhteyteen.³⁴ Samoihin aikoihin veljekset kuvanveistäjä Eemil Halonen (1875–1950) ja kuvanveistäjä Arttu Halonen (1885–1965)

rautaisia hautaristejä. Valamalla valmistettavien esineiden tuotantomäärä oli suuri. Varhaisimmat taideteollista valua tekevät konepajat sijaitsivat Etelä-Suomessa. Savela 1989, 95-97.

²⁷ Katso esimerkiksi Veljekset Friis'ein konepajan kirje Emil Wikströmille 1.1.1896. HYK.

²⁸ Metall- ja konepajateollisuuden kehitysvaiheet katso Mäki 1989, 7; Katso myös Heikkinen – Hjerppe 1986, 38.

²⁹ Katastrofi uhkaamassa kuvanveistotaidettamme. US 25.9.1964; Miettinen 1999, 71. TAIKU; Nummelin 1998 a, 286; Jo Suomen Teollisuuslehden jatkoartikkelissa vuodelta 1894 selvitetään erilaisten teosten ja esineiden pronssivalumahdollisuuksia. Pronssin valamisesta. Suomen Teollisuuslehti, 151-152; Pronssiin valamisesta (jatko-osa). Suomen Teollisuuslehti, [ei sivunumerointia].

³⁰ Nummelin 1998 a, 286; Sinikka Miettinen on esittänyt, että Arttu Halonen valoi pronssiin luonnollista kokoa olevia Eemil Halosen teoksia, kuten *Kivenhakkaaja* (1907), jo vuonna 1914. Miettinen 1999, 47. TAIKU; Katso Kuopion Taideyhdistyksen kevätnäyttely. Savo 30.4.1914, numero 47; Arttu Halosen ensimmäiset suurikokoiset valokset ovat kuitenkin myöhäisempää tuotantoa. Eräs Arttu Halosen ensimmäisistä suurikokoisista valoksista on Jussi Mäntysen *Hirvi*-veistos, joka on valmistunut vuonna 1928. Katso Arttu Halosen kortti Eemil Haloselle 3.10.1928. SKS.

³¹ Konepajojen toimintaperiaatteet katso Mäki 1989, 7-9; Samoin Sinikka Miettisen mukaan G. W. Sohlbergin henkilöstölehdessä mainittiin yleisesti taidevalutilausten vähentyneen, ja sen vaikuttaneen taidevalimo-osaston lakkauttamiseen vuonna 1923. Miettisen mukaan lakkauttamisen syyt olivat kuitenkin muissa tekijöissä. Miettinen 1999, 71-72. TAIKU.

³² Suomalainen 1948, 122-123.

³³ Ilvas 1984, 243; Yrjö Suomalaisen mukaan Visavuoren valimossa pystyttiin valamaan suurempiakin valutöitä. Ilmeisesti suoritettavat pronssivalutyöt olivat kuitenkin pienoiskuvanveistoa. Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 28.1.1917. HYK; Kirovuosien kronikka, 272; Suomalainen 1948, 122-123; Visavuori. Emil Wikströmin taitelijakoti, [ei sivunumerointia].

³⁴ Lindqvist - Ojanen 1997, 112-113; Suomalainen 1948, 122-123.

harjoittelivat pronssivalua Uudispiha nimisellä tilalla Lapinlahden Nerkoolla.³⁵

Eemil Halonen oli aiemmin tavannut Italiassa ruotsalaisen kuvanveistäjä Hugo Elmqvistin (1862–1932), joka hallitsi *cire perdue* -menetelmän ja tarjosi tietojaan maksua vastaan.³⁶ Eemil Halonen piti tarpeellisena, että kaikki suomalaiset kuvanveistäjät osaisivat itse valaa pienempiä teoksiaan mutta turhana sitä, että jokaisen pitäisi itse hankkia kokeilemalla taidevalutaito.³⁷ Arttu Halonen ryhtyi auttamaan kuvanveistäjäveljeään taidevalukokeiluissa.³⁸ Vaikkeivät veljekset lopulta päätyneetkään ostamaan taidevalutietoa, niin pronssivalukokeiluihin he saivat apua Emil Wikströmiltä ja alkuvaiheessa taidevalumenetelmän hallinnan opettelu tapahtui kuvanveistäjien yhteistyönä.³⁹ Eemil Halosen vuoden 1908 näyttelyn teoksista 17 oli Arttu Halosen pronssiin valamia.⁴⁰ Veljesten yhteistyössä suorittamat kokeilut jatkuivat Arttu Halosen itsenäisellä toiminnalla.⁴¹

2.3. Lapinlahden taidevalimoyritykset

Aluksi Arttu Halonen valoi vain veljensä teoksia, mutta tieto hänen pronssivalutaidoistaan levisi nopeasti kuvanveistäjien keskuuteen. Ensimmäiset hänen taiteilija-asiakkailleen tekemänsä valutyöt ajoittuvat vuoden 1910

³⁵ A. R. [Ape Rautaniemi], Kotoinen taiteilija-atelieri. Helsingin Kaiku 9.9.1905; Ilvas 1984, 243; Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 19.5.1903. SKS; Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 30.5.1903. SKS; Lapinlahden kunnan taksoitusluettelot 1903-1904. LKA; Eemil Halonen kirjoittaa *Tytönpää*-nimisen pronssireliefin onnistuneen toisella kokeilukerralla. Eemil Halosen kirje Emil Wikströmille 11.4.1904. HYK; Teos kuuluu nykyisin Halosten Museosäätiön kokoelmiin; Eemil Halosen elinaika. Kasteessa annettu nimi Emil. Emil Halosta koskeva virkatodistus 21.9.1999. HSK; Arttu Halosen elinaika ja sukulaisuussuhde. Kasteessa annettu nimi Artturi. Anja Pääkkösen tiedonanto 2.2.1998; Olli Halosen sukua koskeva papintodistus 24.9.1919. LKV.

³⁶ Eemil Halosen kirje Emil Wikströmille 5.5.1901. HYK; Eemil Halosen kirje Emil Wikströmille 18.5.1901. HYK; Hugo Elmqvistin kirje Eemil Haloselle 10.3.1902. SKS.

³⁷ Eemil Halosen kirje Emil Wikströmille 15.2.1902. HYK; Eemil Halonen ehdotti Emil Wikströmille, että kuvanveistäjät ostaisivat yhdessä Hugo Elmqvistin patentin tai että Wikström myisi oman tietämyksensä suomalaisille kuvanveistäjille. Eemil Halosen kirje Emil Wikströmille 15.2.1902. HYK; Eemil Halonen, joka oli ollut Wikströmin oppilaana vuosina 1894–1896, tunsu hänet hyvin. Eemil Halosen kirje Emil Wikströmille 23.10.1897. HYK; Suomalainen 1948, 150; Tirranen 1950, 61; Muitakin ratkaisuja taidevaluongelmaan oli etsitty, sillä Kokkolassa ja Kalajoella toimiva Veljekset Friis'ein konepaja oli tarjoutunut huolehtimaan taidevalusta mutta huomannut sen mahdottomaksi ilman kuvanveistäjän mukana oloa. Veljekset Friis'ein konepajan kirje Emil Wikströmille 1.1.1896. HYK; Veljekset Friis'ein konepajan kirje Eemil Haloselle 4.3.1902. SKS.

³⁸ Taiteilija Arttu Halosta haastatellaan. Yleisradio Oy Ab:n litterointi [ei päiväystä], 1. OHA; Tirranen 1950, 65.

³⁹ Eemil Halosen kirje Emil Wikströmille 8.12.1905. HYK; Taiteilija Arttu Halosta haastatellaan. Yleisradio Oy Ab:n litterointi [ei päiväystä], 1. OHA.

⁴⁰ Eemil Halonen Skulpturutställning 1908. HMS.

⁴¹ Eemil Halonen muutti perheineen vuonna 1909 Lapinlahden Ollikkalan kylässä sijaitsevalle Linnansalmen tilalle, jossa hänen aikansa jakautui tilanhoidon ja tilaustöiden kesken. Kauppakirja Linnansalmen tilasta 8.1.1907. SKS; Lapinlahden pitäjän vuoden 1912 henkikirja Ollikkalan kylän nro 36 kohdalta 5.9.1989. MMA; Voutilainen 1987, 34. TAIKU.

tienoille.⁴² Arttu Halosen Lapinlahden Nerkoolla pitämä taidevalimo oli näin Suomen ensimmäinen taidevalimoyritys.⁴³ Arttu Halosen Nerkoon työtilat tuhoutuivat vuonna 1917 sattuneessa tulipalossa.⁴⁴ Palon jälkeen hän suunnitteli yrityksen perustamista Helsinkiin yhteistyössä Sörnäisissä sijaitsevan Kallion konepajan kanssa.⁴⁵ Aika ei kuitenkaan ollut otollinen ja hänen taidevalimoyrityksensä toiminta jatkui vuonna 1918 Lapinlahden kirkonkylällä (kuva 1).⁴⁶

Arttu Halosen taidevalimon tasa-arvoisen kilpailuaseman Pohjois-Savossa mahdollisti aivan hänen valimorakennustensa läheisyydessä kulkeva rautatie, jolla suuretkin teokset voitiin kuljettaa määränpäihinsä (kuva 2).⁴⁷ Lapinlahdella Arttu Halosen taidevalimo toimi A. Halosen taidevalimo -nimellä kaikkiaan noin 43 vuotta.⁴⁸

⁴² Johannes Haapasalon suosituskirje Arttu Halosen Taideteollisuushallituksen stipendihakemusta varten 24.11.1910. THA; Viktor Malmbergin suosituskirje Arttu Halosen Taideteollisuushallituksen stipendihakemusta varten 24.11.1910. THA; Walter Runebergin suosituskirje Arttu Halosen Taideteollisuushallituksen stipendihakemusta varten [1910]. THA; Kuvanveistäjät Viktor Malmberg ja Johannes Haapasalo olivat Arttu Halosen opettajia Suomen Taideyhdistyksen Piirustuskoulussa. Suomen Taideyhdistyksen Piirustuskoulun opiskelijamatrikkeli vuosilta 1881 - 1911, 181, 542. KTA; Suomen Taideyhdistyksen vuosikertomus 1909. KTA; Suomen Taideyhdistyksen vuosikertomus 1910. KTA.

⁴³ Juha Ilvas ajoittaa Arttu Halosen taidevalimotoiminnan alkaneen vuoden 1908 tienoilla. Ilvas 1984, 243; Arttu Halonen on itse katsonut toimintansa alkaneen vuonna 1910. Miettinen 1999, 47. TAIKU; Työtehtävä muuttuu ammatiksi kuitenkin vasta, kun se siirtyy pois perhepiiristä. Rauhala 1993, 17; Todennäköisesti Arttu Halonen on katsonut tällä perusteella aloittaneensa taidevalimotoiminnan vasta ryhdyttyään valamaan perheen ulkopuolisille kuvanveistäjille.

⁴⁴ Arttu Halosen kortti Emil Wikströmille 31.8.1917. HYK; Lapinlahden kunnan Paloapuyhdistyksen johtokunnan kokouksen pöytäkirja 5.10.1917. LKA; Lapinlahden kunnan Paloapuyhdistyksen johtokunnan kokouksen pöytäkirja 20.11.1917. LKA.

⁴⁵ Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 29.9.1917. SKS.

⁴⁶ Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 16.7.1918. HYK; Arttu Halosen mielestä taidevalimoyrityksen perustaminen Helsinkiin oli mahdollista vasta sodan päätyttyä, koska se olisi vaatinut enemmän pääomaa muun muassa tilavuokrien vuoksi. Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 29.9.1917. SKS; Sota myös hieman hidasti taidevalimotoiminnan aloittamista. Arttu Halonen oli asepalveluksessa ja vapauduttuaan hän huomasi materiaalien olevan kalliita ja niiden saannin olevan vaikeaa. Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 11.3.1918. SKS; Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 25.5.1918. HYK; Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 16.7.1918. HYK; Jääkärityöstöprikaatin Arttu Haloselle myöntämä lomalupa 17.6.1918. SKS.

⁴⁷ Katso muun muassa Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 16.7.1918. HYK; Kuopion ja Kajaanin välinen rataosuus valmistui vuosina 1902–1917; Myöhemmin teosten kuljetuksia ryhdyttiin hoitamaan myös maanteitse. Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Katso myös Rauni Väinämö, Taidevalajan kevät mennyt päin mäntyä. HS [1984]. VOA; Rauni Väinämö, Taidevalu keskittyy nyt Lapinlahdelle. HS 18.1.1974.

⁴⁸ A. Halosen taidevalimon toiminta-aika on liukuva. Sen on laskettu alkaneen noin vuonna 1910 ja laajemman yritystoiminnan päättyneen vuonna 1953 räjähdykseen. Töihin Arttu Haloselle jäi tämän jälkeen vain yksi työnte-kijä, taidevalaja Pentti Roivainen ja avuksi tyttärensä Mikko Halonen. Arttu Halosen Pentti Roivaiselle antama työtodistus 6.1.1957. JRA; Johannes Haapasalon suosituskirje Arttu Halosen Taideteollisuushallituksen stipendihakemusta varten 24.11.1910. THA; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Taidevalutoiminta kuitenkin jatkui vanhojen asiakkaiden kanssa ja omien töiden parissa. Aarre Aaltosen kirje Arttu Haloselle 28.3.1955. LKA; Johannes Haapasalon kirje Arttu Haloselle 11.7.1955. LKA; Arttu Halonen sai todennäköisesti viimeisim-mät teostilauksensa vuonna 1958 Johannes Haapasalolta. Kirjeeseen Arttu Halonen on tehnyt laskelmia teosten valmistuskustannuksista. Kaija Väinänen haastattelun perusteella Arttu Halonen on myös lopettanut viimeistään vuonna 1958. Johannes Haapasalon kirje Arttu Haloselle 23.7.1958. LKA; Kaija Väinänen, Sääksmäen kuvanveistäjien töiden valaja. Valkeakosken Sanomat 6.11.1958.

Arttu Halonen supisti taidevalimonsa yritystoimintaa vuonna 1953 sattuneen räjähdysonnettomuuden seurauksena (kuva 3).⁴⁹ Lapinlahden taidevalimotoiminnalla oli kuitenkin jatkaja.⁵⁰ Kuvanveistäjä, taidevalaja Elias Halonen (1921–1965) muutti perheineen takaisin kotiseudulleen Lapinlahdelle vuonna 1953.⁵¹ Hän rakennutti taidevalimorakennuksen vastapäätä kirkonkylän rautatieasemarakennusta ja ratapihaa (kuvat 4 ja 5).⁵² Tällä paikalla hän johti E. Halosen taidevalimoa vuoteen 1964 asti, jolloin hänen taidevalimoyrityksensä toiminta loppui konkurssin vuoksi.⁵³

Elias Halosen konkurssin jälkeen taidevalimon osti Suomen Kulttuurirahasto kuvanveistäjä Aimo Tukiaisen (1917–1996) kehotuksesta.⁵⁴ Taidevalimo lahjoitettiin Suomen Taiteilijaseuralle vuonna 1965, joka vuokrasi tilat Elias Halosen veljen, taidevalaja Pekka Halosen (s. 1938) perustamalle kommandiittiyhtiölle (kuva 6).⁵⁵ Taidevalimo Pekka Halonen Ky:n toiminta lakkautui vararikkoon vuonna 1971.⁵⁶

Taidevalimo Pekka Halonen Ky:n konkurssin jälkeen Suomen Taiteilijaseura vuokrasi taidevalimon Suomen Kuvanveistäjäliitolle.⁵⁷ Jälleen tähän vaikutti voimakkaasti kuvanveistäjä Aimo Tukiaisen mielipide, sillä

⁴⁹ Arttu Halosen kirje Toivo Juvoselle 14.5.1953. KKV; Jussi Mäntysen kirje Arttu Haloselle 30.11.1953. LKA; Kaija Väänänen, Sääksmäen kuvanveistäjien töiden valaja. Valkeakosken Sanomat 6.11.1958; Lääkärintilaus Arttu Halosen terveydentilasta 19.5.1953. KKV; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁵⁰ Katso muun muassa Estelle Suomalaisen kirje Arttu Haloselle 29.1.1954. LKA; Jussi Mäntysen kirje Arttu Haloselle 30.11.1953. LKA.

⁵¹ M. K., Kulttuurihenkilöt tehneet Lapinlahtea eniten tunnetuksi. Savo 12.2.1962; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Elias Halosen elinaika. Kasteessa annettu nimi Eljas. David Halosen sukua koskeva virkatodistus 18.9.1991. LKV; Elias Halonen oli perustanut oman taidevalimonsa vuonna 1948 Helsinkiin. Yhtenä Lapinlahdelle muuton vaikuttimena oli Arttu Halosen pyyntö tulla jatkamaan onnettomuuden vuoksi keskeytyneen Gunnar Finnen Kuusjärven sankaripatsaan valmistusta. M. K., Kulttuurihenkilöt tehneet Lapinlahtea eniten tunnetuksi. Savo 12.2.1962.

⁵² Elias Halosen taidevalimorakennuksen piirustus N:ro 30/53 30.6.1953. OHA; Lapinlahden seutukartta 30.6.1953. OHA; Martiskainen Väinö, Työselvitys Elias Halosen Taidevalimorakennusta varten 30.6.1953. OHA; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁵³ Aune Halosen kirje Alli Haloselle [1964]. OHA; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Konkurssihuutokauppa pidettiin 25.9.1964 Lapinlahdella. Taidevalimorakennuksen kauppakirja 7.9.1977. LKA.

⁵⁴ Niiniluoto 1973, 29; SUP, Lapinlahden taidevalimo pakkohuutokaupattiin. Etelä-Suomen Sanomat 27.9.1964; T. R. U, Valaminen vaakalaudalla. HS 4.10.1964; Taidevalimotoiminnan jatkamista oli puoltanut myös muun muassa professori L. A. Puntila. Selonteko Eljas Halosen taloudellisesta tilanteesta Suomen Kulttuurirahastolle 28.5.1964. OHA; Elias Halonen jatkoi yhdessä veljensä Pekka Halosen kanssa taidevalimotoimintaa Suomen Kulttuurirahaston alaisuudessa muun muassa Aimo Tukiaisen *Summan muistomerkin* parissa. Myöhemmin Elias Halonen työskenteli myös veljensä Pekka Halosen johtamassa taidevalimoyrityksessä. Kaisa Simola, Kuvantekijät [1964]. OHA; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Katso myös Rönkkö 1994, 157-158.

⁵⁵ Niiniluoto 1973, 29; Taidevalimorakennuksen kauppakirja 7.9.1977. LKA; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Pekka Halonen johti Lapinlahden taidevalimoa vuosina 1964–1971. Risto Kauppisen haastattelussa Pekka Halonen kertoi, ettei voinut jättää sukulaisiaan vaikeuksiin. Pekka Halonen muisteli: "Oli kyse Eliaksen ja hänen suuren perheensä elämisestä, talosta ja kaikesta." Kauppinen 1973, 98; Pekka Halosen syntymäaika ja sukulaisuussuhde. David Halosen sukua koskeva virkatodistus 18.9.1991. LKV.

⁵⁶ Kauppinen 1973, 98; Niiniluoto 1973, 29; Olli Halosen tiedonanto 31.10.1997; Savon Voima Oy:n ilmoituskirje Suomen Taiteilijaseura ry:lle 13.10.1971. SKL; Myöhemmin Pekka Halonen jatkoi taidevalimoalalla työskentelyä valimomestari Väinö Kalevi Kärkkäisen taidevalimossa. Lapinlahden kunnanhallituksen kokouksen pöytäkirja 30.12.1976 § 580. LKA; Olli Halosen tiedonanto 31.10.1997.

⁵⁷ Niiniluoto 1973, 29; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

valimotoiminnan lakattua Tukiainen teos *Virvatulet* (1971, Tampere) oli jäänyt keskeneräiseksi valujen osalta (kuva 7).⁵⁸ Suomen Kuvanveistäjäliitossa katsottiin myös taidevalutoiminnan laajentaminen ajankohtaiseksi ja taidevalun opetustoiminnan kehittämistä pidettiin mahdollisena.⁵⁹ Valimon johtajaksi tuli Helsingistä Lapinlahdelle konttoripäällikkö Eero Rantanen.⁶⁰ Hän oli toiminut vuodesta 1967 lähtien myös Suomen Kuvanveistäjäliiton Herttoniemen taidevalimon johtajana.⁶¹ Eero Rantasen, Suomen Taiteilijaseuran ja Suomen Kuvanveistäjäliiton välille syntyi kuitenkin luottamuspula, jonka seurauksena Lapinlahden taidevalimon vuokrasopimus ja kaikki taidevalajat irtisanottiin kesällä 1972.⁶²

Toiminnan jatkamiseksi Eero Rantanen perusti kahden taidevalajan, valimomestari Vilho Ollikaisen (s. 1930) ja Pekka Turusen (s. 1947), kanssa Lapinlahden Taidevalimo ja Kiviveistämö Oy:n.⁶³ Yhtiö jatkoi taidevalimotoimintaa Lapinlahdella ilman virallista vuokrasopimusta.⁶⁴ Taidevalimoyrityksen taloudellinen tilanne oli heikko ja uusien valusopimusten saaminen oli vaikeaa, koska Eero Rantanen oli menettänyt luottamuksensa kuvanveistäjien keskuudessa.⁶⁵

Eero Rantanen suunnitteli vuonna 1973 taidevalimotoiminnan siirtämistä Lahteen tai Tampereelle.⁶⁶ Hän aikoi rakennuttaa paremmat työtilat ja näin

⁵⁸ Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998.

⁵⁹ Suomen Kuvanveistäjäliiton toimintakertomus 1971. SKL.

⁶⁰ Niiniluoto 1973, 29; Suomen Kuvanveistäjäliiton toimintakertomus 1971. SKL. Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998.

⁶¹ Herttoniemen taidevalimon liikevaihtoveroilmoitus 21.3.1967. SKL; Konttoripäällikkö Eero Rantanen oli jo vuonna 1966 hoitamassa kuntoon Suomen Kuvanveistäjäliiton Herttoniemen taidevalimon taloutta. Suomen Kuvanveistäjäliiton toimintakertomus 1966. SKL.

⁶² Johan Finnen ja Eero Rantasen kirje Suomen Kuvanveistäjäliiton hallitukselle 22.8.1972. SKL; Niiniluoto 1973, 29; Suomen Kuvanveistäjäliiton toimintakertomus 1972. SKL; Suomen Kuvanveistäjäliitto pyrki vuonna 1972 järjestämään Lapinlahden taidevalimotoiminnan uudelle osakeyhtiöpohjalle ja kehittämään Lapinlahden taidevalimotoimintaa. Myöhemmin tähän osakeyhtiöön oli tarkoitus liittää Herttoniemen taidevalimo. Suomen Kuvanveistäjäliitossa päädyttiin kuitenkin keväällä 1973 lopulliseen ratkaisuun lopettaa taidevalimotoiminta Lapinlahdella. Raportti Lapinlahden matkasta 9.10.1972. 11.10.1972. SKL; Suomen Kuvanveistäjäliiton johtokunnan kokouksen pöytäkirja 17.3.1973. SKL; Suomen Kuvanveistäjäliiton Taidevalimon johtokunnan kokouksen pöytäkirja 3.10.1972 § 6. SKL.

⁶³ Johan Finnen ja Eero Rantasen kirje SKL:n hallitukselle 22.8.1972. SKL; Niiniluoto 1973, 29; Materiaalikauppakirja 30.12.1972. SKL; Raportti Lapinlahden matkasta 9.10.1972. 11.10.1972.

⁶⁴ Niiniluoto 1973, 29; Suomen Kuvanveistäjäliiton Taidevalimon johtokunnan kokouksen pöytäkirja 3.10.1972 § 6. SKL.

⁶⁵ Lapinlahden taidevalimon kohtalosta neuvotellaan [1973]. HMS; Raportti Lapinlahden matkasta 9.10.1972. 11.10.1972. SKL.

⁶⁶ Niiniluoto 1973, 29; Taidevalu kituu. HS 23.1.1973; Eero Rantanen aikoi myös sekä tuoda taidevalimon paremmin suomalaisten kuvanveistäjien tavoitettaville että laajentaa taidevalutarjontaa kansainvälisempään suuntaan hankkimalla asiakkaiksi ruotsalaisia kuvanveistäjiä. Tämän edellytyksenä hän katsoi olevan muuton Etelä-Suomeen, koska Lapinlahti sijaisi hankalien kulkuyhteyksien päässä Ruotsista. Ristiriitaista on, että ruotsalaiset kuvanveistäjät valottivat ilmeisesti paljon Sveitsissä ja Italiassa mutta näiden maiden taidevalimoiden etäisyys ja pitkät kulkuyhteydet eivät asiakkuutta haitanneet. Kuvanveistäjä Aimo Tukiainen piti myös tarpeettomana toiminnan siirtämistä pois Lapinlahdelta. Markku Valkonen, Kuinka käy taidevalun. HS 11.2.1973; Taidevalu kituu. HS 23.1.1973.

tehostaa taidevalimon tuotantoa.⁶⁷ Monet lapinlahtelaisista taidevalajista olivat kuitenkin haluttomia muuttamaan pois kotiseudultaan, eivätkä he uskoneet mahdollisuuteen muuttaa taidevalimotyöprosessia teollisemmaksi.⁶⁸ Myös Lapinlahden kunnan asukkaiden joukosta löytyi taidevalimotoiminnan jatkamista tukevia henkilöitä ja asiasta käytiin vilkasta keskustelua.⁶⁹

Eero Rantasen yritys siirtää taidevalimotoiminta pois Lapinlahdelta epäonnistui. Etelä-Suomen Kestosinkitys Oy ryhtyi jatkamaan Lapinlahden taidevalimotoimintaa vuonna 1974.⁷⁰ Taidevalimoa johti Etelä-Suomen Kestosinkitys Oy:n toimitusjohtaja, diplomi-insinööri Jarkko Linnainmaa ja valimomestarina toimi taidevalaja Vilho Ollikainen.⁷¹ Lapinlahden kunta rakennutti taidevalimoyritykselle uudet toimitilat vuonna 1974 Kivistöntien varteen teollisuustontille (kuva 8).⁷² Etelä-Suomen Kestosinkitys Oy:n omistama Lapinlahden Uusi Taidevalimo -nimellä tunnettu yritys toimi vuodesta 1974 vuoteen 1981, jolloin toiminta lopetettiin kannattamattomana.⁷³

Lapinlahdelle perustettiin Halosvalimo Oy vuonna 1982 (kuva 9).⁷⁴ Toimintaa johti Halosten Museosäätiön toiminnanjohtaja Terttu Linkoneva (s. 1930) vuoteen 1986 saakka ja hänen jälkeensä Lapinlahden taidemuseon johtaja Olli Vilén (s. 1944).⁷⁵ Halosten Museosäätiön omistuksessa ollut

⁶⁷ Niiniluoto 1973, 29.

⁶⁸ Niiniluoto 1973, 29; Raportti Lapinlahden matkasta 9.10.1972. 11.10.1972. SKL.

⁶⁹ Niiniluoto 1973, 29-31; Raportti Lapinlahden matkasta 9.10.1972. 11.10.1972. SKL; Katso myös Mäki 1998, 7-8. TAIKU.

⁷⁰ Rauni Väinämö, Taidevalu keskittyy nyt Lapinlahdelle. HS 18.1.1974; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen mukaan kuvanveistäjä Armas Hutri johti vähän aikaa Lapinlahden taidevalimotoimintaa Eero Rantasen jälkeen. Taidevalimotoiminta ei näin ollen missään vaiheessa loppunut kokonaan. Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁷¹ Jarkko Linnainmaan kirje Suomen Kuvanveistäjäliiton taidevalimolle 31.10.1978. SKL; Rauni Väinämö, Taidevalu keskittyy nyt Lapinlahdelle. HS 18.1.1974; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Taidevalaja Vilho Ollikainen toimi Lapinlahden taidevalimoiden valimomestarina vuoteen 1991 saakka, jolloin hän jäi eläkkeelle. Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁷² Rauni Väinämö, Taidevalu keskittyy nyt Lapinlahdelle. HS 18.1.1974; Taidevalanta Lapinlahdella laajenemassa. US 17.10.1973.

⁷³ Jarkko Linnainmaan kirje Suomen Kuvanveistäjäliiton taidevalimolle 31.10.1978. SKL; Lapinlahden kunnanhallituksen kokouksen pöytäkirja 3.9.1981 § 406. LKA; Lapinlahti - taidevalun uranuurtajapaikkakunta. ML 22.7.1982; Vilho Ollikainen tuntee taidevalun niksit. ML 10.10.1990; Lopettaessaan toiminnan Jarkko Linnainmaa syytti kuvanveistäjiä Suomen Kuvanveistäjäliiton Taidevalimon etujen ajamisesta muiden kustannuksella. Tässä väitteessä oli osittain perää, sillä Suomen Kuvanveistäjäliiton Taidevalimotoiminnan tarjoamat palvelut olivat jäsenetu eikä taidevalimon tarkoituksena ollut tuottaa voittoa. Näin hinnat saatiin pidettyä alhaalla. Leena Mallat – Tove Arstila, Otsa hiessä taidetta. SS 23.5.1981; Rauni Väinämö, Halosen taidevalimossa toiminta viimeisillään [1981]. SKL.

⁷⁴ Lapinlahden kunnanhallituksen kokouksen pöytäkirja 18.3.1982 § 126. LKA; Lapinlahti - taidevalun uranuurtajapaikkakunta. ML 22.7.1982; Terttu Linkonevan tiedonanto 2.2.1998; Terttu Linkonevan tiedote Lapinlahden kunnanhallitukselle 17.2.1982. HMS; Yritysrekisteri <Halosvalimo Oy> 10.5.2002. PRH.

⁷⁵ Heikki Koposen tiedonanto 2.2.1998; Sirkka Koivula, Taidemesenaatit auttavat taustalla. Aamulehti 10.10.2000; Taidevalun uranuurtajaa juhliitaan. ML 28.3.1985; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Terttu Linkoneva muutti pois Lapinlahdelta vuonna 1983. Hän kävi kuitenkin kerran kuukaudessa taidevalimolla. Vilho Ollikaisen mukaan taidevalimotoimintaa johti paikanpäällä myös Portaanpään kristillisen kansanopiston rehtori,

Halosvalimo Oy:n osake-enemmistö myytiin uudelle yrittäjäpariskunnalle, Mikko ja Tuulikki Silaskivelle, vuonna 1989.⁷⁶ He jatkoivat Halosvalimo Oy:n yritystoimintaa vuoteen 1997 asti.⁷⁷

Lapinlahden taidevalimotoiminnan perinnettä on ylläpitänyt vuodesta 1997 valimomestari Pauli Venäläinen (s. 1950).⁷⁸ Hänellä on edelleen taidevalimotoimintaa Lapinlahden lisäksi Kuopiossa.⁷⁹ Pauli Venäläinen aloitti taidevalajauransa Lapinlahdella vuonna 1968.⁸⁰ Taidevalimoalalla työskentelyään hän jatkoi Suomen Kuvanveistäjäliiton Herttoniemen taidevalimossa vuonna 1971.⁸¹ Oman taidevalimoyrityksensä hän perusti vuonna 1979 Kuopioon (kuva 10).⁸² Lapinlahden uudet Taidevalimo P. Venäläinen Oy:n toimitilat valmistuivat vuonna 1999 Asematien varrelle aivan valtatie 5:n yhteyteen (kuva 11).⁸³

2.4. Lapinlahtelaisista oppipojista omien taidevalimoidensa johtajiksi

Arttu Halosen johtamasta A. Halosen taidevalimosta ovat lähtöisin monet alunperin yläsavolaiset taidevaluopin saaneet ammattimiehet, jotka ovat

pastori Martti Antola. Anja Pääkkösen tiedonanto 2.2.1998; Halosvalimo toimii - taiteen hyväksi. Kaakkois Häme 21.12.1983; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Halosten Museosäätiö on perustettu 8.11.1971 edistämään taiteen harrastusta ja taiteilijoiden Eemil, Antti, Arttu, Kalle, Pekka ja Heikki Halosen taiteen vaalimista sekä hankkimaan Lapinlahden kuntaan monikäyttöinen luovan ja esittävän taiteen taidekeskus. Myöhemmin tehtäväkenttä on laajentunut säätiön tarkoitukseen liittyvän museotoiminnan harjoittamiseen. Ote Säätiörekisteristä 15.4.1999. HMA; Säädekirja ja säännöt 8.11.1971. HMA; Halosten Museosäätiö omistaman Lapinlahden taidemuseon toiminta alkoi virallisesti vuonna 1986. Taidemuseon johtosääntö 18.10.1986. HMS; Toimintakertomus 1986. HMA; Mahdollistaakseen taidemuseon toiminnan Halosten Museosäätiön täytyi lopulta luopua taidevalimotoiminnasta; Olli Vilénin syntymävuosi. Olli Vilénin virkatodistus 9.3.1983. SKV.

⁷⁶ Sari Korolainen, Halosvalimoon näyttelytilat ja uudistuksia tuotantoon. IS 28.8.1989; Taidevalimon kauppakirja 25.5.1989. LKA; Taidevalun uranuurtajaa juhlitaan. ML 28.3.1985; Terttu Linkonevan tiedonanto 2.2.1998; Aiemmin Mikko Silaskivi toimi Lapinlahdella autokoulu yrittäjänä. Hänen puolisonsa Tuulikki Silaskivi on koulutukseltaan ekonomi.

⁷⁷ Heikki Koposen tiedonanto 2.2.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Tapahtui vuonna 1977.... ML 30.12.1997; Yritysrekisteri <Halosvalimo Oy> 10.5.2002. PRH.

⁷⁸ Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Paikkakunnan taidevalimotoiminta oli jo 1980-luvun alkupuolella haluttu siirtää ammattilaisten käsiin, kun Terttu Linkoneva oli kysellyt Herttoniemen taidevalajilta ja Kuopiossa toimineelta taidevalajalta Pauli Venäläiseltä olisiko heidän joukossa ollut halukkuutta ryhtyä toimimaan Lapinlahdella. Pauli Venäläinen olikin kiinnostunut siirtämään taidevalimotoimintansa vuosina 1981–1982 Kuopiosta Lapinlahdelle mutta ajatus oli rauennut. Lapinlahden kunnanhallituksen kokouksen pöytäkirja 21.12.1981 § 582. LKA; Lapinlahden kunnanhallituksen kokouksen pöytäkirja 18.3.1982 § 126. LKA; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsén tiedonanto 9.2.1998; Terttu Linkonevan tiedonanto 2.2.1998.

⁷⁹ Elina Hakalan tiedonanto 17.3.2002; Yritysrekisteri <Taidevalimo P. Venäläinen Oy> 8.5.2002. PRH.

⁸⁰ Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998.

⁸¹ Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Pauli Venäläinen työskenteli Suomen Kuvanveistäjäliito Taidevalimossa vuosina 1971 – 1978. Suomen Kuvanveistäjäliiton Taidevalimon Pauli Venäläiselle antama työtodistus 14.1.1978. SKL.

⁸² Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Taidevalimo P. Venäläinen Oy <<http://www.kuopio.fi/yritys/toimiala>> 30.12.1997.

⁸³ Liisa Hujanen, Taidevalun historia ja nykypäivä kohtaavat. IS 3.6.1999; Ulla Tuovinen, UKK-monumentti Lähdetä valetaan Lapinlahdella. IS 9.1.1999; Ennen uuden taidevalimorakennuksen valmistusta yritys toimi vanhassa Halosvalimon rakennuksessa. Lapinlahden kunnanvaltuuston kokouksen pöytäkirja 6.5.1997 § 325. LKA.

myöhemmin perustaneet omat taidevalimoyrityksensä tai ovat olleet kouluttamassa yhä nykypäivänä toimivien suuria pronssivaloksia valmistavien taidevalimoyrityksien valimomestareita.⁸⁴ Tänä päivänä Lapinlahdella ja Kuopiossa toimiva Taidevalimo P. Venäläinen Oy on yksi kolmesta Suomessa toimivasta suurista taideteoksia valavasta taidevalimoyrityksestä.⁸⁵ Kaksi muuta ovat Taidevalimo Kärkkäinen Oy Tuusulan Kellokoskella ja Herttoniemen taidevalimo Oy Helsingissä.⁸⁶

Lapinlahdella aloitti Arttu Halosen oppipoikana 1950-luvun alkupuolella taidevalu-uransa Väinö Kalevi Kärkkäinen (1934–1995).⁸⁷ Myöhemmin hän jatkoi taidevalajana E. Halosen taidevalimossa.⁸⁸ Oman taidevalimonsa Väinö Kalevi Kärkkäinen perusti vuonna 1957 Kirkkonummelle.⁸⁹ Sieltä taidevalimotoiminta siirtyi Järvenpään, jossa hän teki 1970-luvulla konkurssin.⁹⁰ Väinö Kalevi Kärkkäinen perusti Lapinlahdella kotoisin olleen taidevalaja Simo Kärkkäisen kanssa uuden valimon Hyvinkäälle, josta siirsi vuonna 1979 toimitilat Kellokosken vanhaan ruukkiin.⁹¹ Vuonna 1987 hän rakensi uudet taidevalimotilat Kellokosken Rajalintaan, jossa taidevalimotoimintaa jatkaa hänen poikansa Jorma Kärkkäinen (s. 1960) Taidevalimo Kärkkäinen Oy -nimellä (kuva 12).⁹²

Helsingin Herttoniemen pienteollisuusalueelle Suomen Taiteilijaseuran omistamalle tontille rakennettiin Suomen Marsalkan Ratsastajapatsasvaltuuskunnan puheenjohtajan Erik Lönnrothin toimesta E. Halosen taidevalimolle varavalimo.⁹³ Taidevalimo valmistui kesällä 1960 ja lahjoitettiin samana vuonna Taiteilijaseuralle oppilas- ja harjoitusvalimoksi.⁹⁴

⁸⁴ Ilvas 1984, 243; Sotkottaret 1976; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁸⁵ Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Yritysrekisteri <Taidevalimo P. Venäläinen Oy> 8.5.2002. PRH.

⁸⁶ Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998; Yritysrekisteri <Herttoniemen taidevalimo Oy> 8.5.2002. PRH; Yritysrekisteri <Taidevalimo Kärkkäinen Oy> 10.5.2002. PRH.

⁸⁷ Miettinen 1999, 55. TAIKU; Pullinen [1996], [ei sivunumerointia].

⁸⁸ Pullinen [1996], [ei sivunumerointia].

⁸⁹ Pullinen [1996], [ei sivunumerointia].

⁹⁰ Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Taajamaa 1982, 75; Etelä-Suomen Kestosinkitys Oy osti vuonna 1972 konkurssin vuoksi lopettaneen Järvenpäässä sijainneen Kärkkäisen taidevalimon. Rauni Väinämö, Taidevalu keskittyy nyt Lapinlahdelle. HS 18.1.1974.

⁹¹ Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Pullinen [1996], [ei sivunumerointia].

⁹² Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Pullinen [1996], [ei sivunumerointia]; Yritysrekisteri <Taidevalimo Kärkkäinen Oy> 10.5.2002. PRH.

⁹³ Konttinen 1989, 149; Aimo Tukiaisen mukaan tämä johtui Erik Lönnrothin ja Elias Halosen välisestä näkemyserosta. Lönnroth epäili, ettei Halonen saisi valettua Tukiaisen Marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsasta, ja Halonen loukkaantui Lönnrothille, kun tämä kutsui hänet tutustumaan teollisuusvalun suoritukseen Ahlströmin valimolle Varkauteen. Konttinen 1989, 149; Markku Valkonen, Kuinka käy taidevalun. HS 11.2.1973.

⁹⁴ Konttinen 1989, 149.

Herttoniemen taidevalimoon tuli töihin vuonna 1960-luvun alussa Lapinlahdelta kotoisin oleva taidevalaja Eino Koistinen (s. 1932).⁹⁵ Oman uransa hän aloitti veljensä Olavi Koistisen (1930–1997) opissa, kun tämä perusti Helsinkiin vuonna 1955 oman taidevalimonsa.⁹⁶ Olavi Koistinen taas oli aloittanut uransa vuonna 1946 Arttu Halosen oppipoikana ja jatkanut myöhemmin taidevalajana Elias Halosen taidevalimossa Helsingissä.⁹⁷ Vuonna 1963 molemmat veljekset siirtyivät töihin Herttoniemen taidevalimoon.⁹⁸

Ateljeetalosäätiön kiinteistön tiloissa toimii tällä hetkellä Herttoniemen Taidevalimo Oy, jonka omistavat valimomestarit Teuvo Koljonen (s. 1949) Lapinlahdelta ja Raimo Pitkänen (s. 1949) Varpaisjärveltä (kuva 13).⁹⁹ Molemmat aloittivat taidevalajauransa Lapinlahdella taidevalukurssilla vuonna 1966 Taidevalimo Pekka Halonen Ky:ssä.¹⁰⁰ He siirtyivät töihin Suomen Kuvanveistäjäliiton Herttoniemen taidevalimoon vuosina 1967 ja 1969.¹⁰¹ Tuolloin alalla oli hyvä työllisyystilanne ja tarvittiin uusia taidevalajia.¹⁰² Herttoniemen Taidevalimo Oy:n toiminnan taidevalajat aloittivat syksyllä 1987 yhdessä Eino Koistisen kanssa.¹⁰³

⁹⁵ Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998; Työeläkkeen vuosi-ilmoitus vuodelta 1970. SKL.

⁹⁶ Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998.

⁹⁷ Elias Halosen taidevalimon palkkalista vuodelta 1952. OHA; Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998; Miettinen 1999, 55. TAIKU.

⁹⁸ Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998; Työeläkkeen vuosi-ilmoitus vuodelta 1970. SKL; Työeläkkeen vuosi-ilmoitus vuodelta 1971. SKL; Herttoniemen taidevalimossa on työskennellyt taidevalajana ja valimomestarina myös Vilho Ollikaisen veli Väinö Ollikainen. Työt hän oli aloittanut Arttu Halosen taidevalimossa vuonna 1953. Hän jatkoi alalla E. Halosen taidevalimossa, josta siirtyi Suomen Kuvanveistäjäliiton Herttoniemen taidevalimoon vuonna 1964. Elias Halosen taidevalimon palkkalista vuodelta 1963. OHA; Leena Mallat – Tove Arstila, Otsa hiessä taidetta. SS 23.5.1981; Niiniluoto 1973, 29; Työeläkkeen vuosi-ilmoitus vuodelta 1970. SKL; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁹⁹ Suomen Taiteilijaseuran ateljeesäätiö <<http://www.artists.fi/sf/sfateljee.html>> 30.12.1997; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Yritysrekisteri <Herttoniemen taidevalimo Oy> 8.5.2002. PRH.

¹⁰⁰ Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998.

¹⁰¹ Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Työeläkkeen vuosi-ilmoitus vuodelta 1970. SKL.

¹⁰² Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998.

¹⁰³ Esisopimus vaihto- ja käyttöomaisuuden kaupasta vuodelta 1987. SKL; Suomen Kuvanveistäjäliiton toimintakertomus 1987. SKL; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Yritysrekisteri <Herttoniemen taidevalimo Oy> 8.5.2002. PRH; Herttoniemen taidevalimotoiminta pyrittiin yksityistämään useita vuosia aiemmin. Yhtenä oleellisena syynä oli silloisen Suomen Kuvanveistäjäliiton puheenjohtaja Kari Juvan mukaan liiton toimintakapasiteetin liiallinen painottuminen taidevalimotoimintaan. Taidevalu kituu. HS 23.1.1973.

3. TAIDEVALAJIEN AMMATILLINEN IDENTITEETTI

3.1. Alalle tulo ja taidevalajakoulutus

Ammatillinen identiteetti muodostuu ihmiselle pääasiassa koulutuksen ja työelämässä olon aikana. Ammatillisen identiteetin ihminen rakentaa suhteessa muihin ja samalla hän kasvaa ammatillisesti.¹ Koska ammatillinen identiteetti muotoutuu oleellisesti ammatissa toimimisen ja sen perinteen kautta, keskittyy taidevalajien ammatillista identiteettiä tarkastellessa huomio heidän koulutukseensa ja työnkuvaansa. Näitä taustoja vasten voidaan paremmin ymmärtää taidevalajan ammatillisen identiteetin synty ja kehitys. Keskeisiä ammatillisen identiteetin piirteitä ovat ne kyvyt ja ominaisuudet, joita taidevalajat pitävät oleellisina alalla toimimisen kannalta sekä se, kuinka he näkevät ja arvottavat itsensä käsityöläisinä.

Taidevalajilla koulutus on tapahtunut aina samanaikaisesti työelämässä olon kanssa. Oppipoikakoulutus on ollut yleinen tapa kouluttautua useille käsityöaloille 1800–1900 lukujen vaihteessa Suomessa. Vaihtoehtoisesti koulutuksen on voinut hankkia ulkomailta.² Suomen taidevalimotoiminnan alkuvaiheessa alan koulutus on hankittu Euroopan alueella toimineista taidevalimoista ja toimintaa on kehitetty omien kokeilujen avulla.³

Suomen taidevalimotoiminnan alkuvaiheessa A. Halosen taidevalimossa on työskennellyt sukulaismiehiä tilapäisapuna.⁴ Sukulaisuus on ollut myös yksi ratkaisevista tekijöistä alalle pääsyn ja valimomestariksi etenemisen suhteen. Arttu Halosen ensimmäinen varsinainen oppipoika oli hänen veljenpoikansa Eino Halonen (1915–1941), joka aloitti vuonna 1929

¹ Ammatillinen identiteetti –käsitettä on käyttänyt Marja-Leena Stenström. Ammatillinen identiteetti on laajempi kokonaisuus kuin aiemmin vastaavana käytetty käsite ammatti-identiteetti käsittäen myös koulutusaikana alkavan ammatillisen orientaation. Stenström 1993, 31.

² Kruskopf 1989, 170.

³ Arttu Halonen sai Teollisuushallituksen matka-apurahan ulkomailta tapahtuviin metalliteollisuuden alaisiin ammattiopintoihin vuonna 1911. Miettinen 1999, 12. TAIKU; Arttu Halonen työskenteli Berliinin lähellä sijaitsevassa Bildgiesserei Heinze & Co -nimisessä taidevalimossa vuoden 1911 huhtikuusta syyskuun loppuun. Taidevalimossa hän sai oppia muun muassa valumuottien teossa ja siseloinnissa. Bildgiesserei Heinze & Co:n Arttu Haloselle antama työtodistus ajalta 15.4. - 30.9.1911. 30.9.1911. THA; Arttu Halonen tutustui myös Ranskan taidevalimotoimintaan. Hän pääsi Pariisilaiseen taidevalimoon kuvanveistäjä-asiakkaana mukanaan valettava teos. Arttu Halosen kirje Alli Haloselle 10.2.1912. SKS; Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 4.10.1911. SKS; Samaa toimintamallia hyödyntäen hän on kertonut vuosia myöhemmin vierailleen Italiassa käydessään firenzeläisessä taidevalimossa. Neekeri. Lapinlahden pronssivalimo. SS 14.6.1947; Katso myös Taiteilija Arttu Halosta haastatellaan. Yleisradio Oy Ab:n litterointi [ei päiväystä], 1-2. OHA; Myös kuvanveistäjä Ville Vallgren lähetti aikoinaan Daavid Uuraisen taidevaluoppiin Ranskaan. T. R. U., Valaminen vaakalaudalla. HS 4.10.1964.

⁴ Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 1.3.1920. SKS; Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 28.4.1922. SKS; Arttu Halosen kortti Emil Wikströmille 22.7.1917. HYK; Miettinen 1999, 53-54. TAIKU; Suomessa käsityöammatit ovat kulkeneet suvussa aina 1950-luvulle saakka.

setänsä taidevalimossa.⁵ Myöhemmin Arttu Halosen serkun pojanpoika Elias Halonen jatkoi suvun perinnettä.⁶ Elias Halonen aloitti oppipoikana vuonna 1937 ja työskenteli A. Halosen taidevalimossa vuoteen 1946 saakka.⁷ Tämän jälkeen hän perusti oman taidevalimonsa Helsinkiin.⁸ Myös taidevalajat Pekka Halonen ja Eino Koistinen aloittivat taidevalajauransa työskentelemällä veljiensä Elias Halosen ja Olavi Koistisen johtamissa taidevalimossa.⁹

Taidevalajan ammatti on usein siirtynyt perhepiirissä isältä pojalle. Kuvanveistäjäveljekset Olli ja Paavo Halonen (s. 1950) ovat kasvaneet taidevalimoympäristössä.¹⁰ Olli Halosen mukaan on ollut luontevaa ryhtyä samalle alalle kuin millä isä Elias Halonen on työskennellyt.¹¹ Olli Halosen lausahdus "En koskaan osannut mitään muuta ammattia ajatellakaan"¹² osoittaa kuinka merkittävänä hän piti isältä periytyvää ammattia. Samoin Arttu Halosen taidevalimossa taidevalajauransa aloittaneiden Pentti Roivaisen (1934–1998) ja Väinö Kalevi Kärkkäisen sekä Elias Halosen taidevalimossa uransa aloittaneen Pekka Turusen (s. 1947) pojat Jyrki Roivainen (s. 1964), Jorma Kärkkäinen ja Ossi Turunen (s. 1972) työskentelevät alalla. Taidevalutyöntaidot Jyrki Roivainen on oppinut isältään ja Pauli Venäläiseltä työskennellessään hänen opissaan. Kuten Olli Haloselle myös Jyrki Roivaiselle isän ammatissa jatkaminen on ollut luontevaa, sillä häntä opiskelu on kiinnostanut vain vähän, kun taas taidevalajaksi kouluttautuminen on tapahtunut lähinnä käytännön harjoittelun kautta.¹³ Myös Ossi Turusta isän ammatti on kiinnostanut jo aivan

⁵ Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 5.5.1941. HYK; Miettinen 1999, 54. TAIKU; Eino Halonen aloitti kuvanveisto-opinnot vuonna 1938 Suomen Taideyhdistyksen Piirustuskoulussa, mutta toimi edelleen samanaikaisesti setänsä apuna. Eino Halonen kuoli jatkosodan alussa vuonna 1941. Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 5.7.1941. SKS; Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 5.5.1941. HYK; Miettinen 1999, 54. TAIKU; Rönkkö 1994, 59.

⁶ Katso M. K., Kulttuurihenkilöt tehneet Lapinlahtea eniten tunnetuksi. Savo 12.2.1962.

⁷ Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 4.12.1938. SKS; Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998; M. K., Kulttuurihenkilöt tehneet Lapinlahtea eniten tunnetuksi. Savo 12.2.1962; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁸ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Arttu Halonen kieltäytyi korkeaan ikäänsä vedoten Kuopioon pystytettävän *Hannes Kolehmainen juoksijapatsaan* valamisesta ja työn sai tehtäväkseen Elias Halonen. Työn hän teki Helsingin Sirpalesaarella sijainneessa taidevalimossaan. Peltola 1989, 14. TAIKU; Elias Halonen teki valinnan taiteilijan ja taidevalajan uran välillä. Alalle jäännissä hänellä oli voimakkaimpana vaikuttimena perheen toimeentulo. Valintapäätöstä tehdessä hänellä oli mielessään se ala, jonka hän ennestään hallitsi parhaiten. Toinen vaikuttava tekijä oli kuvanveistäjien Aimo Tukiaisen, Oskari Jauhaisen ja Sakari Tohkan kannustus ryhtyä taidevalajaksi. M. K., Kulttuurihenkilöt tehneet Lapinlahtea eniten tunnetuksi. Savo 12.2.1962

⁹ Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998; Kauppinen 1973, 98.

¹⁰ Olli Halosen tiedonanto 31.10.1997.

¹¹ Olli Halosen tiedonanto 31.10.1997; Pia Tervoja, Kuvanveistäjä Olli Halonen 50 vuotta. ML 31.8.2000; Taidevalajaksi kouluttautumisen Olli Halonen aloitti Taidevalimo Pekka Halonen Ky:ssä vuonna 1968 aluksi kesätyönä ja myöhemmin vakinaisemmin oppipoikana. Olli Halosen tiedonanto 31.10.1997.

¹² Niiniluoto 1973, 30.

¹³ Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001; Jyrkin valutaidon takana on paljon perinteitä. ML kesä 1999; Jyrki Roivainen aloitti taidevalajauransa Pauli Venäläisen taidevalimossa Kuopiossa vuonna 1983. Varsinaisesti hän

lapsesta lähtien.¹⁴ Samoin isältään taidevaluoppinsa saanut Jorma Kärkkäinen on kertonut olleensa mukana toiminnassa jo aivan pienestä pojasta saakka.¹⁵

Yleisesti Suomessa taidevalajaksi kouluttautuminen on tapahtunut oppipoikakoulutuksena. Arttu Halonen otti oppipojikseen kansakoulun päättäneitä poikia.¹⁶ Hän hankki uusia työntekijöitä kyselemällä käsistään taitavia poikia paikalliselta käsityönopettajalta ja tutuilta kylänmiehiltä.¹⁷ Esimerkiksi taidevalaja Vilho Ollikainen aloitti taidevalajan oppipoikakoulutuksen vuonna 1946 16-vuotiaana A. Halosen taidevalimossa.¹⁸ Alalle hän joutui sattumalta, kun Arttu Halonen oli kysynyt hänen isältään, olisiko hänellä poikaa, joka sopisi hänelle oppipojaksi.¹⁹ Oppipoikakoulutus jatkui Elias Halosen aikaan. Myös Elias Halonen otti oppipojikseen kansakoulun suorittaneita poikia.²⁰ Samoin kuin A. Halosen taidevalimossa myös kaikki Elias Halosen taidevalimossa työskennelleet taidevalajat olivat paikkakuntalaisia, jotka olivat saaneet oppinsa joko Arttu Haloselta tai Elias Haloselta (kuva 14).²¹

aloitti kesätyöntekijänä mutta jäi alalle kahdeksaksi vuodeksi, jonka jälkeen hän siirtyi heikon työllisyystilanteen vuoksi muihin töihin. Teollisuusvalualalle hän siirtyi vuonna 1994 järjestetyn kurssin kautta, jonka myötä hän työskenteli Suomivalimo Oy:ssä lisäalassa viiden vuoden ajan. Kiinnostus taidevalualaa kohtaan oli kuitenkin suuri ja hän palasi taidevalajaksi vuonna 1999 Lapinlahdelle Pauli Venäläisen taidevalimoon. Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001; Jyrkin valutaidon takana on paljon perinteitä. ML kesä 1999.

¹⁴ Ossi Turusen tiedonanto 13.9.2001; Ossi Turunen aloitti taidevalajauransa Pauli Venäläisen taidevalimossa Kuopiossa vuonna 1996 oppisopimuskoulutuksessa. Aiemmin hän oli kouluttautunut teräsvaluriksi. Ossi Turusen tiedonanto 13.9.2001.

¹⁵ Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Myös Vilho Ollikaisen poika on kouluttautunut alalle isänsä johdolla. Rauni Väinämö, Halosen taidevalimossa toiminta viimeisillään [1981]. SKL.

¹⁶ Lapinlahti - taidevalun uranuurtajapaikkakunta. ML 22.7.1982; Tamara Halosen tiedonanto 8.9.2001; Tikkanen 2000, 76; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹⁷ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Arttu Halonen oli vaativa opettaja. Jyrki Roivainen on kertonut isänsä sanoneen: "Arttu neuvoi asiat ainoastaan kerran, jonka jälkeen ne piti osasta. Valun piti sattua aina kerralla kohdalleen... . Valun piti olla niin hyvä, ettei tarvinnut käyttää kikkoja lopputuloksen parantamiseksi." Jyrkin valutaidon takana on paljon perinteitä. ML kesä 1999.

¹⁸ Vilho Ollikainen tuntee taidevalun niksit. ML 10.10.1990; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Vilho Ollikaisen taidevalun oppiura jatkui kesätöissä vuonna 1953 varusmiespalveluksen jälkeen E. Halosen Taidevalimossa Helsingissä. Sieltä hän palasi kotiseudulleen samana vuonna jatkamaan taidevalimotyötä Elias Halosen palveluksessa. Vilho Ollikainen tuntee taidevalun niksit. ML 10.10.1990; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Vilho Ollikaisen aloittaessa uransa A. Halosen taidevalimolla työskentelivät Elias Halonen, Olavi Koistinen ja Uuno Ruotsalainen (s. 1926). Olavi Koistinen ja Uuno Ruotsalainen sekä Erkki Hiltunen aloittivat vuonna 1942 sodan päätyttyä. Myöhemmin samana vuonna aloitti Pentti Roivainen ja vuonna 1948 Väinö Kalevi Kärkkäinen. Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001; Miettinen 1999, 55. TAIKU; Peltola 1989, 14. TAIKU; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Taidevalajana Vilho Ollikainen on työskennellyt kaikkiaan 45 vuotta. Hänen taidevalajaurassaan on lyhyitä katkoksia. Hän on tehnyt ansiotyökseen muun muassa putkimiehen töitä. Samanaikaisesti hän on kuitenkin tehnyt myös veistosten kokoamistöitä taidevalimolla. Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹⁹ Vilho Ollikainen tuntee taidevalun niksit. ML 10.10.1990; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Vilho Ollikaisen varhaisimpia muistoja oppipoika-ajasta on, kun Elias Halonen oli käskennyt häntä poistamaan liimat puukolla muotokuvan muotista. Tämän seurauksena muottikappa oli haljennut ja nuori oppipoika säikähtänyt pahan kerran. Tikkanen 2000, 76; Vilho Ollikaisen aloittaessa oppipoikakoulutuksensa toimi taidevalimon mestarina Arttu Halonen ja hänen luottotaidevalajanaan Elias Halonen. Taidevalumenetelmän perustaidot ja erikoiskeinoja Vilho Ollikainen on oppinut Arttu ja Elias Haloselta. Vilho Ollikainen tuntee taidevalun niksit. ML 10.10.1990; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

²⁰ Pekka Turunen aloitti oppipoikakoulutuksen E. Halosen taidevalimossa vuonna 1962 kesätyönä. Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001.

²¹ M. K., Kulttuurihenkiöt tehneet Lapinlahtea eniten tunnetuksi. Savo 12.2.1962; Pekka Turusen tiedonanto

Taidevalajaksi ja valimomestariksi pääsyn edellytyksenä on ollut myös alan työllisyystilanne. Alalle päässeet ovat kuitenkin olleet käytännössä lähialueiden nuoria.²² Pekka Halosen johtamassa taidevalimossa taidevalimoalalla työskentelyn ovat aloittaneet taidevalajat Teuvo Koljonen, Raimo Pitkänen ja Pauli Venäläinen.²³ Teuvo Koljonen ja Raimo Pitkänen ovat tulleet alalle yhden vuoden kestävästä työttömyyskurssin järjestetyn taidevalukurssin kautta.²⁴ Myös Pauli Venäläinen on aloittanut valimomestari Pekka Halosen järjestämän taidevalukurssin myötä.²⁵ Alalle tuloa he kaikki ovat pitäneet sattumana eivät etukäteen suunniteltuna asiana.²⁶ Samoin taidevalaja Heikki Koponen (s. 1958) on kertonut tulleen taidevalualalle sattumalta, kun taidevalimossa tarvittiin työntekijöitä.²⁷ Taidevalajat ovat useissa tapauksissa 1960–1970 -luvulla aloittaneet uransa tällä tavoin.²⁸

Käytäntöpainotteisessa oppipoikakoulutuksessa oppipoika omaksui taidevalajan ammattitaidon läpikäymällä kaikki työvaiheet.²⁹ Työtä tehdessä oppipoika harjaantui katsomaan veistoksen muodon ja toistamaan sen valmiissa teoksessa.³⁰ Kaiken kaikkiaan oppiaika kesti viidestä kuuteen vuotta.³¹ Vilho Ollikaisen mukaan taidevalajan oppipoikakoulutus erosi perinteisestä käsityöläisen oppipoikakoulutuksesta, johon kuului kisällinäytetyön tekeminen.³² Työtaitojen kehittyessä oppipojasta tuli

10.11.2001.

²² Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

²³ Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Vilho Ollikainen on opettanut muun muassa Pekka Pitkästä ja Raimo Koljosta. Vilho Ollikainen tuntee taidevaluniksit. ML 10.10.1990.

²⁴ Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998.

²⁵ Pauli Venäläisen tiedonanto 5.9.2001; Pauli Venäläinen avioitui Halosten sukuun vuonna 1971. David Halosen sukua koskeva virkatodistus 18.9.1991. LKV.

²⁶ Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Esimerkiksi Teuvo Koljonen oli aiemmalta ammatiltaan levyseppä ja Raimo Pitkänen oli työskennellyt autoalalla. Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998.

²⁷ Heikki Koponen aloitti taidevalajauransa vuonna 1979 Etelä-Suomen Kestosinkitys Oy:n aikaan Vilho Ollikaisen opissa. Heikki Koposen tiedonanto 2.2.1998.

²⁸ Heikki Koposen tiedonanto 2.2.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998.

²⁹ Jyrkin valutaidon takana on paljon perinteitä. ML kesä 1999; Kalle Heiskanen, Taidevalu jatkuu Lapinlahdella. US [1974]. HMS; Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Tikkanen 2000, 76; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

³⁰ Jyrkin valutaidon takana on paljon perinteitä. ML kesä 1999; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

³¹ Markku Valkonen, Kuinka käy taidevalun. HS 11.2.1973; Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Eino Koistisen mukaan "hyväoppinen" oppipoika valmistui taidevalajaksi aikaisintaan viidessä vuodessa. Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998.

³² Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Perinteiseen oppipoikakoulutukseen voidaan katsoa kuuluvan oppiaika mestarin verstaassa, opintoja täydentävä kisällinvaellus ja kisällinäytetyön tekeminen. Katso esimerkiksi Vainio-Korhonen 1998, 127.

valimomestarin rinnalla työskentelevä ammattimies.³³ Oppipoikakoulutuksessa ollut taidevalaja oli valmis, kun hän hallitsi kaikki taidevalimotyöhön kuuluvat tehtävät.³⁴

Yhteiskunnassa ja työelämässä tapahtuneet muutokset ovat luoneet 1970-luvulta lähtien tarpeen kehittää ammatillista koulutusta.³⁵ Nykyisin taidevalajaksi kouluttautuminen tapahtuu oppisopimuskoulutuksessa taidevalimoissa, sillä alan ammattiopetusta ei järjestetä Suomessa.³⁶ Työssä oppiminen ja oppisopimuskoulutus sopivatkin ammatin oppimisen perinteeseen.³⁷ Oppisopimuskoulutus kestää puolesta vuodesta yhteen vuoteen.³⁸ Tarkastelun piiriin kuuluvista taidevalimoista ainoastaan Herttoniemessä ei ole ollut oppisopimuskoulutuksessa olevia oppilaita 1990-luvulla. Taidevalimo P. Venäläinen Oy:ssä on taidevalajaksi valmistunut Elina Hakala (s. 1970) ja Ossi Turunen. Taidevalimo Kärkkäinen Oy:ssä on oppisopimuskoulutuksessa ollut Janne Salmi (s. 1969).³⁹

Oppisopimuskoulutusaika on liian lyhyt, jotta ammatin oppisi kokonaisuudessaan. Kouluttautuminen jatkuu työsuhteessa vähintään kahden vuoden ajan.⁴⁰ Taidevalajilla ammattiin valmistuminen tapahtuu kiinteässä yhteydessä varsinaiseen käsityölliseen ammattitoimintaan. Taidevalaja on käytännössä valmis käsityöläinen silloin, kun hän pystyy suoriutumaan itsenäisesti kaikista toimialaan kuuluvista tehtävistä.⁴¹ Tästä johtuen yhä edelleen nykypäivänä taidevalajaksi kouluttaudutaan periaatteessa oppipoikakoulutuksen kaltaisessa järjestelmässä.⁴²

³³ Arttu Halosen Pentti Roivaiselle antama työtodistus 6.1.1957. JRA; Miettinen 1999, 54. TAIKU.

³⁴ Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Vilho Ollikaisen tiedonanto 11.9.2001.

³⁵ Katso Kangasniemi 1993, 5.

³⁶ Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Pronssi sulaa taidevalimossa. Valpas 10.1988; Suomen Kuvanveistäjäliiton Taidevalimon toimintaan kuului muun muassa järjestää alan jatkokoulutusta kuvanveistäjille ja kouluttaa alan työntekijöitä. Katso Suomen Kuvanveistäjäliiton johtokunnan johtosääntö 22.8.1983. SKL; Käytännössä koulutustoimintaa harjoitettiin 1970-luvulta 1980-luvun alkupuolelle.

³⁷ Eteläpelto 1993, 119-121; Oppisopimuskoulutus on onnistuessaan joustava ratkaisu kouluttaa työntekijöitä. Katso Eteläpelto 1993, 118.

³⁸ Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998.

³⁹ Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen tiedonanto ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Taidevalimoala on ollut miesvaltaista. Naisten mukaan tulo taidevalimoalalle on tapahtunut vasta 1990-luvulla. Tarkastelluista taidevalimoista on naisia toiminut taidevalajina ainoastaan Halosvalimo Oy:ssä ja myöhemmin Taidevalimo P. Venäläinen Oy:ssä. Elina Hakalan tiedonanto 8.1.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Suomessa toimineita naistaidevalajia ovat muun muassa Elina Hakala, Kirsi Siponen (s. 1969) ja Raija Myllynen (s. 1963). Heillä kaikilla on ollut ennen taidevalajaopintoja joko artesaanin tai artenomin koulutus. Elina Hakalan tiedonanto 8.1.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Janne Salmi on suorittanut ennen taidevalajaopintoja metallialan opintoja. Janne Salmen tiedonanto 9.2.1998.

⁴⁰ Elina Hakalan tiedonanto 8.1.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998.

⁴¹ Elina Hakalan tiedonanto 8.1.1998; Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998.

⁴² Katso myös Kaija Aho, Taidevalajalle kunniaa Keravalla. HS 6.9.1996.

Taidevalajien kouluttamisesta kuvanveistäjien tarpeisiin on oltu huolissaan. Kuvanveistäjä Armas Hutri (s. 1922) on ehdottanut jo 1970-luvulla, että Suomen Kuvanveistäjäliiton Taidevalimossa koulutettaisiin taidevalajia neljävuotisella määrätietoisella opetusohjelmalla.⁴³ Kuitenkin taidevalualaa on opetettu oppilaitoksissa vasta 1980-luvulta lähtien osana muotoilijakoulutusta.⁴⁴ Portaanpään kristillisessä kansanopistossa Lapinlahdella aloitettiin vuonna 1984 taidelinja, jonka opetussuunnitelmaan taidevalu kuului yhtenä oppiaineena.⁴⁵ Taidevalun opettajana toimi valimomestari Vilho Ollikainen.⁴⁶ Opisto oli aluksi ainoa oppilaitos, jossa taidevalumenetelmää opetettiin.⁴⁷ Menetelmän opettaminen muiden tarkoituksenmukaisten oppiaineiden yhteydessä, on jäänyt suuntaa viitoittavalle tasolle, koska alalla tarvittava työntekijäryhmä on määrällisesti hyvin pieni.⁴⁸ Menetelmien varsinainen opetus ja alalle kouluttautuminen tapahtuu edelleen käytännössä taidevalimoissa oppisopimuskoulutuksena ja työssä harjaantumisen kautta.⁴⁹

Ammatti on yksi aikuiselämän tärkeimmistä osa-alueista, jonka kautta ihminen toteuttaa persoonallisuuttaan.⁵⁰ Vain osa taidevalajauralla aloittaneista on jäänyt taidevalajan ammattiin. Lopettaneilta on joko puuttunut alalla vaadittavat kyvyt ja ominaisuudet tai he ovat suuntautuneet muille taidevalutaitoa hyödyntäville aloille, kuten kuvanveistäjiksi, muotoilijoiksi tai töihin teollisuusvalimoihin.⁵¹ Vilho Ollikainen on itse valimomestarina välittänyt alan taitotietoa eteenpäin. Lähinnä oppilaat ovat

⁴³ Opettajaksi ja valimomestareiksi hän on ehdottanut taidevalajia Olavi Koistinen ja Väinö Ollikainen. Armas Hutrin ehdotus taidevalajakoulutuksesta 20.2.1970. SKL.

⁴⁴ Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁴⁵ Tuolloin opiston rehtorina toiminut Martti Antola oli myös Halosvalimo Oy:n osakas. Rauni Väinämö, Taidevalajat kouluun Lapinlahdelle. HS 21.5.1984.

⁴⁶ Rauni Väinämö, Taidevalajat kouluun Lapinlahdelle. HS 21.5.1984.

⁴⁷ Uusi työohjelma hyväksytty. SS 18.2.1986.

⁴⁸ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Esimerkiksi 1970-luvulla cire perdue -menetelmän hallitsi alle 20 taidevalajaa. Arttu Halosen opetuslapset. ML 4.2.1973.

⁴⁹ Jyrkin valutaidon takana on paljon perinteitä. ML kesä 1999; Miia Nieminen, Nuori muotoilija osaa hommat. KS 7.4.2001; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁵⁰ Stenström 1993, 33.

⁵¹ Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Muun muassa Olli Halonen harjoitti taidevalajan ammattia vieraan palveluksessa vuoteen 1979 saakka, jonka jälkeen hän ryhtyi vapaaksi kuvanveistäjäksi. Syynä taidevalajana toiminnan lopettamiseen oli se, ettei vakituudessa työsuhteessa jäänyt aikaa omalle tuotannolle. Elättääkseen perheensä Olli Halonen jatkoi taidevalajana toimintaa valamalla omien teostensa ohella myös muiden taitelijoiden ja valuoikeuksien omistajien teoksia Lapinlahdella kotipihassaan sijaitsevassa yksityisvalimossaan vuoteen 1994 saakka. Hänen taidevalimonsa sijaitsi piharakennuksessa ja valmistui vuonna 1979. Toiminta loppui pakkohuutokauppaan vuonna 1994. Olli Halosen tiedonanto 31.10.1997; Myös Paavo Halonen työskenteli aluksi Pekka Halosen taidevalimossa, mutta siirtyi töihin Helsinkiin Herttoniemen taidevalimoon. Taidevalajana toiminta loppui kun hän ryhtyi harjoittamaan kuvanveistäjän ammattia. Niiniluoto 1973, 30; Olli Halosen tiedonanto 31.10.1997; Lapinlahden taidevalimossa uransa aloittanut taidevalaja Erkki Heikkinen siirtyi heikon työllisyystilanteen vuoksi töihin teollisuusvalimoon. Arttu Halosen opetuslapset. ML 29.11.1973.

olleet taidekäsityökoulujen opiskelijoita ja taidevalajan ammatista kiinnostuneita nuoria.⁵² Valinta edellyttää sitoutumista alalle jääneiltä, sillä kouluttautumisaika muodostuu pitkäksi ja on voimakkaasti sidoksissa varsinaiseen työhön.⁵³ Taidevalajien ammatillisen identiteetin muodostuminen on siten jo koulutuksen varhaisessa vaiheessa ratkaisevassa pisteessä. Koulutuksen loppuun käyneiden taidevalajien keskuudessa on ammatillinen identiteetti ollut yleensä hyvin selkeä.⁵⁴

3.2. Työnkuva

Useimmat käsityönlajit ovat vaikeita ja vie vuosia opetella alansa mestariksi.⁵⁵ Käsityötaidon oppiminen on henkilökohtaista sekä runsaasti harjoittelua ja pitkäaikaista perehtymistä vaativaa toimintaa.⁵⁶ Käsityöläiselle on siten tärkeää työssä oppiminen ja ammattitaidon kartuttaminen. Vilho Ollikaisen mukaan taidevalajan työn opettelu kestää yhtä kauan kuin taidevalaja tekee työtään.⁵⁷ Sekä Arttu Halosen että Vilho Ollikaisen kertoman perusteella taidevalajan ammattitaito kasvaa kokemuksen myötä.⁵⁸ Käyttämättömänä käsityöläisen taito ja kyky toimia alalla heikkenee.⁵⁹ Hyvä taidevalaja harjoittaa ja ylläpitää jatkuvasti taitojaan.⁶⁰

Arttu Halosen mukaan valimomestarin työ on ollut vaativaa ja monipuolista.⁶¹ Valimomestari on vastannut työn laadusta, joten kuvanveistäjät ovat

⁵² Vilho Ollikainen tuntee taidevalan niisit. ML 10.10.1990; Samoin Jorma Kärkkäisen opissa on ollut taidekoulujen opiskelijoita, jotka ovat olleet kiinnostuneita taidevalumenetelmistä ja taidevalimoalasta. Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998.

⁵³ Elina Hakalan tiedonanto 8.1.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Muun muassa Pekka Turusen mielestä kouluttautuminen taidevalajaksi on ollut hänen kohdallaan ratkaisevin tekijä alalle jäännin suhteen. Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001.

⁵⁴ Ammattiin voidaan sitoutua eri tavoin. Katso Stenström 1993, 35-38; Alalle jääneiden taidevalajien kertoman mukaan ja heidän työhistoriansa tarkastelun perusteella he ovat luottaneet omiin kykyihinsä, he ovat olleet kiinnostuneita ammatistaan ja he ovat jakaneet yhteisen käsityöllisen arvomaailman. Ammatista on tullut näin osa heidän persoonaansa. Katso Elina Hakalan tiedonanto 2.2.1998; Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁵⁵ Becker 1982, 275; Taidevalajan työn oppimisesta katso esimerkiksi Niiniluoto 1973, 29.

⁵⁶ Anttila 1993, 60; Markku Graaen mukaan käsityöläisyyteen kuuluu jatkuva pyrkimys parempaan ja edistymishalu. Käsityöläinen menee työhön oppimaan ja työ tehdään oppien. Graae 1993, 53.

⁵⁷ Kalle Heiskanen, Taidevalu jatkuu Lapinlahdella. US [1974]. HMS; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Vilho Ollikaisen kertomana löytyy vain yksi jatkuvan oppimisen –käsityksen kumoava maininta. Ollikainen on sanonut työstä: ”Tämä valaminen on kuin kortinpelua: uutta ei opi eikä entinen unohdu.” Katso Niiniluoto 1973, 29.

⁵⁸ Eila, Kyllä sinne mieli tekee. Savo 16.9.1964; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁵⁹ Pirjo Anttilan mukaan taidon hallinnan taso alenee, jos taitoa ei käytetä, mutta taso palautuu korkeatasoiseksi harjoituksen jälkeen, kun taito on joskus aiemmin opittu perusteellisesti. Anttila 1993, 60.

⁶⁰ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁶¹ Eila, Kyllä sinne mieli tekee. Savo 16.9.1964.

voineet luottaa hänen ammattitaitoonsa.⁶² Valimomestarit ovat aina pyrkinneet selvittämään työssään ilmenneet ongelmat välittömästi.⁶³ Erityisesti menetelmätekniiikan kehittäminen on yksi oleellisista valimomestarin tehtävistä.⁶⁴ Taiteilijan kannalta kehitystyö on merkinnyt työn laadun paranemista ja kuvanveistäjän oman käden jäljen säilymistä valmiissa pronssiteoksessa.⁶⁵ Arttu Halonen on hankkinut alan tietoutta ulkomailla matkustaessaan ja soveltanut oppimaansa kokeilemalla.⁶⁶ Vilho Ollikainen on kehittänyt taitojaan omatoimisesti lukemalla alan kirjallisuutta sekä suorittamalla lyhyitä, eri valumenetelmiin liittyviä kursseja.⁶⁷ Pauli Venäläinen on kouluttautunut ja hankkinut tietoa taidevalusta Italiassa, Saksassa ja Englannissa, järjestetyiltä kursseilta ja taidevalumessuilta.⁶⁸ Jorma Kärkkäinen on kertonut kehittäneensä menetelmää lähinnä omien kokeilujen ja oivallusten kautta.⁶⁹

Käsityöläisyyteen kuuluu olennaisesti työn kokonaisvaltaisuus. Taidevalajat tekevät kaikkia työhönsä kuuluvia tehtäviä.⁷⁰ Taidevalajan työn oppiminen ja ammattitaidon kasvu tapahtuu tekemisen ja kokeilujen kautta.⁷¹ Myös virheistään oppiminen kuuluu oleellisesti taidevalajan työn oppimiseen.⁷² Ossi Turusen mielestä taidevalajan työ on vaativaa

⁶² Katso esimerkiksi Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 30.8.1942. SKS; Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 24.3.1949. SKS.

⁶³ Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998; Taidevalaimotoiminta vaatii taidevalimon johtajalta paikalla oloa ja työnteon seuranta. Katso esimerkiksi Suomen Kuvanveistäjäliiton johtokunnan pöytäkirja 30.11.1972. SKL; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁶⁴ Kauppinen 1973, 99; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Menetelmätekniiikan (tuotantomenetelmien) kehittämisen pyrkimyksenä on parantaa tarkoituksenmukaisuutta, taloudellisuutta ja teknistä toimintaa. Tähän liittyvä suunnittelu ja kehittäminen ovat luovaa sekä monitasoista käytännön työtä. Jokinen 1981, 10-11.

⁶⁵ Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998.

⁶⁶ Katso esimerkiksi Eila, Kyllä sinne mieli tekee. Savo 16.9.1964.

⁶⁷ Vilho Ollikainen tuntee taidevalun niisit. ML 10.10.1990.

⁶⁸ Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁶⁹ Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998.

⁷⁰ Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001; Markku Valkonen, Kuinka käy taidevalun. HS 11.2.1973; Ossi Turusen tiedonanto 13.9.2001; Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Tietyt taidevalajat saavat kuitenkin muita useammin hoitaakseen tietynlaiset tehtävät. Esimerkiksi Elina Hakala tekee muita useammin vahan viimeistelyn ja Jyrki Roivainen suorittaa valumuottien purkua. Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001; Ossi Turusen tiedonanto 13.9.2001; Pekka Turunen on maininnut mieluisimmiksi tehtävikseen "muotin teon ja vahahommat". Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001.

⁷¹ Eila, Kyllä sinne mieli tekee. Savo 16.9.1964; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Vilho Ollikainen tuntee taidevalun niisit. ML 10.10.1990; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Samoin kuvanveistäjä Kari Juvan mielestä taidevalajan työn edellytyksenä on kokeilujen tekeminen. Riitta Heiskanen, Jorma Kärkkäinen tekee Kari Juvan pronssivalut. HS 31.5.1999.

⁷² Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Työssä epäonnistuminen kuuluu osana taidevalajien työhön, sillä tekniikan hallinta on aiheuttanut aina ongelmia. Kaikkiin virheisiin eivät taidevalajat ole aina itse voineet vaikuttaa. Valosten epäonnistuminen on aiheutunut pienistä osatekijöistä. Niin sanottuja susikappaleita eli epäonnistuneita valoksia on tullut kaikille taidevalajille. Elias Halosen kirje Jussi Mäntyselle 16.1.1961. OHA; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Täysin epäonnistuneita valoksia tulee kuitenkin hyvin harvoin. Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Esimerkiksi epäonnistumisten välttämiseksi valumuottia täytyy käsitellä huolellisesti, jotta muotin osat pysyvät alkuperäisessä suhteessa

käsityötä. Hänen mukaansa on tärkeintä se, että ”taidevalaja ei pelkää työtään.”⁷³

Jyrki Roivaisen ja Pekka Turusen mukaan taidevalajan ammatin oppiminen ja siinä kehittyminen on kiinnostuksesta kiinni.⁷⁴ Taidevalajan työnkuvan lähtökohtana on kiinnostuksen lisäksi taito, jonka avulla työn kohde on hallittavissa, muokattavissa ja ohjattavissa haluttuun muotoon.⁷⁵ Vilho Ollikainen kommentoi taidevalimotyön tekemistä seuraavasti: ”...pääasiassa se työ tekijäänsä neuvoo.”⁷⁶

Taidevalajan työssä vaaditaan kärsivällisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta.⁷⁷ Arttu Halonen kertoi työn luonteesta: ”Harvoin sitä sattuu [epäonnistumisia], vaikka kyllähän se aina on jännittävää vormujen purkaminen, sillä ei siinä suurta huolimattomuutta työn kestäessä tarvita, kuin valu menee susiksi.”⁷⁸ Arttu Halonen vaati itseltään ja edellytti oppipojiltaan huolellista ja tarkkaa työtä.⁷⁹ Vilho Ollikaisen mukaan Arttu Halosen taidevalajan piti olla uuttera, mutta ”koskaan ei sanottu, että liian kauan viilaat.”⁸⁰ Taidevalajan työ vaatii kärsivällisyyttä teoksen hitaan ja huolellisuutta edellyttävän käsittelyn lisäksi myös työnteon valmistusprosessissa viemän ajan suhteen. Erityisesti suurikokoisten teosten valmistus on kestänyt ajallisesti kauan. Esimerkiksi kuvanveistäjä Aimo Tukiaisen *Marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsaan* (1960, Helsinki) valmistus kesti kymmenen kuukautta, kuvanveistäjä Heikki Varjan (1918–1986) *Risteysaseman muistomerkin* (1978, Seinäjoki) valmistus kesti 12 kuukautta ja kuvanveistäjä Eeva Rynänen (1915–2001) *Laulupuun* (1984, Nurmes) valmis-

toisiinsa. Jos muotin osat pääsevät liikahtamaan saattaa teokseen pronssivalun yhteydessä syntyä aukkoja. Epäonnistuminen aiheutuu muun muassa siitä, ettei sula metalli täytä koko valumuottia. Muotti on voinut myös huolimattomassa poltossa jäädä kosteaksi ja kun sinne kaadetaan sulaa metallia syntyy kaasupaineita, jotka rikkovat muotin seinämiä ja estävät sulan pronssin tasaisen levittäytymisen. Tällainen valos on täynnä reikiä. Taajamaa 1982, 79; M. K., Kulttuurihenkilöt tehneet Lapinlahtea eniten tunnetuksi. Savo 12.2.1962.

⁷³ Ossi Turusen tiedonanto 13.9.2001.

⁷⁴ Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001; Jyrkin valutaidon takana on paljon perinteitä. ML kesä 1999; Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Pirjo Anttilan mukaan käsityön oppimisessa motivaatio on merkittävämpi tekijä kuin lahjakkuus. Anttila 1983, 194.

⁷⁵ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Katso myös Volanen 1993, 137.

⁷⁶ Vilho Ollikainen tuntee taidevalun niisit. ML 10.10.1990.

⁷⁷ Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001; Kalle Heiskanen, Taidevalu jatkuu Lapinlahdella. US [1974]. HMS; Vilho Ollikaisen mukaan taidevalu on aina ollut pääasiassa tarkkuutta ja kärsivällisyyttä vaativaa käsityötä. Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁷⁸ Taiteilija Arttu Halosta haastatellaan. Yleisradio Oy Ab:n litterointi [ei päiväystä], 3. OHA.

⁷⁹ Arttu Halosen opetuslapset. ML 29.11.1973; Myös Sinikka Miettisen mukaan Arttu Halonen oli hyvin tarkka siitä, että valmis pronssiteos oli huolellisesti viimeistely ja että työn jälki oli laadukasta. Mieltinen on käynyt tarkastelemassa Helsingissä olevia Arttu Halosen taidevalimossa valmistettuja teoksia ja kertoo, ettei yhdestäkään teoksesta löydä katsomalla liitoskohtia. Mieltinen 1999, 61. TAIKU.

⁸⁰ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

tus kesti noin kahdeksan kuukautta.⁸¹ Muun muassa *Laulupuun* valmistus työllisti lähes täysipäiväisesti neljä taidevalajaa.⁸² Teoksen valmistus oli hidasta, sillä jokainen kaarnan roso pyrittiin saamaan malliteoksen mukaisesti esille.⁸³

Taidevalajan työn lähtökohtana on kuvanveistäjän teos. Vilho Ollikaisen mukaan taidevalaja tarttuu työhön ajatuksella: ”Kuinka toteutan tämän teoksen pronssiin?”⁸⁴ Taidevalaja katsoo teosta ja laatii mielessään suunnitelman, jossa teokselle tehtävät työvaiheet asettuvat järjestykseen.⁸⁵ Toisin sanoen taidevalajan työtä on teosten tekninen toteutus.⁸⁶ Taidevalajan tehtävänä on ratkaista pronssisten teosten toteutusongelmat.⁸⁷ Taidevalajan työn onnistuminen muodostuukin pienistä osatekijöistä. Tämä lisää Vilho Ollikaisen mukaan työtyytyväisyyttä.⁸⁸ Työn tekee taidevalajien mielestä palkitsevaksi erityisesti valmiin ja hyvin tehdyn lopputuloksen näkeminen.⁸⁹

Taidevalajan työ on hyvin monitasoista ja vaihtelevaa. Jokaiselle alalla toimivalle tulee eteen sekä rutiinimaisia että vaikeita, ongelmallisia tehtäviä.⁹⁰ Vilho Ollikaista taidevalajan työssä on kiehtonut tehtävien teosten erilaisuus ja käsityöllinen tekeminen.⁹¹ Vilho Ollikainen toteaa: ”Jokainen työ on eri työ ja jo sinänsä haasteellinen. Tunne tyydytystä työstäni silloin, kun sekä työn tilaaja että kuvanveistäjä ovat tyytyväisiä lopputulokseen.”⁹² Samoin Pekka Turunen on kommentoinut taidevalajan

⁸¹ M. K., Kulttuurihenkilöt tehneet Lapinlahtea eniten tunnetuksi. Savo 12.2.1962; Pronssimänty lähti 28.8.1984. VOA; Rauni Väinämö, Taidevalajan kevät mennyt päin mäntyä. HS [1984]. VOA; Suurtilaus Seinäjoelta Lapinlahden valimolle [1977]. VOA; Taidevalimon suurttöitä. ML 30.11.1978.

⁸² J.-P. Niku, Valimomestari vakuuttaa. Pielisen Sanomat 25.5.1984.

⁸³ Malliteos oli puuta ja kipsiä täytyi ammentaa sen pinnalle ja kaarnan koloihin lusikalla. Näin alkuperäinen malli siirtyi mahdollisimman tarkasti valumuottiin. Katso Pronssimänty lähti 28.8.1984. VOA.

⁸⁴ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁸⁵ Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁸⁶ Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Myös Esko Hakkilan mukaan taidevalajan tehtävä on ollut ratkaista teoksen valmistuksen tekniset ongelmat. Hakkila 1942, 176.

⁸⁷ Esimerkiksi kuvanveistäjä Pentti Papinahon *Varsat* (1975) oli vaikea toteuttaa asentonsa ja muotonsa tähden. Teos kuvasi kahta luonnollista kokoa olevaa hevosta takajaloilleen nousseena. Vuoden suurin valu Lapinlahdella. ML 18.12.1975.

⁸⁸ Esimerkiksi *Laulupuun* valutyöt onnistuivat kaikki kerralla. Haastattelussa Vilho Ollikainen kertoi: “[...] kaiken menneen nappiin. - ”Susia” ei tullut yhtään [...]” *Laulupuu* pystytettiin torille tiistaina [1984]. VOA.

⁸⁹ Elina Hakalan tiedonanto 2.2.1998; Ossi Turusen tiedonanto 13.9.2001; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁹⁰ Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Katso myös Elias Halosen kirje Jussi Mäntyselle 16.1.1961. OHA.

⁹¹ Niiniluoto 1973, 29; Vilho Ollikainen tuntee taidevalun niksit. ML 10.10.1990.

⁹² Vilho Ollikainen tuntee taidevalun niksit. ML 10.10.1990.

työtä: "Kaikki työt ovat erilaisia."⁹³ Elina Hakalan mielestä taidevalajan ammatissa toimiminen on oivallinen tapa työskennellä taiteen parissa silloin, kun omat kyvyt eivät riitä taiteella elämiseen.⁹⁴ Taidevalajien mukaan alan tekee mielenkiintoiseksi suoritettavien töiden erilaisuus ja kiinnostava asiakaskunta.⁹⁵ Elina Hakala on kertonut työstään: "Mielenkiintoiseksi työn tekee se, ettei siinä näe kahta samanlaista päivää."⁹⁶

Käsityöllisessä toiminnassa ja työssä on merkittävässä asemassa rehellisyys ja korkea työmoraali.⁹⁷ Toiselle osapuolelle työskentelevä käsityöläinen on pyrkinyt tarkasti pitämään lupauksensa sovitun työn suhteen.⁹⁸ Osittain korkeasta työmoraalista johtuen myös postuumisti valmistetut teokset ovat aiheuttaneet ongelmia joillekin taidevalajille.⁹⁹ Malliteokset ovat usein ajan kuluessa vaurioituneet pahoin. Parhaimmissa tapauksissa teoksesta on olemassa valokuvia, joiden perusteella taidevalaja muotoilee puuttuvat osat. Taidevalaja voi kuitenkin joutua tilanteeseen, jossa hän luo jotain täysin uutta osaksi teosta.¹⁰⁰

Valimomestareiden mukaan valussa tarvittavissa materiaaleissa on tapahtunut kehitystä ja valettujen veistoksien laatu on huomattavasti parantunut.¹⁰¹ Näin työn tekeminen on nopeutunut ja veistoksen pintaan jää nyky menetelmillä suoraan alkuperäisempi jälki. Muutokset eivät kuitenkaan ole aina olleet myönteisiä. Alan liiallinen koneistuminen ja työsuoritusten teknistyminen huolettaa valimomestareita ja taidevalajia, vaikka tekniikan kehittymisen myötä taidevalimotyö on helpottunut ja

⁹³ Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001.

⁹⁴ Elina Hakalan tiedonanto 2.2.1998.

⁹⁵ Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998; Elina Hakalan tiedonanto 2.2.1998; Heikki Koposen tiedonanto 2.2.1998; Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998.

⁹⁶ Elina Hakalan tiedonanto 2.2.1998.

⁹⁷ Katso Graae 1993, 52; Kinnunen 1990, 59-60; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁹⁸ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Esimerkiksi sopimuksessa pysymättömyys tai huonolaatuisen työn tekeminen on vaikeuttanut toimintaa jatkossa. Samoin luvattomien, ylimääräisten kopioiden ottaminen teoksesta ei ole kuulunut taidevalajien normaaliin työnkuvaan. Tällaista toimintaa on mahdollisesti esiintynyt tilanteissa, joissa taidevalimotoimintaa on johtanut taidevalajien ammatillisen identiteetin ormaamaton henkilö. Katso esimerkiksi Elina Hakalan tiedonanto 2.2.1998 Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Terttu Linkonevan kirje Olli Närvälle [ei päiväystä]. HMS; Terttu Linkonevan kirje Olavi Martikaiselle 19.9.1979. HMS.

⁹⁹ Elina Hakalan tiedonanto 8.1.1998; Postuumisti teoksia valmistetaan silloin, kun taloudelliset tekijänoikeudet ovat siirtyneet taiteilijoiden perillisille.

¹⁰⁰ Elina Hakalan tiedonanto 8.1.1998; Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Pekka Turusen mukaan: "Jos tietää mitä veistos on esittänyt, niin on vaan yritettävä." Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001.

¹⁰¹ Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen mukaan keskeisimpiä muutoksia aiheuttaneita seikkoja ovat uusien valmistusaineiden käyttöönotto ja alan koneistuminen karkeimmassa työvaiheissa. Vilho Ollikainen tuntee taidevalun niksit. ML 10.10.1990; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

keventynyt.¹⁰² Taidevalimotoiminnan alkuaikoina kaikki työvaiheet on tehty käsityönä.¹⁰³ Arttu Halosen on kerrottu sanoneen, että taidevalajalle riittää työkaluiksi vasara ja taltta.¹⁰⁴ Teknistymisen myötä käsityön osuus on vähentynyt. Käsityöammattien taustalla on kuitenkin pitkälle jäsentynyt, rikas teoreettinen tietämys, mikä on edellytyksenä käytännöllisen taidon säilyvyydelle.¹⁰⁵ Taidevalajien ammattiperinne vaikuttaa myös heidän mielipiteisiinsä työstään. Monien taidevalajien mielestä työn käsityöllinen perinne on arvokas ja sen on säilyttävä.¹⁰⁶ Vilho Ollikainen on sanonut työstään: "Käsityötä tämä on eikä se voi koskaan tehdasmaiseksi muuttua."¹⁰⁷ Pauli Venäläisen mukaan taidevalajalle tehtäväksi tulevista teoksista voidaan osa valmistaa vain käsityönä.¹⁰⁸ Jyrki Roivaisen mielestä työn perinteen kunnioittamisesta muodostuu taidevalajan oikea asenne omaa työtään kohtaan.¹⁰⁹

Taidevalajien ammattiryhmä on ollut hyvin riskialtista.¹¹⁰ Työnkuvasta on Pekka Halosen sanonut: "Valajat tuntevat unettomat yöt ja stressin, paraskaan taitaja on tuskin koskaan täysin varma onnistumisesta."¹¹¹ Tarkastelluissa taidevalimoissa valmistetut teokset ovat olleet suurikokoisia, mikä on nostanut työn riskiastetta.¹¹² Muun muassa tulipaloja sekä raskaasta työstä aiheutuneita onnettomuuksia on sattunut paljon.¹¹³

¹⁰² Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001; Liisa Hujanen, Taidevalu historia ja nykypäivä kohtaavat. IS 3.6.1999; Työnteon helpottumisesta katso esimerkiksi Taidevalimolle tiedossa merkittäviä pronssivaluja. ML 14.1.1999.

¹⁰³ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Vilho Ollikaisen aloittaessa oppipoikakoulutuksen A. Halosen taidevalimossa ainoa kone oli käsinpyörítettävä smirgeli. Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; "Hitsausaparaatista" Arttu Halonen kyseli veljeltään jo vuonna 1921. Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 24.5.1921. SKS.

¹⁰⁴ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Vilho Ollikaisen mukaan koneita ja laitteita alkoi tulla enemmän markkinoille jo 1940-luvun loppupuolella. Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹⁰⁵ Nurminen 1993, 60.

¹⁰⁶ Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001; Elina Hakalan tiedonanto 2.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹⁰⁷ Niiniluoto 1973, 29.

¹⁰⁸ Katso Reetta Nousiainen, Kekkosen kädet valettiin pronssiin. SS 3.8.2000.

¹⁰⁹ Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001; Jyrkin valutaidon takana on paljon perinteitä. ML kesä 1999; Markku Graaen taidon intresseihin ja sitoumuksiin kuuluu oleellisesti yhtenä tekijänä traditiot. Katso Graae 1993, 53.

¹¹⁰ Laulupuu pystytettiin torille tiistaina [1984]. VOA; Mikael Agricolan patsas valmistuu aivan lähipäivinä. Uusi Aura 13.4.1952; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Taidevalutyön riskeistä katso esimerkiksi Pronssivalu vahavalumenetelmällä, 20-22.

¹¹¹ Arttu Halosen opetuslapset. ML 29.11.1973.

¹¹² Esimerkiksi kuvanveistäjä Oskari Jauhaisen *Mikael Agricolan patsas* (1952) valettiin kolmessa osassa, jotka kiinnitettiin yhteen hitsaamalla. Teoksen korkeus oli noin kolme metriä ja se painoi noin 700 kilogrammaa. Mikael Agricolan patsas valmistuu aivan lähipäivinä. Uusi Aura 13.4.1952.

¹¹³ Heikki Koposen tiedonanto 2.2.1998; Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Niiniluoto 1973, 29; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Sotkottaret 1976. HMS; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Esimerkiksi Arttu Halosen taidevalutilat paloivat kahteen kertaan Nerkoolla. Ensimmäinen palo tapahtui vuonna 1905 taidevalukokeilun seurauksena ja toinen vuonna 1917 pronssin sulatuksen yhteydessä. Arttu Halosen kortti Emil Wikströmille 31.8.1917. HYK; Eemil Halosen kirje Emil Wikströmille 30.3.1905. HYK; Tulipalot ovat myöhemminkin haitanneet taidevalimotoimintaa. E. Halosen taidevalimorakennus paloi vuonna 1960. Halosvalimo Oy:tä on myös uhannut tulipalo. Halosvalimo Oy:n toimitilat saatiin pelastettua, kun uhkaava tulipalo havaittiin ajoissa. Tulipalo alkoi todennäköisesti sulatusuunin

Taidevalimotyön suurimmat vaarat ovat liittyneet valamisvaiheeseen.¹¹⁴ Erityisesti metallin sulatus ja sulan metallin käsittely on tarkkaa ja huolellisuutta vaativaa työtä (kuva 15). Tässä vaiheessa ovat vaarana myrkylliset haurut ja onnettomuusriski.¹¹⁵

Taidevalajien työ on 1970-luvulta lähtien helpottunut oleellisesti koneiden ja laitteiden myötä.¹¹⁶ Taidevalajan työhön kuuluu silti edelleen raskaita työvaiheita, kuten muottien purku.¹¹⁷ Puutteelliset työolosuhteet ovat vaikuttaneet työn sujuvuuteen.¹¹⁸ Taidevalajien työ on ollut myös likaista.¹¹⁹ Työn likaisuuteen viitaten on Vilho Ollikainen kertonut eräästä saunareissusta. Hän oli yhden työpäivän ajan hionut pronssiin valettua sankaripatsasta ja illalla saunan lämmössä hän alkoi hikoilla vihreää kuparivettä. Saunakumppani oli silloin todennut: ”Vanhempi olen minä sinua, vaan en noin homeessa.”¹²⁰ Eino Koistinen on kuvannut työtään

kuuman ilmotorven liukumisesta liian lähelle rakennuksen kattorakenteita. Konttinen 1989, 150; Palovakuutusyhdistyksen todistus taidevalimopalosta 23.11.1961. OHA; Taidevalimon katto kärysi. ML 11.9.1986; Suomen taidevalimotoiminnan alkuaikoina taidevalimotyö oli fyysisesti hyvin raskasta. Esimerkiksi Arttu Halonen sai työstään selkävian, joka aiheutui muun muassa raskaiden valumuottien nostelusta. Arttu Halonen toi taidevalun Suomeen. ML 3.5.1984; Kaija Väänänen, Sääksmäen kuvanveistäjien töiden valaja. Valkeakosken Sanomat 6.11.1958; Rauni Paananen, Lapinlahtelaisilta tämä ei unohdu. IS 20.12.1987; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹¹⁴ Kuvanveistäjän työturvallisuus 1988, 15; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Esimerkiksi E. Halosen taidevalimossa sattui paha onnettomuus, kun Helsingin *Marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsaan* valussa kaatui 500 kg upokas. Taidevalajat saivat palovammoja ja taidevalaja Pekka Haloselta vaurioitui toinen silmä. Kauppinen 1973, 98; Konttinen 1989, 149; Sotkottaret 1976; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹¹⁵ Kuumuus ja metallista haihtuvat myrkylliset kaasut edellyttävät asiallisia suojavarusteita ja hyvää ilmastointia. Nissilä [2001], 42; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Esimerkiksi taidevalupronssin sisältämä lyijy on aiheuttanut taidevalajille lyijymyrkytyksiä. Elias Halosen suosima taidevalupronssi muodostui tinan (7 %), sinkin (7 - 8 %), lyijyn (1,5 %) ja kuparin seoksesta. M. K., Kulttuurihenkilöt tehneet Lapinlahtea eniten tunnetuksi. Savo 12.2.1962; Arttu Halonen halusi käyttää lyijypitoista pronssiseosta, koska lyijy hänen mukaansa esti kuoren syntymisen sulan pronssin pinnalle. Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 4.1.1946. SKS; Joistakin teoksista lyijy on jätetty täysin pois sen aiheuttamien terveyshaittojen vuoksi. Muun muassa Erkki Kannoston *Punavankimuistomerkki* on valettu lyijyttömästä pronssista. Anne Marttala - Hannu Ruuskanen, Pronssia ja graniittia. SS 11.1.1978; Taidevalajat ovat myös kieltäytyneet valamasta lyijypitoisia metalliseoksia. Tiedoksianto kieltäytymisestä valaa 3.11.1976. SKL; Katso myös Leena Mallat – Tove Arstila, Otsa hiessä taidetta. SS 23.5.1981; Vilho Ollikaisen mukaan taidevalajat ovat kuitenkin valaneet lyijypitoista pronssia kuvanveistäjien vaatimuksesta. Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Terveydelle haitallista on myös pronssin sulatuksessa myrkylliseksi kaasuuntuva sinkki. Markku Valkonen, Kuinka käy taidevalun. HS 11.2.1973.

¹¹⁶ Esimerkiksi Lapinlahdella työtä helpotti 1970-luvulla hankittu siltanosturi. Uusi taidevalimo vihittiin. ML 20.6.1974; Pekka Turusen mukaan koneet ja laitteet olivat vielä 1960-luvulla vaatimattomia, vaikka niitä oli jo silloin käytössä. Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001.

¹¹⁷ Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001.

¹¹⁸ Vilho Ollikaisen mielestä taidevalimojen tilat ovat muuttuneet käytännöllisemmiksi. Pauli Venäläisen mielestä työntekoa helpottaa se, että eri työvaiheille on omat tilansa. Liisa Hujanen, Taidevalun historia ja nykypäivä kohtaavat. IS 3.6.1999; Vilho Ollikainen tuntee taidevalun niksit. ML 10.10.1990; Taidevalimotoimintaa on harjoitettu vaihtelevissa olosuhteissa, sillä työ tekeminen sinänsä ei vaadi erityisiä tiloja. Esimerkiksi Arttu Halosen taidevalimoyritys toimi aluksi vanhan kylämeijerin tiloissa. Miettinen 1999, 15, 47. TAIKU; Arttu Halosen Lapinlahden kirkonkylällä sijainneen taidevalimon tilat olivat pienet. Tästä johtuen teokset valettiin osissa ja koottiin ulkona. Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Aukusti Veuro valoi alkeellisissa oloissa suurikokoisia teoksia. Hänen ensimmäinen valimonsa toimi vanhassa saunarakennuksessa. Jaakko Veuron tiedonanto 20.11.1989; Jauhainen 1986, 179; Väinö Kalevi Kärkkäisen ensimmäiset taidevalimat toimivat vetoisissa navetoissa. Hänelle valmistui vasta 1987 hänen omia että kuvanveistäjien tarpeita vastannut taidevalimorakennus. Kaija Aho, Taidevalajalle kunniaa Keravalla. HS 6.9.1996; Myös Lapinlahdella oppinsa saaneen Erkki Heikkisen taidevalimo toimi entisessä navettarakennuksessa. Arttu Halosen opetuslapset. ML 29.11.1973.

¹¹⁹ Kalle Heiskanen, Taidevalu jatkuu Lapinlahdella. US [1974]. HMS; Markku Valkonen, Kuinka käy taidevalun. HS 11.2.1973; Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Leena Mallat – Tove Arstila, Otsa hiessä taidetta. SS 23.5.1981.

¹²⁰ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

seuraavasti: "Taidevalajan työ on raskasta ja likaista, mutta mielenkiintoista."¹²¹

Käsityöläiset ovat aina joutunut mukautumaan joustavasti tuotannon kysynnän määrään työaikansa suhteen.¹²² Arttu Halonen muisteli työtään: "Oma työ oli omaa työtä - valimossa kuluivat päivät ja yöt."¹²³ Eräässä kirjeessään Arttu Halonen kuvasi työtään seuraavasti: "Teiltä [Emil Wikström] näkyy joutuvan mallit ajoissa valmiiksi joten jää aikaa valamiseenkin, eräiltä tulee malli joskus niinkin myöhään että takaisin täytyy lähettää jo seuraavana päivänä. On niinkin pitänyt tehdä että ottaa vaan kappalevormun ja lähettää kipsimalli heti takaisin ja kipsikuva on ollut siellä paikanpäällä niin kauvan kun pronssi joutuu ja sitte vaihdetaan. Eihän se hauskaa sellainen ole."¹²⁴ Elias Halosen mielestä taidevalajan työn ikävin puoli oli töiden kasaantuminen ja kiire. Julkisissa hankkeissa teostoimikunnat pohtivat asiaa useita vuosia ja lopulta päätöksen valmistuttua teoksenkin piti olla samanaikaisesti valmis.¹²⁵ Vilho Ollikaisen mielestä taidevalajan työtä ei ole voinut tehdä "kellokortilla", vaan työnteoko varten on pitänyt varata riittävästi aikaa.¹²⁶ Nykypäivänä toimivissa taidevalimoissa on yhä kasvava pyrkimys joustavuuteen ja laaja-alaiseen toimintaan.¹²⁷ Kiire kuitenkin näkyy taidevalajien mukaan työn tuloksessa. Jyrki Roivaisen mukaan: "Kiire pilaa asioita."¹²⁸ Useimmista taidevalajista juuri lyhyistä toimitusajoista johtuva kiire on nykypäivänä taidevalimotyön huonoin puoli.¹²⁹

¹²¹ Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998.

¹²² Hjerpe et al 1976, 63.

¹²³ Eila, Kyllä sinne mieli tekee. Savo 16.9.1964; Katso myös Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 10.9.1937. HYK.

¹²⁴ Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 30.8.1936. HYK.

¹²⁵ M. K., Kulttuurihenkilöt tehneet Lapinlahtea eniten tunnetuksi. Savo 12.2.1962; Heikki Häiväoan mukaan julkiset teoshankkeet vievät aikaa ja vaativat yhteensovittelua. Häiväoja 1985, 24; Taidevalimoiden aikataulu on usein vedetty hyvin tiukaksi. Arvi Tynys kirjoittaa Arttu Haloselle "Käivät vasta tänäpäivänä lopullisesti päättämässä sen [teoksen]. Se on nyt vielä valamatta [kipsiin]. Koetan saada sen nyt lähtemään täällä torstaina tai perjantaina. Ehtiikö se tulla valmiiksi ensik 18 p.väksi. Silloin alkaa ne painimestaruuskilpailut. Se täytyy ehtiä siksi, kun se on päätetty antaa parhaalle maalle. Koetan lähettää mitä pikemmin." Arvi Tynyksen kirje Arttu Haloselle 21.2.1931. LKA; Samoin esimerkiksi Lauriz Rasmussenin taidevalimossa suurikokoisen ratsastajapatsaan [*Marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsas*] taidevalimotyöprosessiin esitettiin yhden vuoden valmistusajankohdan lykkäämiseen ja aikataulun pettämiseen on kuitenkin ollut syytä Elias Halosen ja patsastoimikunnan puheenjohtajan Erik Lönnrothin näkemyserot. Teos valmistui paljastustilaisuuteen ajoissa. Elias Halosen taidevalimon työsopimusluonnos Aimo Tukiaisen Suomen Marsalkan ratsastajapatsaan valusta [ei päiväystä]; Kontinen 1989, 147-149.

¹²⁶ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹²⁷ Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998.

¹²⁸ Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001.

¹²⁹ Elina Hakalan tiedonanto 2.2.1998; Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001; Ossi Turusen tiedonanto 13.9.2001; Tämä näkemys johtuu työn käsityöllisestä luonteesta, johon kuuluvat huolellisuus ja tarkkuus

3.3. Kyvyt, ominaisuudet ja itsearvostus

Parhaimmillaan ammatti kiinnittyy ihmisen olemukseen ja ominaispiirteisiin.¹³⁰ Työn mielekkääksi kokemisen kautta työntekijälle kehittyy persoonallinen tapa lähestyä ammatillisia tehtäviä ja hahmottuu omakohtaisesti perusteltu ja motivoitu työote.¹³¹ Taidevalajien osaaminen ja kyvykkyys perustuvat taitotietoon.¹³² Taitotieto on käsityöläisten käytännön tietoa ja ammattitaitoa. Käsityöalansa mestari hallitsee käyttämänsä materiaalin ja kykenee valmistamaan siitä mitä vain nopeasti ja vaivattomasti. Samoin hän hallitsee valmistustekniikan.¹³³ Monilla käsityöaloilla mestaruus vaatii taitoja useilla eri valmistustekniikoilla, näin on myös taidevalajan työssä.¹³⁴ Taitavat käsityöläiset ovat ylpeitä taidoistaan ja nauttivat arvonantoa niin toistensa kuin mahdollisesti myös ulkopuolisten taholta.¹³⁵

Taidevalajien ammatillisen identiteetin muodostuminen alkaa persoonallisuudesta, henkilökohtaisista ominaisuuksista, ja kasvaa työvuosien aikana kykyjen, omakohtaisten taitojen ja tietojen karttuessa.¹³⁶ Ammatillinen kasvu on jatkuvaa oppimista ja kehittymistä alallaan. Taidevalajan ammattitaidosta kertoo hänen ammatillinen osaamisensa, valmiutensa ja osaamisensa tasot.¹³⁷ Samoin oleellista on omien kykyjensä ja rajojensa tunteminen.¹³⁸ Taidevalajan ja valimomestarin käsityölliseen työnkuvaan on kuulunut oleellisena osana työmenetelmien ja itsensä kehittäminen.¹³⁹ Arttu Haloselle, Pauli Venäläiselle, Pekka Haloselle, Vilho Ollikaiselle ja Väinö Kalevi Kärkkäiselle on ollut tärkeänä osaamisen osoituksena suurikokoisten ja monivaiheisten teosten tekninen onnistuminen.¹⁴⁰

asettavat kiireestä johtuvan huolimattomuuden vastakohtaksi; Vilho Ollikaisen mukaan kiire heikentää työn laatua. Hänen mielestään: "Kiire on tätä aikaa." Arttu Halosen aikana panostettiin erityisesti laatuun. Toisaalta työpäivää jatkettiin tarpeen vaatiessa. Eila, Kyllä sinne mieli tekee. Savo 16.9.1964; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹³⁰ Nurminen 1993, 49.

¹³¹ Nurminen 1993, 55.

¹³² Taitotieto on taitoa koskevaa tietoa ja tekijän tietoa Taitotieto on myös taitavaan suoritukseen pystyvän käsityöläisen tietoa toimintansa päämäärästä. Niiniluoto 1992, 51-58.

¹³³ Becker 1982, 275.

¹³⁴ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Katso Becker 1982, 275.

¹³⁵ Becker 1982, 275; Esimerkiksi taidevalajana toimiessaan Aukusti Veuro voitti taidevalutaidoillaan vuoden 1937 Pariisin maailmannäyttelyssä Grand-Prix'n. Suomen taiteilijoita, 34.

¹³⁶ Katso Stenström 1993, 35-38; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹³⁷ Katso Nurminen 1993, 48, 61.

¹³⁸ Katso Anttila 1993, 48.

¹³⁹ Taidevalajat ovat pitäneet erityisen tärkeänä menetelmien kehittämistä. Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Uusi taidevalimo vihittiin. ML 20.6.1974; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹⁴⁰ Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Useissa lehtiartikkeleissa muun muassa Vilho Ollikainen kertoo valmistamiensa teosten koosta, valukappaleiden lukumäärästä ja teoksen valmistukseen käytetystä ajasta. Esimerkiksi Heikki Varjan kahdeksan metrisen Risteysaseman (1979), joka valettiin 25 osassa, ja Eeva Rynnäsen 23 metriä korkean *Laulupuun* (1984.), jonka runko valettiin viidessä

Taidevalajat tarvitsevat työssään tietoa ja taitoa siitä kuinka taidevalu tehdään eri tilanteissa parhaimmalla mahdollisella tavalla. Erityisen keskeisiksi kyvyiksi taidevalajat mainitsevat muodonantokyvyn, käden tarkkuuden, havaittavan muodon toistokyvyn, sekä käden ja silmien koordinaatiokyvyn (kuva 16).¹⁴¹ Pronssista teosta valmistettaessa tarvitaan muodon ja pintakäsittelyn tarkastelun yhdistymistä taitoon käsitellä eri materiaaleja. Elias Halosen mukaan taidevalajalta vaaditaan-kin teknisen tietämyksen lisäksi taiteellisuutta.¹⁴² Hänen mukaan työ on valtaosin käsityötä, mikä edellyttää silmää nähdä taiteilijan tarkoitukset.¹⁴³ Myös Pekka Turusen mielestä taidevalajan katsoo teoksesta toteutuksen ja arvioi kuvanveistäjän pyrkimykset.¹⁴⁴ Taidevalajien tuleekin voida muiden käsityöläisten tavoin luottaa käsiinsä ja niiden osaavuuteen sekä kyetä itsenäiseen päätöksentekoon.¹⁴⁵

Käsityöläisyys on taitokulttuuria.¹⁴⁶ Taidevalajilla käsityötaitoon on voinut yhdistyä myös oma taiteellisuus. Esimerkiksi Arttu Halosen koulutustausta on ollut käsityöllinen ja taiteellinen.¹⁴⁷ Vaikka kakki taidevalajat eivät ole pitäneet taiteellisia kykyjä taidevalajan työn edellytyksenä, ovat monet Lapinlahdella työskennelleistä valimomestareista kuitenkin saaneet taiteilijakoulutuksen ja he ovat myös olleet tunnustettuja taiteilijoina. Arttu Halonen opiskeli Suomen Taideyhdistyksen Piirustuskoulussa ja Taideteollisuuden keskuskoulussa vuosina 1907–1910.¹⁴⁸ Hän oli myös jäsenenä

osassa ja oksat sekä juuret noin 50:ssä osassa, valmistus herätti onnistumisen tunteen, kun teokset näki valmiina. J-P. Niku, Valimomestari vakuuttaa. Pielisen Sanomat 25.5.1984; Rauni Väinämö, Taidevalajan kevät mennyt päin mäntyä. HS [1984]. VOA; Taidevalimon suurtöitä. ML 30.11.1978; Katso myös Arttu Halosen opetuslapset. ML 29.11.1973; Samoin kuvanveistäjä Kari Juva on erityisesti korostanut suurikokoisten teosten valmistuksen vaikeutta. Hän on kertonut, että suurikokoiset teokset valetaan osissa ja taidevalajan on tiedettävä, kuinka työ tehdään parhaimmalla tavalla. Tässä taidevalaja erityisesti osoittaa taitonsa tehdä työtään. Riitta Heiskanen, Jorma Kärkkäinen tekee Kari Juvan pronssivalut. HS 31.5.1999; Suurikokoisten valettujen teosten luetteleminen lehtiartikkeleissa on ollut yleistä. Esitellyt teokset ovat olleet yleisölle tuttuja. Tällä on haettu sekä yhdistävää tekijää taidevalajien ja yleisön välille että yleisön arvostusta taidevalajien taidoille ja taidevalimotoiminnalle. Katso esimerkiksi Kaisa Simola, Kuvantekijät [1964]. OHA; Kauppinen 1973, 98-99.

¹⁴¹ Elina Hakalan tiedonanto 2.2.1998; Heikki Koposen tiedonanto 2.2.1998; Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001; Ossi Turusen tiedonanto 13.9.2001; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Samoin kuvanveistäjä Kari Juvan mukaan taidevalajalta vaaditaan teknisiä taitoja, käsityötaitoa ja hyvää muottisilmää. Riitta Heiskanen, Jorma Kärkkäinen tekee Kari Juvan pronssivalut. HS 31.5.1999; Käsityön edellyttämät kyvyt katso Anttila 1993, 49-50.

¹⁴² Kaisa Simola, Kuvantekijät [1964]. OHA; M. K., Kulttuurihenkilöt tehneet Lapinlahtea eniten tunnetuksi. Savo 12.2.1962.

¹⁴³ Kaisa Simola, Kuvantekijät [1964]. OHA.

¹⁴⁴ Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001.

¹⁴⁵ Katso Graae 1993, 53.

¹⁴⁶ Graae 1993, 51.

¹⁴⁷ Arttu Halonen opiskeli käsityöllistä metallialaa lähellä Savonlinnaa sijaitsevassa Itä-Savon Käsityökoulussa vuoden 1900 syksystä todennäköisesti vuoden 1902 loppuun saakka. Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 6.11.1900. SKS; Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 25.11.1901. SKS; Miettinen 1999, 7-8. TAIKU.

¹⁴⁸ Arttu Halosen päästötodistus Taideteollisuuden keskuskoulusta 16.5.1909. THA; Miettinen 1999, 9-10. TAIKU; Suomen Taideyhdistyksen Piirustuskoulun opiskelijamatrikkeli vuosilta 1881 - 1911, 181, 542. KTA.

Suomen Kuvanveistäjäliitossa ja Suomen Taiteilijaseurassa.¹⁴⁹ Elias Halonen opiskeli Helsingissä Vapaassa taidekoulussa kuvanveistoa ja taidemaalauksia.¹⁵⁰ Pekka Halonen pyrki myös kuvanveistäjäuralle ja opiskeli veljensä tavoin Vapaassa taidekoulussa.¹⁵¹ Teuvo Koljonen on osallistunut Taideteollisen Koulutuskeskuksen kuvanveisto-opetuksen iltalinjalle.¹⁵² Useilla taidevalajilla on myös omaa taiteellista tuotantoa. Arttu Halonen sijoittui aikanaan hyvin kansallisissa monumenttikilpailuissa.¹⁵³ Hänellä oli myös kohtalaisen runsas pienoiskuvanveistotuotanto.¹⁵⁴ Myös Elias Halonen harjoitti kuvanveistoa ja taidemaalauksia.¹⁵⁵ Samoin Pentti Roivainen, Eino Koistinen, Pekka Turunen ja Elina Hakala ovat tehneet omaa taiteellista tuotantoa.¹⁵⁶

Taiteilijakoulutus ja oma taiteellisuus ovat edesauttaneet taidevalajan ammatissa toimimista. Taidevalajat ovat solmineet ystävyysuhteita kuvanveistäjiin ja he ovat kyenneet tarkastelemaan teoksia ja työtään myös kuvanveistäjien näkökulmasta. Pekka Turusen mielestä taiteellinen näkemys ja aiempi taidealan koulutus on hyödyksi työtä tehdessä.¹⁵⁷ Pauli Venäläisen mukaan taidealan koulutuksen saaneella on paremmat edellytykset kehittyä hyväksi taidevalajaksi.¹⁵⁸

Taidevalajilta vaaditaan lisäksi kykyä toimia yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa toisten taidevalajien ja kuvanveistäjien kanssa.¹⁵⁹ Työnjaon ja

¹⁴⁹ Arttu Halosen Suomen Taiteilijaseuran sisäjäsenkirja. THA; Suomen Kuvanveistäjäliiton jäsenkirje Arttu Haloselle 8.11.1958. LKA; Arttu Halosen taiteilijaura jäi toissijaiseksi taidevalimotyön vuoksi. Katso esimerkiksi Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 1.3.1920. SKS.

¹⁵⁰ M. K., Kulttuurihenkilöt tehneet Lapinlahtea eniten tunnetuksi. Savo 12.2.1962; Vapaa taidekoulu perustettiin Helsinkiin vuonna 1935. Reitala 1973, 5.

¹⁵¹ *Marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsaan* valussa tapahtuneen onnettomuuden vuoksi Pekka Halonen sairasti toista vuotta. Hän kertoi onnettomuuden olleen kova isku, koska näköaisti oli kuvanveistäjäksi pyrkivälle miehelle merkittävä. Kauppinen 1973, 98.

¹⁵² Suomen Kuvanveistäjäliiton johtokunta käsitteli asiaa ja puolsi Teuvo Koljosen opintoja, koska taidevalajan ammattikuvan kannalta oli syväisempi perehtyminen kuvanveistoon perusteltua. Suomen Kuvanveistäjäliiton johtokunnan suosituskirje Taideteolliselle Koulutuskeskukselle 1.7.1982. SKL.

¹⁵³ Snellmanin muistomerkki kilpailussa Arttu Halosen kilpailuluonnos lukeutui lunastettujen joukkoon, Agricola muistomerkki kilpailussa hän sijoittui toiselle sijalle samoin kuin Hannes Kolehmainen muistomerkkilpailussa. Erik Bergh, Kring Agricola-monumentet. HBL 4.1.1948; Kuvanveistäjä Heikki Konttinen voitti. HS 18.9.1951; Snellman-patsaan luonnoksia. HS 6.4.1913.

¹⁵⁴ Arttu Halosen syntymästä 100-vuotta näyttely 1985. HMS; Katso Miettinen 1999, 9, 10, 33-36. TAIKU.

¹⁵⁵ M. K., Kulttuurihenkilöt tehneet Lapinlahtea eniten tunnetuksi. Savo 12.2.1962; Olli Halosen tiedonanto 31.10.1997.

¹⁵⁶ Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998; Elina Hakalan tiedonanto 2.2.1998; Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001; Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001.

¹⁵⁷ Niiniluoto 1973, 29; Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001.

¹⁵⁸ Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Taidevalajan ammattitaidon oppii todellisissa työtilanteissa, mutta koulutuksen etuna on, että se vahvistaa ja kehittää tarvittavia taitoja ja tietoja. Katso Rauhala 1993, 22.

¹⁵⁹ Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998; Elina Hakalan tiedonanto 8.1.1998; Olli Halosen tiedonanto 12.1.1998; Ossi Turusen tiedonanto 13.9.2001; Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Myös Leena Mallat ja Tove Arstila ovat kuvanneet taidevalutyötä hyväksi ammattitaidon ja yhteistyökyvyn osoittajaksi. Leena Mallat – Tove Arstila,

yhteistoiminnan sujuvuus omassa työyhteisössä on ehdoton edellytys työn onnistumiselle. Yksi heikko tekijä taidevalimotyöprosessissa on voinut pilata kaikkien työpanoksen.¹⁶⁰ Yhteistoiminnan ammattikyvyillä taidevalajat ovat osoittaneet pätevyytensä, pystyvyytensä ja kelpoisuutensa toimia alalla. Merkittävä arvo on siten myös omien rajojensa tuntemisella. Taidevalajan tulee tietää sekä menetelmän asettamat rajoitukset että omien kykyjensä muodostamat rajat.¹⁶¹

Taidevalajien ammatillisen identiteettiin kuuluvia ominaisuuksia ovat kärsivällisyys, huolellisuus ja tarkkuus. Jos taidevalajalla ei ole kärsivällisyyttä hänen aloittaessaan koulutuksensa, on tämän ominaisuuden kehityttävä työvuosien myötä.¹⁶² Ilman tätä ominaisuutta on taidevalaja kykenemätön toimimaan työssään.¹⁶³ Vilho Ollikaisen on kuvannut kärsivällisyyden merkitystä seuraavasti: ”Pinna jos ei kestä, niin hommat loppuu.”¹⁶⁴ Lisäksi huolellisuus ja tarkkuus ovat olleet ominaisuuksia, jotka ovat tulleet esille työnteon edellytyksinä (kuva 17).¹⁶⁵ Näiden ominaisuuksien säilyminen ja laadukkaan työn tekeminen tiukan aikataulun puristuksessa edellyttää käsityöläiseltä joustavuutta ja stressinsietokykyä.

Taidevalajalta ja valimomestarilta vaaditaan myös näkemystä. Vilho Ollikaisen mukaan taidevalaja nauttii valmiin taideteoksen visualisoinnista, jolloin hän näkee työn mielessään valmiina.¹⁶⁶ Vilho Ollikainen on todennut *Laulupuusta*: ”Ja uskon Laulupuun olevan todella upea näky sekä auringossa että kuutamossa. Rakkaudella sitä näihin töihinsä kiintyy, ja toivoo, että ne todella tuottavat iloa omistajilleen.”¹⁶⁷ Osalle taidevalajista

Otsa hiessä taidetta. SS 23.5.1981.

¹⁶⁰ Elina Hakalan tiedonanto 8.1.1998.

¹⁶¹ Esimerkiksi Arttu Halonen jätti vastaanottamatta Emil Wikströmin tarjoaman suurikokoisen teoksen valmistuksen vedoten siihen, että ajallisesti teoksen teettäminen hänen taidevalimossaan kestäisi jopa kaksi vuotta. Kirjeessään hän ehdotti Wikströmille vaihtoehtoisia taidevalimoita, joissa teoksen valmistus onnistuisi edullisesti ja helposti, vaikka hän samalla menetti myös pienempien teosten valmistusmahdollisuuden. Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 29.11.1936. HYK.

¹⁶² Ossi Turusen tiedonanto 13.9.2001; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Työskentely kasvattaa kärsivällisyyttä, sillä yhden pienikokoisen veistoksen valmistukseen on kulunut aikaa kahdesta kolmeen viikkoa. Katso Ivalo 1984, 42.

¹⁶³ Ossi Turusen tiedonanto 13.9.2001; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹⁶⁴ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹⁶⁵ Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998; Elina Hakalan tiedonanto 2.2.1998; Heikki Kuposen tiedonanto 2.2.1998; Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹⁶⁶ *Laulupuusta* Vilho Ollikainen totesi, että teos oli mielenkiintoinen. Hän kuvitteli mielessään, kuinka teoksen pinta hitsausvaiheen jälkeen esille otettaessa tuo esiin veistoksen värin. Teoksen alaosa oli tarkoitus käsitellä mutta ylöspäin sen pronssipinta kirkastuisi. Katso Terttu H-Timonen, *Laulupuu nyt valuvaiheessa*. Lieksan Lehti 12.6.1984.

¹⁶⁷ Terttu H-Timonen, *Laulupuu nyt valuvaiheessa*. Lieksan Lehti 12.6.1984.

on lisäksi tärkeää kokea esteettisiä elämyksiä työssään.¹⁶⁸ Käsityöläinen itse ratkaisee sen onko hänen mielestään työn tarkoitus välineellistä tuotteiden aikaansaantia vai onko tärkeää että työstä saadaan aistimusten avulla toiminnallisia kokemuksia ja elämyksiä.¹⁶⁹ Vaikka taidevalajat tarvitsevat esteettistä asennetta¹⁷⁰ pystyäkseen toimimaan työssään, on liian voimakas esteettinen katse haitaksi taidevalajan työssä.¹⁷¹ Pekka Turusen mukaan: "Teosten taiteellinen arvo pitää huomioida työssä. Maku on jokaisella erilainen."¹⁷²

Taidevalajien ammattikäsitys ammattinsa olemuksesta ja merkityksestä ilmenee heidän itsearvostuksestaan.¹⁷³ Pauli Venäläinen on todennut: "Kyllä taidevalu on monelle aika arvoituksellinen asia."¹⁷⁴ Tällä lausunnolla hän on viitannut yleiseen kiinnostukseen taidevalua kohtaan. Toisaalta Raimo Pitkänen ja Teuvo Koljonen ovat sanoneet: "Valajia ei yleensä muisteta, mutta niinhän sen kuuluukin olla. Me teimme vain teknisen toteutuksen."¹⁷⁵ Tämä mielipide taas kuvastaa taidevalajien näkemystä omasta asemastaan taiteen kentällä.¹⁷⁶ Pekka Halonen on todennut taidevalajien asemasta: "Kukaan ei ole enää mestari."¹⁷⁷ Haastattelussaan hän on viitannut Arttu Haloseen oman aikansa johtavana taidevalualan asiantuntijaksi, joka on saanut osakseen myös alan ulkopuolisten kunnioituk-

¹⁶⁸ Elina Hakalan tiedonanto 8.1.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Aarne Kinnusen mukaan esteettinen elämys voidaan kokea minkä tahansa kohteen suhteen ja missä olosuhteissa tahansa. Kinnunen 1990, 22-23. Esteettisellä elämyksellä on monta nimeä. Henkilön omalla kannanotolla on merkitystä siinä, miksi hän oman elämyksensä nimeää. Esteettinen elämys -käsitettä voidaan käyttää kun henkilö kuvaa tapahtumaa emotiivisesti, on kokenut voimakkaan reaktion, käyttää esteettisiä ja tunnettermejä kuvailussa tai itse on nimenmyy kokemuksensa esteettiseksi elämykseksi. Kinnunen 1990, 45-47, 107.

¹⁶⁹ Anttila 1993, 44; Esteettisten elämysten kokeminen ei ole tekemisen kannalta välttämätöntä. Kinnunen 1990, 58.

¹⁷⁰ Esteettinen vaisto ja asenne on käsityöläisen taito valmistaa kaunis tuote ja ennalta nähdä tuleeko tuotteesta kaunis. Kinnunen 1990, 58; Esteettisen asenteen puuttuminen ilmenee käsityöläisessä, joka on neuvoton ja kääntyy toisen puoleen kysyen kuinka tehden työstä tulisi kaunis. Tällainen henkilö on ammattilaisena huono ja häntä voi kutsua vain apumieheksi, koska esteettisen asenteen puute aiheuttaa rajoituksia toimia työssä. Kinnunen 1990, 59-60.

¹⁷¹ Taidevalaja tarvitsee työssään aistimuksia, kuten materiaalista saatavaa tuntua ja teosten massan ja muodon havaitsemista. Näitä tarvitaan työvälaineiden ja koneiden hallinnan tueksi. Katso Anttila 1993, 41; Taidevalaja ei saa kuitenkaan mennä muuttamaan taiteilijan teosta oman näkemyksensä mukaisesti. Muutoksen on lähdettävä aina kuvanveistäjän omasta kädestä. Elina Hakalan tiedonanto 2.2.1998; Heikki Koposen tiedonanto 2.2.1998; Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹⁷² Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001.

¹⁷³ Katso Nurminen 1993, 49.

¹⁷⁴ Ulla Tuovinen, Lapinlahden taidevaluhistoria elää uudessa taidevalimossa. IS 9.1.1999.

¹⁷⁵ Varpu Helpinen, He tekivät Rytin patsaan. Ilta-Sanomien 24.9.1994; Toisaalta työn sisäistä ja ulkoista arvostusta lisää kansallisesti arvokkaiden teosten valmistus. Katso esimerkiksi Pia Tervoja, Lähde-työ paljastetaan syyskuussa. ML 31.5.2000.

¹⁷⁶ Julkista kuvanveistotaidetta on pidetty sekä taideteoksina että teknisinä taidonnäytteinä Euroopassa 1800-luvulla. Näin on taidevalaja saattanut saada yhtä paljon kunniaa kuin kuvanveistäjäkin. Konttinen 1989, 38; Kuvanveistäjä Nina Ternon mukaan Italiassa ja Ranskassa kerrotaan aina taidevalajan nimi veistoksen paljastustilaisuudessa mutta Suomessa hänet usein unohdetaan. Kaija Aho, Taidevalajalle kunniaa Keravalla. HS 6.9.1996.

¹⁷⁷ Jos Lapinlahden pojat lopettaisivat. ML 29.11.1973.

sen.¹⁷⁸ Kuvanveistäjät ovat kuitenkin muistaneet ansioituneita taidevalajia.¹⁷⁹ Yleisesti taidevalajien ongelmana on koettu olevan alan ulkopuolisen arvostuksen puute.¹⁸⁰ Silti muun muassa Arttu Halonen on perinyt maksun ”pronssiin valamisesta”¹⁸¹ korostamatta muita työvaiheita. Tämä viittaa siihen, että hän on pitänyt itseään taidevalualan ammattilaisena. Käsityöläisinä taidevalajat arvottavatkin itsensä tärkeäksi ammattiryhmäksi ja erikoisosajiksi. Ammattiryhmän sisällä omaa työtä arvostetaan.¹⁸²

Kuten muillakin käsityöläisillä, myös taidevalajilla työn mielekkyys nousee työstä ja ammattitaito ilmenee persoonallisena työtöteen kehittymisenä.¹⁸³ Vilho Ollikaisen mukaan jokaiselle valimomestarille on kehittynyt oma tyyliensä tehdä työtään.¹⁸⁴ Käsityöläisenä taidevalaja on kiinnostunut materiaalistaan. Taidevalajat arvostavat omaa ja muiden taidevalajien työtä myös teosten kestävyuden mukaan. Taidevalajalle työssä onnistuminen ja töiden säilyminen laadullisesti hyvinä on ollut tärkeä tekijä taidevalajien itsearvostuksen kasvun kannalta. Oman arvontunne on tullut esille työylpeytinä (kuva 18).

Taidevalajat ja valimomestarit ovat usein kasvaneet kiinni ammattiinsa.¹⁸⁵ Työstä ei luovuta, vaikka se olisi mahdollistakin. Taidevalajilla arvostukset

¹⁷⁸ Esimerkiksi kuvanveistäjä Carl Wilhelmsin sisarenpoika Curt Åkenberg kirjoitti Arttu Haloselle ja kertoi, että Wilhelms oli pitänyt Arttu Halosta maan parhaimpana taidevalajana. Curt Åkenbergin kirje Arttu Haloselle 12.10.1953. LKA.; Samoin kuvanveistäjä Eeva Ryyänen kääntyi Arttu Halosen puoleen, koska luotti vain hänen ammattitaitoonsa taidevaluasioissa. Eeva Ryyänen kirje Arttu Haloselle 18.11.1957. LKA.; Evert Yli-Porilan mukaan Arttu Halonen pystyi muun muassa vaatimaan korkeamman hinnan arvostetun asemansa johdosta. Evert Yli-Porilan kirje Arttu Haloselle 9.8.1934. LKA.

¹⁷⁹ Kuvanveistäjien taidevalajia kohtaan tuntema arvostus ja heidän työnsä merkitys suomalaiselle kuvanveistotaiteelle ilmenee taidevalualan uranuurtajille myönnettyissä Pro Sculptura -mitaleissa. Tämän Suomen Kuvanveistäjäliiton ansiomitalin ovat saaneet taidevalajat Arttu Halonen, Eino Koistinen ja Väinö Kärkkäinen. Pullinen [1996], [ei sivunumerointia]; Suomen Kuvanveistäjäliitto ry -esite, [ei sivunumerointia]; Esimerkiksi Arttu Halosen ruumiinsiunaustilaisuudessa taiteilija Elias Halonen laski hänen haudalleen Suomen Kuvanveistäjäliiton seppelleen. Arttu Halosta muistettiin lisäksi Suomen Kuvanveistäjäliiton kulttuurimitalilla, joka oli ollut tarkoitus ojentaa hänelle hänen 80-vuotissyntymäpäivänään. Suomen Taiteilijaseura kunnioitti Arttu Halosen muistoa adressilla. Taiteilija Arttu Halosen hautaus eilen Lapinlahdella [1965]. OHA.

¹⁸⁰ Katso esimerkiksi Arttu Halosen opetuslapset. ML 29.11.1973; Toiminnan tärkeys ja välttämättömyys yhteiskunnalle sekä yhteiskunnan antama arvostus ovat koulutuksen ja jäsenyteen toimenkuvan lisäksi ammattiryhmän ulkopuolisen arvostuksen mittareita, joiden perusteella ammatinhaltijat muodostavat ammatillisen identiteettinsä. Katso Stenström 1993, 38.

¹⁸¹ Katso Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 28.10.1936. HYK.

¹⁸² Kaikkien taidevalajien haastatteluista on kuultavissa ammattiyylpeys ja oman työn arvostus. Taidevalajille työ on selkeä osa heidän yhteiskunnallista ja yhteisöllistä arvoaan ja identiteettiään. Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998; Elina Hakalan tiedonanto 2.2.1998; Heikki Kopsen tiedonanto 2.2.1998; Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Esimerkiksi Elina Hakala on kuvannut taidevalajan työtä itselleen ”hengeksi ja elämäksi”. Elina Hakalan tiedonanto 2.2.1998.

¹⁸³ Katso Graae 1993, 52.

¹⁸⁴ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Myös kuvanveistäjä Mauno Kivioja on kertonut, että jokaisella taidevalun tekijällä on omat keinosensa. Eila Kallioniemi, Kuvanveistäjät pronssiopissa. HS 12.7.1982.

¹⁸⁵ Eila, Kyllä sinne mieli tekee. Savo 16.9.1964; Elina Hakalan tiedonanto 2.2.1998; Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Olli Halosen tiedonanto 31.10.1997; Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Esimerkiksi vaikka Arttu Halosen olisi ollut todennäköisesti mahdollista elättää itsensä taiteen tekemisellä, valitsi hän taidevalajan

ilmenevät ja asenne työhön muodostuu tekemisen kautta.¹⁸⁶ Onnistuneen lopputuloksen näkeminen antaa voimia jatkaa kohti uusia haasteita.¹⁸⁷ Taidevalaja on ammatilliselta identiteetiltään käsityöläinen.¹⁸⁸ Taidevalajilla käsityön tuote on taiteilijan, mutta tekeminen on omaa (kuvat 19 ja 20). Käsityöläisenä taidevalaja pyrkii tekemään työnsä laadukkaasti ja taitavasti ilman muita tarkoituksia.¹⁸⁹

ammattissa toiminnan. Katso Hanna ja Antero Valtasaaren kirje Arttu Haloselle 13.1.1951. LKA; Weli Ruuthin kirje Arttu Haloselle 6.10.1945. LKA; Taidevalajan urasta luopuminen kävi Arttu Halosen itsetunnolle. Oskar Elenius ja Jussi Mäntynen kehottavat kirjeessään ystävänsä tekemään jotain sopivaa työtä eli vaikka pienoiskuvanveistotaidetta. Jussi Mäntynen kirje Arttu Haloselle 30.11.1953. LKA; Oskar Eleniuksen kirje Arttu Haloselle 22.5.1954. LKA.

¹⁸⁶ Elina Hakalan tiedonanto 2.2.1998; Heikki Koposen tiedonanto 2.2.1998; Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Jyrki Roivaisen tiedonanto 7.9.2001; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Käsityöläisillä asenteen muodostumiseen vaikuttavat varsinainen tekeminen että tuotteen tekeminen. Anttila 1993, 57.

¹⁸⁷ Elina Hakalan tiedonanto 2.2.1998; Heikki Koposen tiedonanto 2.2.1998; 2001; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹⁸⁸ Myös Markku Graae mukaan käsityöläiset ovat identiteetiltään käsityöläisiä eivätkä esimerkiksi epäonnistuneita taiteilijoita. Graae 1993, 51.

¹⁸⁹ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Katso Graae 1993, 52.

4. TAIDEVALAJIEN JA KUVANVEISTÄJIEN YHTEISTYÖ

4.1. Taidevalumenetelmän hallinta kuvanveistäjien keskuudessa

Taidevaluprosessin kulku on ollut vaikea saada selville. Muun muassa nuori kuvanveistäjä Eemil Halonen koki aikanaan vaikeuksia menetelmän oppimisessa. Hän kirjoitti: ”Kyllähän sitä [taidevalua] tehdään niin ettei siitä tekotavasta jää paljo muuta jällelle kuin nimi, varsinkin pienien kuvien suhteen.”¹ Arttu Halosen mukaan taidevalajat eivät tahtoneet paljastaa saman alan ammattimiehille menetelmiään.² Samoin kuvanveistäjä Jussi Vikainen (s. 1907) kuvasi menetelmien oppimisen vaikeutta. Hän valatti Firenzessä *Primavera*-mitaliharjoittelman (1934) mutta joutui toteamaan, ettei paljon ymmärtänyt itse valutapahtumasta. Taidevalimotyötä Jussi Vikainen kuvasi seuraavasti: “[...]satumaisen taitava valuri teki työtä kuin taikatemppujen tekijä.”³

Koska menetelmäoppi jouduttiin hakemaan ulkomailta ja tiedon saanti oli vaikeaa, levisivät taidevalumenetelmän salaisuudet laajemmin suomalaisten kuvanveistäjien tietouteen lähinnä taidon hallitsevan kuvanveistäjän apulaisena olon myötä. Taidevalumenetelmät hallitsevan Emil Wikströmin apulaisina työskentelivät muun muassa Aarre Aaltonen (1889–1980), Eemil Halonen ja Aukusti Veuro (1886–1954), jotka kaikki olivat mukana Suomen taidevalimotoiminnan käynnistämisessä.⁴ Emil Wikströmin apulaiset osallistuivat monipuolisesti kuvanveiston avustaviin töihin. He muun muassa sekoittivat kipsin, auttoivat sen valamisessa ja valmistivat myös pronssivalumuotit.⁵

Muutamit suomalaiset kuvanveistäjät aloittivat 1940-luvulla itsenäisesti taidevalukokeilut. He ymmärsivät taidevalun osaksi taiteen tekemisen

¹ Eemil Halosen kirje Emil Wikströmille 18.5.1901. HYK.

² Arttu Halosen kirje Alli Haloselle 10.2.1912. SKS.

³ Bergh 1987, 8.

⁴ Katso Jaakko Veuron tiedonanto 20.11.1989; Kaija Väänänen, Sääksmäen kuvanveistäjien töiden valaja. *Valkeakosken Sanomat* 6.11.1958; *Suomalainen* 1948, 149-150; *Suomen taiteilijoita*, 30, 181; Esimerkiksi Aarre Aaltosen oppilasaika ajoittuu vuosiin 1910–1912. *Suomen taiteilijoita*, 178; Myöhemmin kirjeessään Arttu Haloselle Aarre Aaltonen kertoo hukanneensa Visavuoren aikana tekemänsä valuohjeet ja pyytää Arttu Haloselta tarkkoja ohjeita siltä varalta, että hän joutuisi itse valamaan. Aarre Aaltosen kirje Arttu Haloselle 5.5.1945. LKA.

⁵ Ivalo 1984, 42; Esimerkiksi Aukusti Veuro osallistui Emil Wikströmin apulaisena toimiessaan todennäköisesti kaikkiin taidevalimotyövaiheisiin. Jaakko Veuron mukaan Wikströmin johdolla oli kokeiltu muun muassa *cire perdue* –menetelmää mutta hiekkavalumenetelmäopin Aukusti Veuro sai Kööpenhaminasta työskennellessään vuonna 1914 Lauriz Rasmussenin taidevalimossa. Jaakko Veuron tiedonanto 20.11.1989.

prosessia ja taiteellista ilmaisua.⁶ Taidevaluprosessin suorittamiseen vaadittavat taidot piti kuvanveistäjäopiskelijoiden hankkia muualta, sillä koulussa taitoja ei opetettu.⁷ Esimerkiksi kuvanveistäjä Aimo Tukiainen oppi menetelmän itse kirjallisuuden ja kokeilujen avulla.⁸ Toisaalta taidevalun menetelmätietous kulkeutui kuvanveistäjätovereiden kautta. Arttu Halonen opasti veljeään Eemil Halosta taidevalimotyön saloissa.⁹ Valimomestari Elias Halosella oli paljon ystävyysuhteita aikakauden kuvanveistäjiin, joiden joukkoon myös edellä mainittu Aimo Tukiainen lukeutui.¹⁰ Perheen Lapinlahdella Akkalansaassa sijaitsevalla kesähuvilalla vierailivat Aimo Tukiaisen lisäksi muun muassa kuvanveistäjät Oskari Jauhiainen (1913–1990), Heikki Konttinen (1910–1988), Pauli Koskinen (s. 1921), Viljo Savikurki (1905–1975) ja Esko Tirronen (s. 1934). Akkalansaassa keskusteltiin varmasti myös taidevalumenetelmistä. Kuvanveistäjä Olli Halonen onkin kuvannut paikkaa lähinnä taiteilijoiden kokoontumispaikaksi.¹¹ Samoin kuvanveistäjä Mikko Hovi (1879–1962) on opettanut taidevalumenetelmän Ben Renvallille (1903–1979) vuonna 1941.¹² Kuvanveistäjä Ben Renvall opetti menetelmän edelleen omille pojilleen ja apulaisilleen, kuten Antti Louhistolle (1918–1989).¹³ Samoin kuvanveistäjä Aimo Tukiainen levitti tietoa ystävilleen ja avustajilleen.¹⁴

Kuvanveistäjä Antti Louhiston mukaan hänen tapauksessaan teosten valmistaminen taidevalimoissa olisi ollut liian kallista ja siten ratkaisevasti rajoittanut hänen tuotantonsa lukumäärää.¹⁵ Juuri taidevalimotyön kalleus

⁶ Lindgren 1996, 126.

⁷ Lindgren 1996, 126.

⁸ Ahtola-Moorhause 1990 a, 267-269; Lindgren 1996, 126; Aimo Tukiaisen ensimmäinen onnistunut pronssivalos *Invalidi (Sokea)* valmistui vuosina 1943–1944. Pronssinen teos sijaitsee Turun taidemuseossa. Ahtola-Moorhause 1990 a, 267.

⁹ Eemil Halonen kysyi veljeltään muun muassa teoksien teknisiä käsittelyohjeita. Arttu Halonen neuvoi häntä ainakin patinoinnin paikkaukseen liittyvissä kysymyksissä. Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 26.5.1946. SKS; Eemil Halosen kirje Arttu Haloselle 6.3.1946. LKA; Eemil Halonen vieraili usein myös Arttu Halosen luona Lapinlahdella ja oli mukana seuraamassa taidevalimotyötä. Tamara Halosen tiedonanto 16.8.2001; Eemil Halonen on koennut myös taidevalua koskevan muistion. Katso Taidevalanta. Eemil Halosen muistiinpanot taidevalumenetelmistä. HMS.

¹⁰ Myös Liisa Lindgrenin mukaan Elias Halonen jakoi taidevalualan teknistä tietoutta ystävilleen. Lindgren 1996, 207 viite 10.

¹¹ Olli Halosen tiedonanto 31.10.1997.

¹² Ahtola-Moorhause 1990 a, 269; Louhisto 1992, 39, 56; Ben Renvall opetti Mikko Hoville vastavuoroisesti keramiikan polton. [Renvall] 1986, 173.

¹³ Louhisto 1992, 55-56; Leena Ahtola-Moorhausen ja Liisa Lindgrenin mukaan Ben Renvall ei opettanut taidevalumenetelmää eteenpäin paitsi omille pojilleen. Ahtola-Moorhause 1990 a, 269; Lindgren 1996, 126; Kuvanveistäjä Antti Louhisto on poikkeuksellisesti tehnyt kaikki kuvanveistotyön valmistusvaiheet itse lukuun ottamatta varsinaista valua. Antti Louhiston teokset valettiin Laurénin teollisuusvalimossa omakustannushintaan. Louhisto 1992, 55.

¹⁴ Ahtola-Moorhause 1990 a, 269; Lindgren 1996, 126; Kuitenkin esimerkiksi Aimo Tukiaisen apulaisena työskennellyt kuvanveistäjä Heikki Nieminen (s. 1926) sai vastaukseksi kysellessään taidevalumenetelmistä, että tietoa saa vain maksua vastaan. Miettinen 1999, 83. TAIKU.

¹⁵ Louhisto 1992, 56.

on vaikuttanut kuvanveistäjien haluun valaa itse.¹⁶ Menetelmän hallinnan merkitys korostuu juuri aloittelevien kuvanveistäjien keskuudessa, sillä heillä ei ole ollut varaa valattaa teoksiaan taidevalimoissa.¹⁷ Esimerkiksi kuvanveistäjä Taisto Martiskaisella (1943–1982) on ollut tarve päästä oppiin kiviveistämöön tai taidevalimoon.¹⁸ Myös kuvanveistäjä Terho Sakki (1930–1997) on kertonut yrittäneensä uransa alkuaikoina valaa itse, jotta vähäiset rahavarat olisivat riittäneet paremmin.¹⁹ Itse valaminen on kuitenkin koskenut yleensä vain pienoiskuvanveistotaidetta.

Edelleen nykypäivänä itse teoksiaan valavat kuvanveistäjät ovat joutuneet oppimaan taidot itsenäisesti kokeilemalla. Kuvanveistäjä Maarit Nissilän (s. 1952) mukaan nykyisin taidevaluun liittyvän tiedon ja taidon katoamisen uhka on toisaalta muuttanut asenteita.²⁰ Samoin Taidevalimo P. Venäläisessä käy myös kuvanveistäjäopiskelijoita työskentelemässä ja valamassa omia töitään.²¹

Taidevalaja Pekka Turusen mukaan kuvanveistäjät ovat kokeilleet taidevalua paljon.²² Erityisesti kuvanveistäjät ovat valaneet itse pienikokoisia teoksiaan toimien toistensa apuna.²³ Taidevalajien mielestä kuvanveistäjät ovat valaneet kuitenkin vain vähän itse, sillä heiltä on puuttunut sopivat työtilat ja riittävä ammattitaito.²⁴ Esimerkiksi kuvanveistäjä Terho

¹⁶ Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Valimomestari Mauno Virtasen mukaan kuvanveistäjien ei ole kannattanut valattaa näyttelyä varten teoksiaan pronssiin, ellei niitä ole asiakas jo tilannut. Valajan paja tarjoaa arvokkaan taidenäyttelyn. *Ilta-Sanomat* 12.10.1940; Samoin Liisa Lindgrenin mukaan tekemisen taustalla ovat vaikuttaneet taloudelliset tekijät. Nuoren kuvanveistäjän on ollut edullisempaa valaa itse teoksensa pronssiin, varsinkin kun teoksella ei ole ollut kustannuksista vastaavaa tilaajaa. Lindgren 1996, 126; Kuvanveistäjä Maarit Nissilän mukaan pienikokoinen pronssiteos tulee edullisemmaksi itse tekemällä kuin taidevalimo yrityksessä teettämällä. Nissilä [2001], 40; Kuvanveistäjä Allan Frilander on kuvannut taidevalimotyötä kalliiksi ja aikaa vieväksi. Hänen mukaansa taidevalun voi kuvanveistäjä tehdä itse, jolloin säästää kustannuksissa. Lampinen 2000, 32-33; Katso myös Wiberg 1980, 57; Menetelmän hallinnan tarvetta selittää halu valaa itse lähinnä kustannussyistä sekä niiden lisäksi siitä, että sopivaa menetelmää käyttävät taidevalimot sijaitsevat liian kaukana ollakseen kaikkien kuvanveistäjien käytettävissä. Katso esimerkiksi Petroskoin pojat vahavalua oppimassa. *ML* 30.1.1991.

¹⁷ Esimerkiksi kuvanveistäjä Terho Sakin mukaan aloittelevat kuvanveistäjät eivät saaneet 1950-luvulla kohdeapurahoja tai avustuksia, eikä heillä siten ollut varaa valattaa pronssiin. Tämän vuoksi hän muun muassa kokeili edullisempaa hitsausmenetelmää. *Taajamaa* 1982, 35, 37.

¹⁸ Nieminen 1994, 17; Taisto Martiskainen työskenteli Pentti Lappalaisen taidevalimossa 1960-luvun alkupuolella. Hän on ollut mukana valamassa muun muassa Wäinö Aaltosen *Käsi*-teosta. Nieminen 1994, 19.

¹⁹ Kaija Aho, Taidevalajalle kunniaa Keravalla. *HS* 6.9.1996.

²⁰ Nissilä [2001], 40.

²¹ Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001.

²² Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Esimerkiksi kuvanveistäjä Arvo Siikamäki aloitti valamalla itse kirjasinmetallisia ja myöhemmin pronssisia teoksia vuonna 1966. Peltola 1991, 5.

²³ Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Esimerkiksi Heikki Häivöja on valanut mitaleita ja Aimo Tukiainen pienoiskuvanveistotaidettaan. Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998; Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001.

²⁴ Elina Hakalan tiedonanto 8.1.1998; Kuvanveistäjän työturvallisuus 1988, 15, 60; Taidevalimo <<http://www.auroraborealis.net/erikoiset/valimo.htm>> 19.10.2001; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Kuvanveistäjä tarvitsisi itsenäisesti valaakseen avaran ja valoisan sekä tehokkaasti tuuletetun työtilan ja varastotilaa. Nämä työskentelytilat ovat itse valamalla kuvanveistäjillä usein tilapäisiä, muun muassa ulos

Sakin mukaan taidevalu on ollut hänelle aivan liian työlästä ja vaikeaa.²⁵ Samoin kuvanveistäjä Kari Juva (s. 1939) on arvellut, että jos hän tekisi kaiken itse, hän tuskin saisi elinaikanaan kovinkaan monta veistosta valmiiksi.²⁶ Poikkeuksellisena kuvanveistäjänä taidevalajat ovat maininneet kuvanveistäjä Taru Mäntysen (s. 1944), joka on valanut itse omassa taidevalimossaan myös useita suurikokoisia teoksiaan.²⁷ Taru Mäntyselle taidevalumenetelmän opettelu on ollut haaste. Ratkaisevan sysäyksen valaa itsenäisesti omia teoksia on mahdollistanut oman taidevalimon rakentaminen.²⁸ Taru Mäntysen mukaan taidevaluun liittyvät työvaiheet on ollut näin pakko oppia.²⁹

Suomen Kuvanveistäjäliitossa on keskusteltu 1970-luvulla kuvanveistäjien ammattikoulutuksen tarpeesta.³⁰ Kuvanveistäjäliiton jäsenille onkin ollut tarjolla menetelmäopetusta erilaisten kurssien muodossa 1970-luvulta 1980-luvun alkupuolelle saakka.³¹ Samoin kuvanveistäjäopiskelijoilla on ollut mahdollisuus työskennellä taidevalimon palveluksessa. Esimerkiksi kuvanveistäjä Timo Karan (s. 1945) ja taidevalaja Väinö Ollikaisen (s. 1938) varhainen yhteistyö on tallentunut Karan vuonna 1969 muovailemassa mitalissa *Väinö Ollikainen* (kuvat 21 ja 22).³² Taidevalun menetel-

katettuja tiloja. Kuvanveistäjän työturvallisuus 1988, 60. Terho Sakin *Kalevalan muistomerkin* malliteoksen valmistustila on hyvä esimerkki kuvanveistäjien työtiloista. Kipsisen teoksen kuvanveistäjä valmisti tilapäisessä muovihallissa. Malliteoksen valmistus kesti kaksi vuotta. Taajamaa 1982, 72.

²⁵ Kaija Aho, Taidevalajalle kunniaa Keravalla. HS 6.9.1996.

²⁶ Riitta Heiskanen, Jorma Kärkkäinen tekee Kari Juvan pronssivalut. HS 31.5.1999; Esimerkiksi Arttu Halosen aikaan omaa taidevalimoyritystä pitänyt kuvanveistäjä Aukusti Veuro lopetti taidevalimonsa toiminnan, koska se hidasti hänen omaa taiteellista toimintaansa. Myöhemmin hän valatti useita pienikokoisempiakin teoksiaan A. Halosen taidevalimossa. Aukusti Veuron kirje Arttu Haloselle 27.6.1937. LKA; Jaakko Veuron tiedonanto 20.11.1989; Kaija Väänänen, Sääksmäen kuvanveistäjien töiden valaja. Valkeakosken Sanomat 6.11.1958.

²⁷ Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998; Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

²⁸ Hannele Tikkinen, Metsänneito valaa tulta sydämeen. SS 8.12.1989.

²⁹ Hannele Tikkinen, Metsänneito valaa tulta sydämeen. SS 8.12.1989; Erilaisten tekniikoiden haltuunotto on ollut keskeistä Taru Mäntysen kuvanveistäjäuralla. Hän on opetellut myös muun muassa hitsausta aikuiskoulutuskeskuksen jatkokurssilla. Vuokko Wiita, Taru Mäntysen kokosi juhlanäyttelyn kotikaupunkiinsa. SS 28.10.1994.

³⁰ Suomen Kuvanveistäjäliiton Taidevalimon muistio 10.11.1971; Taidevalimon johtokunnan mielestä taidevalimon on pitänyt toimia opetus- ja harjoitusvalimona, mutta opetuskursseja ei ollut aiemmin järjestetty eivätkä ammattimiehet halunneet opettaa menetelmiä kuvanveistäjille. Suomen Kuvanveistäjäliiton Taidevalimon muistio 10.11.1971.

³¹ Kurssija on järjestetty kuvanveistäjien ammatillisen jatkokoulutuksen vuoksi. Kurseille ovat voineet osallistua myös liiton taidevalajajäsenet. Opetuksen tarve on ollut kuvanveistäjien mielestä suuri. Eila Kallioniemi, Kuvanveistäjät pronssiopissa. HS 12.7.1982; Hitsauskurssi 8.11.–12.11.1982. SKL; Kopio hakemuksesta Opetusministeriölle valtionavustuksen saamiseksi 4.4.1982. SKL; Opetusministeriön valtionavustuksen myöntämisasiakirjat pronssivalukursseja varten 1973–1974. SKL; Suomen Kuvanveistäjäliiton johtokunnan kokouksen pöytäkirja 22.4.1982. SKL; Suomen Kuvanveistäjäliiton toimintakertomus 1973. SKL; Suomen Kuvanveistäjäliiton toimintakertomus 1982. SKL; Kurssien opettajina ovat toimineet ammattitaiteilijat ja ammattitaidevalajat mutta menetelmän oppiminen lyhyessä ajassa on ollut vaikeaa. Nissilä [2001], 40.

³² Passi 1996, 129; Kuvanveistäjä Timo Kara työskenteli Suomen Kuvanveistäjäliiton valimossa opiskeluaikanaan ja teki kyseisen mitalin Ollikaisen ehdotuksesta. Passi 1996, 129; Väinö Ollikaisen syntymävuosi. Suomen Kuvanveistäjäliiton kirje Työterveyslaitokselle 1983. SKL.

mäopetusta on myös järjestetty joitakin kursseja Tampereella.³³ Kurssien etuna on ollut kuvanveistäjä Heikki Häiväojan (s. 1929) mukaan se, että kuvanveistäjä ovat voineet omatoimisuudella säästää rahaa mutta myös vaikuttaa oman työnsä etenemiseen ja lopputulokseen.³⁴ Heikki Häiväoja on perustellut näkemystään seuraavasti: ”Maalaahan maalarikin taulunsa loppuun asti itse, miksei sitten kuvanveistäjä tekisi työtään omin voimin valmiiksi.”³⁵ Kuvanveistäjille on ollut tärkeää hallita itse käytetty valmistusmenetelmä, vaikka he olisivatkin käyttäneet käsityöläisten apua teoksiensa valmistuksessa.³⁶ Materiaalin ja tekniikan hallinta on antanut varmuutta ja näkemystä uusien teosten luomiseen.³⁷

Kuitenkaan kaikki kuvanveistäjät eivät ole hallinneet taidevalumenetelmiä saati tienneet menetelmien tarjoamista mahdollisuuksista.³⁸ Muun muassa kuvanveistonopettajat eivät ole kertoneet kaikkea osaamaansa oppilailleen.³⁹ Myös suomalaiset taidevalajat ovat kuvanveistäjien tavoin suojanneet ammattisalaisuuksiaan.⁴⁰ Taidevalaja Pekka Turunen on kertonut menetelmätietouden suojelusta: ”Kun on tehnyt niin paljon työtä tiedon hankinnan vuoksi, niin ei sitä helpolla luovuta. Menetelmien kehittäminen ja tiedon etsiminen maksaa taidevalajalle paljon, joten sen luovuttaminen ilmaiseksi eteenpäin on järjetöntä, etenkin kun oma toimeentulo on

³³ Kalle Heiskanen, Taidevalu jatkuu Lapinlahdella. US [1974]. HMS.

³⁴ Eila Kallioniemi, Kuvanveistäjät pronssiopissa. HS 12.7.1982; Heikki Häiväojan mukaan kuvanveistäjä ei pääse taidevalimoissa vaikuttamaan teoksensa valmistukseen. Eila Kallioniemi, Kuvanveistäjät pronssiopissa. HS 12.7.1982.

³⁵ Eila Kallioniemi, Kuvanveistäjät pronssiopissa. HS 12.7.1982; Myös Wäinö Aaltonen on aikanaan painottanut oman tekemisen merkitystä ja kertonut hakkaavansa itse teoksensa kiveen aina kuin se on mahdollista. Antonsson 1948, 6; Kuvanveistäjä Maarit Nissilän mukaan halu tehdä työ alusta loppuun asti itse vaikuttaa kuvanveistäjien valintaan valaa omissa valimoissaan. Hänen mukaansa teoksessa säilyy tällöin oma kädenjälki. Hän voi hallita sisällön, muodon ja materiaalin suhdetta ja harkinnan mukaan tehdä muutoksia ja tarkennuksia teokseensa. Nissilä [2001], 43.

³⁶ Yhteistyösuorituksen tilalle on tullut Suomessa jo 1900-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä alun perin välttämättömyydestä tapa työskennellä itsenäisesti alusta loppuun saakka. Tämä on johtunut siitä, että pronssia, marmoria ja ammattitaitoisia käsityöläisiä on ollut heikosti saatavilla. Myöhemmin tämä tapa työskennellä on muuttunut ihanteeksi, jossa on pyritty omaan kokonaissuoritukseen. Kuvanveiston materiaalina on käytetty kotimaisia kivilaatuja ja puuta, joihin kuvanveistäjät ovat suoraa taille directe -opin mukaisesti työstäneet teoksensa. Lindgren 2000, 116-119; Ansioituneet kuvanveistäjät, kuten Wäinö Aaltonen, ovat soveltaneet jo 1920-luvulla omien tarpeidensa mukaisesti taille directe -oppia. Lindgren 2000, 19; Esimerkiksi myös Ukri Merikanto on todennut olevansa ammattimainen kivityömies, vaikka hänen mukaansa on harvinaista, että kuvanveistäjä valmistaa itse teoksensa alusta loppuun saakka. Anu Uimonen, Kunnianosoitus kivalle. HS 22.10.1994; Kuvanveistäjä Eila Hiltunen on valinnut menetelmäkseen hitsauksen, jossa koko tekoprosessi on kuvanveistäjän omissa käsissä. Lindgren 1996, 130.

³⁷ Nissilä [2001], 43; Modernismin yksilöä ja luovuutta korostava puoli on lisännyt taiteilijoiden tarvetta hallita itse käsityömenetelmät ja toisaalta menetelmien hallinnan tarpeeseen on ollut vaikuttamassa yleinen käsityöläisyyden arvostuksen kasvu. Laurila-Hakulinen 1996, 47.

³⁸ Esimerkiksi Anja Aho kirjoittaa: ”Haluaisin nämät mahdollisimman rosopintaisina, mikäli se on valussa mahdollista.” Anja Ahon kirje Elias Haloselle 22.6.1964. OHA.

³⁹ Nissilä [2001], 40.

⁴⁰ Nissilä [2001], 40; Esimerkiksi kuvanveistoa Taideakatemian koulussa vuosina 1941–1953 opettanut Ben Renvall on välittänyt taidon lähinnä omille pojilleen, joilla muut kuvanveistäjät ovat saaneet valattaa teoksensa. Katso Lindgren 1996, 126; Kuvanveistäjien parissa taidevalumenetelmien oppiminen on tapahtunut usein samalla tavalla työvaiheita seuraamalla kuin taidevalajakoulutuksessa. Esimerkiksi kuvanveistäjä Laila Pullinen palkkasi Tuomas Renvallin valamaan teoksiaan ja seurasi tämän työskentelyä. Lindgren 1996, 127.

tiedosta kiinni.”⁴¹ Taidevaluammattiin liittyy siten paljon salaista ammattitietoa, jota ei ole kerrottu muille. Käsityöaloihin liittyykin usein ammattiryhmien protektionismia, jolla on suojauduttu tai piilotettu ammattitieto ulkopuolisilta. Taidevalumenetelmien ammattitietoa on haluttu välittää vain oman suljetun piirin sisällä.⁴² Esimerkiksi valimomestari Arttu Halonen ei pitänyt siitä, että sivulliset olivat mukana seuraamassa valutapahtumaa ja tämä koski myös kuvanveistäjiä.⁴³ Yleensä kuvanveistäjät ovatkin käyttäneet apunaan ammattitaidevalajia.⁴⁴

4.2. Taidevalimotyöprosessi

Taidevalimotyöprosessiin on kuulunut teoksesta huolehtiminen aina malliteoksen saapumisesta tai noudosta taidevalimolle valmiin pronssiteoksen toimitukseen asiakkaalle tai pystytykseen lopulliselle paikalleen.⁴⁵ Periaatteessa taidevalimotyöprosessin eri vaiheet ovat kokonaisuudessaan pysyneet samanlaisina kun niitä tarkastellaan 1920-luvulta tähän päivään asti.⁴⁶

Taidevalimotyöprosessiin sisältyvässä taidevaluprosessissa työvaiheiden ja materiaalien kuvaus on viitteellistä.⁴⁷ Esittelyn tarkoituksena on tuoda esille ne teoksen käsittelyvaiheet, kuten malliteoksesta vahavalumuotiksi, vahamalli, pronssivalumuotti, muotin polttaminen, valu ja pintakäsittely, joissa kuvanveistäjä ja taidevalaja ovat mukana sekä itsenäisesti että yhteistyössä. Tutkimuksessa kartoitetuista taidevalimoissa on käytetty yleensä cire perdue -menetelmää ja veistosten materiaaleina erilaisia taidevalupronsseja.⁴⁸ Siksi taidevaluprosessin kuvailu vastaa perinteisen pronssivalun suorittamista cire perdue -menetelmällä, joka nykyisin on

⁴¹ Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001.

⁴² Nissilä [2001], 40.

⁴³ Tamara Halosen tiedonanto 16.8.2001; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Kielto seurata tapahtumaa liittyi ammatillisuuksien suojelun lisäksi taidevalimotyöhön vaaroihin. Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁴⁴ Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Katso myös Nissilä [2001], 40.

⁴⁵ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁴⁶ Jos verrataan eri aikoina Suomessa suoritettua taidevalimotyöprosessia ja erityisesti cire perdue -menetelmällä suoritettavaa taidevalua, on taidevalimotyö pääpiirteissään pysynyt samanlaisena. Katso Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001; Miettinen 1999, 57-61. TAIKU; Pronssin valamisesta. Suomen Teollisuuslehti, 151-152; Pronssiin valamisesta (jatko-osa). Suomen Teollisuuslehti, [ei sivunumerointia]; Taidevalanta, 4-5. HMS; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁴⁷ Tarkempia ohjeita pronssivalosten valmistukseen cire perdue -menetelmällä katso esimerkiksi Pronssivalu vahavalumenetelmällä.

⁴⁸ Edelleen cire perdue -menetelmä on metalliteosten pääasiallinen valutapa. Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001; Kuvanveistäjän työturvallisuus 1988, 15.

kehittynyt niin, että alkuperäismalli ja muotti säilyvät aina ehjinä uusia valuja varten.⁴⁹ Nykyaikana on käytössä enemmän vaihtoehtoisia materiaaleja ja menetelmiä kuin ennen. Eri työvaiheissa käytettävät materiaalit riippuvat teoksen pintarakenteesta, valosten määrästä sekä kustannuksista ja vaikuttavat edelleen työskentelymenetelmiin sekä päinvastoin.⁵⁰ Tästä johtuen samaa materiaalia käytäville kuvanveistäjille ja taidevalajille on vaikea määrittellä täysin yhtenäistä työprosessia. Taide on monimuotoista ja jokaisella tekijällä on omat keinonsa sen toteuttamiseksi.⁵¹

Taidevalimotyöprosessi käynnistyy keskusteluilla.⁵² Ennen teoksen käsittelyä sovitaan työn suoritusmenetelmistä, käytettävästä ajasta, materiaaleista ja kustannuksista. Kun kyseessä on julkisen kuvanveistotaiteen hankinnat, pidetään tarjouskilpailu, jonka perusteella patsastoimikunta valitsee taidevalimon (liite 2). Pienoiskuvanveistotaidetta koskevissa tapauksissa kuvanveistäjä voi itse vapaasti valita työn suorittavan taidevalimon.⁵³

Varsinainen taidevaluprosessi käynnistyy kuvanveistäjän tekemän malliteoksen perusteella.⁵⁴ Malliteokset toimitetaan yleensä taidevalimoille mutta suurikokoisista teoksissa muotit otetaan kuvanveistäjien työhuoneissa.⁵⁵

⁴⁹ Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Esimerkiksi kun Wäinö Aaltosen *Aleksis Kiven muistomerkki* [1934, Helsinki] valettiin kipsiin 1930-luvulla, sahattiin malliteos kappaleisiin, joista sitten otettiin kappalemuotit. Hakki 1942, 215; Katso myös Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 5.9.1935. HYK; Nieminen 1994, 55; Taajamaa 1982, 77.

⁵⁰ Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001; Tarkempia tietoja erilaisista valumenetelmistä ja materiaaleista katso Vuorinen 1989, 59-92.

⁵¹ Katso Pronssivalu vahavalumenetelmällä, 1; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁵² Yhteydenpito ja neuvottelut ovat tapahtuneet kirjeitse, puhelimitse ja tapaamisissa yleensä kuvanveistäjän luona. Katso esimerkiksi Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 28.1.1917. HYK; Kaija Väänänen, Sääksmäen kuvanveistäjien töiden valaja. Valkeakosken Sanomat 6.11.1958; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁵³ Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁵⁴ Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Malliteosta kutsutaan myös valumalliksi tai alkuperäiseksi malliksi. Malliteos voi olla materiaaliltaan lähes mitä vain. Pienet malliteokset ovat usein savea ja isommat erilaisia kipsin ja muiden materiaalien yhdistelmiä. Kuvanveistossa kipsiä käytetään lähinnä luonnosten ja malliteosten materiaalina.

⁵⁵ Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001; Eemil Halonen valatti ateljeessaan kipsiset malliteokset ja teetätti teoksiansa vahavalumuotit. Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 5.4.1944. SKS; Esimerkiksi suurikokoisia teoksia tehdessä taiteilija yleensä suurentaa itse apulaisineen teoksen lopulliseen kokoon, jonka jälkeen taidevalajat tulevat ottamaan malliteoksesta vahavalumuotit. Esimerkiksi kuvanveistäjä Erkki Kannosto valmisti vuokratiloissa 13 kuukauden ajan *Punavankimuistomerkkin* kuutta lopullisessa koossa olevaa henkilöahmoa. Apuna hänellä oli figuurien teräsrunkojen hitsaaja. Anne Marttala - Hannu Ruuskanen, Pronssia ja graniittia. SS 11.1.1978; Muottien lukumäärää riippuu teoksen koosta ja vaikeusasteesta. Muotti otetaan niin monena kappaleena, että malliteos säilyy ehjänä. Taajamaa 1982, 77; Aiemmin malliteos on saatettu paloitetta valmiiksi valettaviin osiin. Malliteoksen kappaleet on sitten kuljetettu taidevalimolle. Taajamaa 1982, 77.

Ensimmäinen taidevalimossa tehtävä käsityövaihe on vahavalumuotin⁵⁶ valmistus. Malliteoksen tai sen osan päältä otettava vahavalumuotti on yleensä kipsiä.⁵⁷ Vahavalumuotilla tehdään valmiin teoksen vahamalli.⁵⁸

Seuraavaksi valmistetaan varsinainen taidevalumuotti.⁵⁹ Vahamallin sisälle tehdään sisäkeerna.⁶⁰ Näin saadaan malliteoksen mukainen vahaveistos. Tämän jälkeen vahateos retusoidaan malliteoksen mukaiseksi.⁶¹ Vahamallia voidaan vielä myös tarkentaa, korjailla tai siihen voidaan tehdä muutoksia. Tässä vaiheessa teos myös signeerataan, siihen laitetaan vuosiluku ja mahdolliset sarjamerkinnot.⁶² Lopulta valmistetaan taidevalumuotti rappaamalla vahamalli tulenkestävällä pintamassalla.⁶³

Taidevalumuotti poltetaan uunissa.⁶⁴ Polton jälkeen jää muottiin teoksen muotoinen muottiontelo.⁶⁵ Polton jälkeen hauraat taidevalumuotit vahvistetaan ja tampataan hiekka-altaaseen.⁶⁶ Tämän jälkeen muottiin kaadetaan upokkaassa sulatettu pronssi tasaisena nauhana.⁶⁷ Pronssin jäähtyttyä muotti puretaan hakkaamalla ulkomuotti pois valoksen päältä ja poistamalla sisäkeerna.⁶⁸ Lopuksi pronssiteos esipestään painevesiruiskutuksella.⁶⁹

⁵⁶ Vahavalumuottia kutsutaan myös formuksi (vormuksi) tai kappalemuotiksi. Kappalemuotissa muotti valmistetaan useasta kappaleesta, jolloin se avautuu rikkomatta malliteosta. Nissilä [2001], 41.

⁵⁷ Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001; Teoksen pintarakenteen ollessa hyvin monimutkainen on kappalemuotit elastista materiaalia, jossa on kavat. Kavat ovat elastisen muotin suojavaippoja, jotka pitävät muotin koossa. Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001.

⁵⁸ Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001; Kappalemuottipalat sivellään sulalla juustonkuorivahalla ja kootaan yhteen. Tämän jälkeen muotti kaadetaan täyteen sulaa vahaa, jonka annetaan jähmettyä muotin seinämiin kolmesta viiteen millimetriä paksuksi kerrostumaksi. Loppu vaha kaadetaan pois ja vahamalliin liitetään vahasta valmistetut juoksu- ja ilmanakanavat sekä kaatosuppilo. Kaatosuppilosta käytetään myös nimitystä jööti tai jöötti. Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001; Nissilä [2001], 41.

⁵⁹ Nissilä [2001], 41.

⁶⁰ Sisäkeerna on vahamallin sisämuotti, joka tehdään tulenkestävästä aineesta. Keernamassa koostuu vedestä, kipsistä ja tiilimurskasta. Keernamassalla täytetään vahamalli ja se jatkuu mallin "jalkana" peittäen myös vahakanavat ja kaatosuppilon. Vahavalumuotti puretaan, kun sisäkeerna on kovettunut. Nissilä [2001], 41.

⁶¹ Retusointi tarkoittaa vahateoksen viimeistelyä. Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001; Katso myös Pronssivalu vahavalumenetelmällä, 13.

⁶² Nissilä [2001], 41; Taajamaa 1982, 77.

⁶³ Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001; Jotta ytimen ja vaipan asento suhteessa toisiinsa pysyisi muuttumattomana polttovaiheessa, laitetaan niiden välille ennen pintamassaa tukipuikot eli keernatapit, jotka menevät vahakerroksen läpi. Keernatapit ovat esimerkiksi rauta- ja kuparinauloja. Nissilä [2001], 41.

⁶⁴ Polton aikana muotista poistuvat vaha ja kaasut poistokanavia myöten. Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001.

⁶⁵ Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001.

⁶⁶ Sekä kostea hiekka että peltiieriö tukevat muottia ja estävät pronssin valumisen, jos muotti halkeaa pronssivalun aikana. Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001; Nissilä [2001], 42.

⁶⁷ Pronssin sulattaminen oikeaan lämpötilaan on valun onnistumisen edellytys. Liian kuumen metallin koostumus on muuttunut ja liian kylmä taas juoksee huonosti aiheuttaen valuvikoja. Nissilä [2001], 42.

⁶⁸ Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001; Nissilä [2001], 42.

⁶⁹ Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001.

Valamisella on omat rajoituksensa, josta johtuen pronssiteosta täytyy käsitellä valun jälkeen. Esimerkiksi suurikokoiset teokset syntyvät edullisemmin hitsaamalla valukappaleet yhteen kuin suoraan valamalla. Erilaisia menetelmiä yhdistämällä päästäänkin mahdollisesti parhaaseen lopputulokseen.⁷⁰ Taidevalimotyöhön kuuluu taidevalutyön lisäksi siten myös pronssiteoksen viimeistelytoimet, joissa valos siseloidaan, patinoidaan ja vahataan (kuvat 23, 24 ja 25).⁷¹ Siseloinnissa teoksesta poistetaan ylimääräiset valukkeet ja siinä olevat pintaviat korjataan. Lopuksi teos hitsataan tai juotetaan⁷² kokoon ja hiekkapuhalletaan, jolloin teoksen pintaan tarttunut kuona-aine ja työstöjäljet poistetaan (kuva 26). Tämän jälkeen valos pestään ja patinoidaan.⁷³ Lopuksi teos harjataan ja kiilloteetaan vahaamalla ja talkilla.⁷⁴ Näin valmistunut pronssiteos on ontto.⁷⁵ Valmiin teoksen taidevalimotyöprosessi jatkuu vielä teoksen kuljetuksella ja paikoilleen pystytyksellä.⁷⁶ Kipsinen malliteos palautetaan käytön jälkeen kuvanveistäjälle.⁷⁷

4.3. Työnjako ja yhteistyö taidevalimotyöprosessissa

Valimomestari Arttu Halosen toiminta-aikana taiteilijat osallistuivat harvoin taidevalimotyöhön paikanpäällä.⁷⁸ Kuvanveistäjille ei edes kerrottu, kuinka taidevalutyö tehdään.⁷⁹ Taidevalimotoiminnan alkuvaiheessa myös pitkät välimatkat ovat vaikuttaneet siihen, että kuvanveistäjät ovat käyneet harvemmin taidevalimotyön suorittaneessa taidevalimossa. Näin he ovat joutuneet luottamaan taidevalajansa Arttu Halosen taitoihin.⁸⁰ Esimerkiksi

⁷⁰ Vuorinen 1989, 60.

⁷¹ Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001; Kuvanveistäjän työturvallisuus 1988, 2; Siselointi tarkoittaa pronssiteoksen valun jälkeistä pinnan viimeistelyä.

⁷² Hitsauksessa metalliosat yhdistetään yleensä samaa materiaalia olevalla lisäainelangalla; Teoksen osat voidaan myös juottaa yhteen. Juotettaessa juotto-osaa kuumennetaan ja teososat liitetään yhteen.

⁷³ Patinoinnissa pronssipinnan väri muutetaan käsittelemällä sitä kemiallisesti. Väriä voidaan esimerkiksi korostaa teoksen muotoa. Reaktiota voidaan nopeuttaa lämmittämällä teosta kaasuliekillä. Patinointi sävyjä löytyy vaalean harmaasta kirkaaseen turkoosinvihreään tai lämpimästä kuparinruskeasta mustikansiniseen. Nissilä [2001], 43.

⁷⁴ Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001; Kuvanveistäjän työturvallisuus, 2; Nissilä [2001], 43.

⁷⁵ Vaihtoehtoisesti voidaan pienet teokset, kuten mitalit, valaa umpinaisiksi. Tällöin malliteos tehdään vahasta ja sen päälle tehdään taidevalumuotti. Kun muotti on kuivunut ja vaha valutettu ulos, voidaan sula pronssi kaataa onteloon. Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001.

⁷⁶ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Vuorinen 1989, 86.

⁷⁷ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Katso esimerkiksi Aarre Aaltosen kirje Arttu Haloselle 6.10.1941. LKA.

⁷⁸ Valimomestari Vilho Ollikainen muistelee, että hänen työssäoloaikanaan Arttu Halosen luona kävi vain Eemil Halonen. Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Tamara Halosen mukaan taidevalimolla vierailivat ainakin Eemil Halonen, Eeva Ryytänen, Eila Hiltunen ja Jussi Mäntynen. Tamara Halosen tiedonanto 16.8.2001.

⁷⁹ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

⁸⁰ Muutoin taidevalimossa käytetyn cire perdue -menetelmän opettelu ja hallinta on ollut kuvanveistäjille tärkeää silloin, kun kuvanveistäjä on halunnut itse osallistua mahdollisimman paljon teoksensa taidevalimotyöhön. Katso

Aukusti Veuro kirjoitti ”Tuskinpa siinä minun enää tarvitsee pronssissa mitään korjauksia tehdä, niin että patinoi se vaan ja osoita se minun osoitteellani[...]”⁸¹

Taidevalimotyöprosessiin osallistuminen on ollut kuitenkin aina kuvanveistäjäkohtaista. Monella kuvanveistäjällä osallistuminen on ollut työn edistymisen valvontaa kirjeitse. Arttu Halosella teoksiaan valmistaneista kuvanveistäjistä muun muassa Aarre Aaltonen, Aukusti Veuro ja Lauri Leppänen teettivät kaikki työvaiheet taidevalajallaan, jos se vain oli mahdollista.⁸² Useamman kuvanveistäjän ja Arttu Halosen välinen yhteistyö rajoittuikin lähinnä teoksen valmistukseen annettaviin ohjeisiin. Esimerkiksi kuvanveistäjä Emil Wikström ei osallistunut paikanpäällä taidevalimotyöprosessiin, vaan Arttu Halonen kertoi hänelle kirjeissään töiden edistymisestä ja vaikeuksista.⁸³ Arttu Halonen on itse kuvannut taidevalajan ja kuvanveistäjän välistä yhteistyötä seuraavasti: ”Taiteilijan kanssa sovitaan hinnasta ja myös siitä, millainen patina tulee päälle. Jotkut käyvät katsomassa välilläkin, mutta usein vasta valmiina. Ei veistos menetä mitään valamisessa, se on vain valmis silloin.”⁸⁴

Yleensä taidevalajalle annettu ohjeistus koski teoksen kiinnitystä, pintakäsittelyä ja patinaa.⁸⁵ Kuvanveistäjät Eemil Halonen ja Evert Yli-Porila

Nissilä [2001], 43; Petroskoin pojat vahavalua oppimassa. ML 30.1.1991; Esimerkiksi Helsingissä toimineen Mauno Virtasen taidevalimossa kuvanveistäjät olivat mukana omien teoksiensa valmistuksessa jo varhain 1940-luvulla. Valajan paja tarjoaa arvokkaan taidenäyttelyn. Iltä-Sanomat 12.10.1940; Myös Arttu Halosen taidevalimossa työhön todennäköisesti osallistuneet kuvanveistäjät ovat hallinneet taidevalimotyöskentelyn. Varsinaisia mainintoja A. Halosen taidevalimolla käynneistä ei kirjeissä esiinny mutta esimerkiksi Aukusti Veuro kirjoittaa, että hän saattaa käydä taidevalimolla katsomassa ja korjaamassa *Aleksis Kiven patsaan* päätä, ennenkuin Arttu Halonen patinoi teoksen. Aukusti Veuron kirje Arttu Haloselle 30.8.1934. LKA.

⁸¹ Aukusti Veuron kirje Arttu Haloselle 25.7.1937. LKA.

⁸² Katso esimerkiksi Aarre Aaltosen kirje Arttu Haloselle 12.9.1933. LKA; Aukusti Veuron kirje Arttu Haloselle 27.6.1937. LKA; Lauri Leppäsen kirje Arttu Haloselle 7.11.1932. LKA; Lauri Leppäsen kirje Arttu Haloselle 19.9.1945. LKA; Vähiten kuvanveistäjät ovat osallistuneet sotien jälkeen tapahtuneeseen sankarimuistomerkkien taidevalimotyöprosessiin. Tällöin kuvanveistäjien kannatti keskittyä luovaan työvaiheeseen ja jättää sekä malliteoksen toteutus apulaisille ja taidevalajille että taidevalimotyöprosessi valimomestarin huoleksi. Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Katso myös Lindgren 1996, 126.

⁸³ Katso esimerkiksi Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 1.7.1929. HYK; Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 29.4.1935. HYK; Arttu Halosen kortti Emil Wikströmille 21.5.1939. HYK; Emil Wikström kuitenkin hallitsi taidevalumenetelmän ja esimerkiksi tiedusteli Arttu Haloselta monessako osassa teos valetaan pronssiin, jotta jo lähtöpäässä voitaisiin tehdä riittävät vahvistukset ja sopivat saumat. Emil Wikströmin kirje Arttu Haloselle 14.8.1935. LKA.

⁸⁴ Kaija Väänänen, Sääksmäen kuvanveistäjien töiden valaja. Valkeakosken Sanomat 6.11.1958.

⁸⁵ Aarre Aaltosen kirje Arttu Haloselle 18.11.1941. LKA; Aimo Tukiaisen kirje Arttu Haloselle 21.9.1945. LKA; Eemil Halosen kirje Arttu Haloselle 8.2.1943. LKA; Eemil Halosen kirje Arttu Haloselle 24.3.1943. LKA; Elias Ilkan kirje Arttu Haloselle 8.9.1936. LKA; Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 12.5.1935. HYK; Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 10.9.1936. HYK; Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 4.4.1939. HYK; Evert Yli-Porilan kirje Arttu Haloselle 24.11.1931. LKA; Jussi Mäntysen kirje Arttu Haloselle 4.2.1934. LKA; Jussi Mäntysen kirje Arttu Haloselle 30.11.1942. LKA; Kalervo Kallion kirje Arttu Haloselle 13.10.1943. LKA; Lauri Leppäsen kirje Arttu Haloselle 7.11.1932. LKA; Lauri Leppäsen kirje Arttu Haloselle 27.5.1946. LKA; Lauri Leppäsen kirje Arttu Haloselle 13.1.1953. LKA; Sakari Tohkan kirje Arttu Haloselle 4.6.1939. LKA; Viktor Janssonin kirje Arttu Haloselle 23.3.1943. LKA; Viktor Malmbergin kirje Arttu Haloselle 4.7.1933. LKA; Arttu Halosen taidevalimon toiminta-aikaan patina oli teoksen ostajille keskeisimpiä seikkoja. Niinpä patina oli usein ostajan toivomus. Katso esimerkiksi Aune Mäntysen kirje Arttu Haloselle 5.11.1948. LKA; Eemil Halosen kirje Arttu Haloselle 1.1.1946.

(1886–1941) esittivät vaatimuksia myös valoksissaan käytettävän pronssin laadusta.⁸⁶ Useat kuvanveistäjät hankkivatkin taidevalajalleen materiaaleja ja välineitä omien teoksiensa valmistusta varten.⁸⁷ Patinan suhteen ohjeistus oli kuitenkin usein melko tulkinnanvaraista. Kuvanveistäjä Yrjö Liipola (1881–1971) kirjoitti: ”Pronssi voidaan siseloida kuten ennenkin sen verran, että ne tulevat olemaan kauniita. Patina voi olla mieluummin tumma.”⁸⁸ Myös kuvanveistäjä Aimo Tukiainen pyysi patinaksi ”jotain tavallista”.⁸⁹ Toisaalta eräässä kirjeessä Emil Wikström kirjoittaa patinan laitosta tarkemmin. Ohjeen mukaan pronssi puhdistetaan kirkkaaksi ja pinnalle annetaan salmiakkiliuoksella heikohko patina ”vieux sous” eli Wikströmin mukaan niin sanottu vanha raha, joka ei kuitenkaan saa olla homeinen.⁹⁰ Useimmat kuvanveistäjät ja muut asiakkaat luottivatkin Arttu Halosen ammattitaitoon sekä teoksen valmistuksen että patinaväriin valinnan suhteen.⁹¹

Arttu Halonen valmisti yleensä Eemil Halosen pronssiteokset itsenäisesti alusta loppuun saakka.⁹² Hän myös korjasi säilytyksessä tai kuljetuksessa vaurioituneet teokset, teki muutoksia kuvanveistäjän pyynnön mukaisesti ja saattoi jopa signeerata Eemil Halosen teoksen hänen puolestaan.⁹³ Samoin Johannes Haapasalo kirjoittaa: ”Sitten pyytäisin vielä, että hyväntahtoisesti vähän selventäisit ja korjailisit niitä kirjaimia vahavalauk-

LKA; Elias Ilkan kirje Arttu Haloselle 8.9.1936. LKA; Juho Kuntun kirje Arttu Haloselle 30.12.1954. LKA; K. V. Niemen kirje Arttu Haloselle 16.8.1938. LKA; Arttu Halonen tunnettiin myös taitavana patinoijana. Esimerkiksi kuvanveistäjä Lauri Leppänen lähetti Arttu Haloselle muualla valattamansa teoksen patinoitavaksi. Lauri Leppänen kirjoitti kirjeessään toivovansa, että Arttu Halonen saisi himmeään vihreällä patinalla peitettyä valoksen puutteellisuudet. Lauri Leppänen kirje Arttu Haloselle 7.11.1932. LKA.

⁸⁶ Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 19.10.1941. SKS; Evert Yli-Porilan kirje Arttu Haloselle 9.8.1934. LKA.

⁸⁷ Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 13.10.1945. SKS; Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 9.12.1945. SKS; Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 15.3.1948. SKS; Arttu Halosen kortti Eemil Haloselle 23.5.1944. SKS; Eemil Halosen kirje Arttu Haloselle 2.2.1946. LKA; Eemil Halosen kirje Arttu Haloselle 6.3.1946. LKA; Jussi Vikaisen kortti Arttu Haloselle 29.1.1934. LKA; Lauri Leppänen kirje Arttu Haloselle 27.5.1946. LKA; Sota-aikaan tarvittavia materiaaleja ei saanut välttämättä edes rahalla. Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 5.5.1941. HYK; Katso myös Gunnar Finnen kirje Arttu Haloselle 8.3.1946. LKA; Todennäköisesti Arttu Halosen toimintaedellytykset sota-aikana riippuivat Helsingissä asuvan veljen avusta.

⁸⁸ Yrjö Liipolan kirje Arttu Haloselle 20.6.1943. LKA.

⁸⁹ Aimo Tukiaisen kirje Arttu Haloselle 21.9.1945. LKA.

⁹⁰ Emil Wikströmin kirje Arttu Haloselle 25.10.1936. LKA; Arttu Halonen patinoi kuitenkin myös itse itsenäisesti Emil Wikströmin teoksia. Katso esimerkiksi Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 12.5.1935. HYK; Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 18.8.1935. HYK.

⁹¹ Aarre Aaltosen kirje Arttu Haloselle 12.3.1942 [Kirje on Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 16.3.1942 kääntöpuolella]. SKS; Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 10.6.1941. SKS; Estelle Suomalaisen kirje Arttu Haloselle 23.3.1952. LKA; Helvi Hyvärisen kirje Arttu Haloselle 6.10.1945. LKA; Juho Kuntun kirje Arttu Haloselle 3.1.1955. LKA; Kalervo Kallion kirje Arttu Haloselle 13.10.1938. LKA.

⁹² Katso esimerkiksi Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 27.11.1922. SKS; Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 9.1.1944. SKS.

⁹³ Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 11.5.1942. SKS; Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 15.2.1944. SKS; Aukusti Veuron kirje Arttu Haloselle 2.8.1934. LKA; Kalervo Kallion kirje Arttu Haloselle 13.10.1938. LKA; K. V. Niemen kirje Arttu Haloselle 16.8.1938. LKA; Wäinö Rautalinin kirje Arttu Haloselle 27.9.1939. LKA; Tämän kaltainen yhteistyö on ollut tarvittaessa yleistä. Kuvanveistäjät Aimo Tukiainen ja Oskari Jauhiainen ovat myös tehneet loppuun Felix Nylundin (1878–1940) reliefit Ehrenströmistä ja Engelistä mutta signeeranneet ne Nylundin nimiin. Jauhiainen 1986, 177-178.

sessä. Sillä kipsissä niitä on kovin vaikea saada kunnolla tehdyksi, kun kipsi pyrkii aina murtumaan juuri kirjaimen reunasta.”⁹⁴ Myös Aukusti Veuro ohjeisti Arttu Halosta teoksensa valmistuksesta tarkemmin: ”Tarkista vahassa kädet ja vartalon välinen sauma, sillä siinä oli vähän kittausta paloja otettaessa. Samoin peukalon päät, sillä kipsivalaus apulaiseni oli ne formua pois hakatessa kolhassu ja paikannut, jotka huomasiin vasta [...] teon jälkeen. Tarkasta myös tytön takaosa, että se sopii suorakulmassa kiveen ja tarpeen vaatiessa lisää paikoin vahaa.”⁹⁵ Myös veljensä Eemil Halosen teoksia Arttu Halonen käsitteli kirjeitse tulleiden muutosohjeiden mukaan.⁹⁶ Se, että kuvanveistäjä on kyennyt antamaan tarkkoja toimintaohjeita, on kuitenkin edellyttänyt häneltä taidevalumenetelmän hallintaa.

Arttu Halosen toiminta-aikana kuvanveistäjien osallistuminen teoksen valmistukseen liittyi lähes yksinomaan patinointiin tai sen paranteluun. Esimerkiksi kuvanveistäjät Jussi Mäntynen (1886–1978) ja Sakari Tohka (1911–1958) parantelivat itse patinaa.⁹⁷ Teoksensa patinoivat tarvittaessa itse muun muassa kuvanveistäjät Kalervo Kallio (1909–1969), Wäinö Aaltonen (1894–1966) ja Yrjö Liipola.⁹⁸ Enemmän varsinaiseen taidevalimotyöhön osallistui kuvanveistäjä Mikko Hovi. Mikko Hovi valmisti itse teoksensa vahamalla, jonka lähetti Arttu Haloselle.⁹⁹ Hän myös patinoi itse teoksensa.¹⁰⁰ Mikko Hovi, joka hallitsi itsekin taidevalutaidon luotti muutoin taidevalajansa ammattitaitoon.¹⁰¹ Toisena enemmän taidevalimotyöhön osallistuneena kuvanveistäjänä on esille tullut Gunnar Finne (1886–1952), joka pyysi tiettyä summaa korvaukseksi siitä, että hän suorittaa itse teoksen valmistuksen valvonnan lisäksi sen retusoinnin.¹⁰² Ongelmatilanteissa joko keskusteltiin kuvanveistäjän kanssa tai hän tuli itse paikanpäälle seuraamaan teoksensa kokoamista.¹⁰³ Esimerkiksi

⁹⁴ Johannes Haapasalon kirje Arttu Haloselle 28.2.1955. LKA.

⁹⁵ Aukusti Veuron kirje Arttu Haloselle 27.6.1937. LKA.

⁹⁶ Katso esimerkiksi Eemil Halosen kirje Arttu Haloselle 6.3.1946. LKA.

⁹⁷ Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 10.6.1941. SKS; Eino [Halosen] kirje Arttu Haloselle 26.2.1939. LKA; Jussi Mäntynen kirje Arttu Haloselle 18.1.1935. LKA.

⁹⁸ Katso esimerkiksi Kalervo Kallion kirje Arttu Haloselle 13.10.1938. LKA; Kalervo Kallion kirje Arttu Haloselle 19.12.1938. LKA; Wäinö Aaltonen kirje Arttu Haloselle 9.5.1938. LKA; Yrjö Liipolan kirje Arttu Haloselle 4.8.1943. LKA.

⁹⁹ Mikko Hovin kirje Arttu Haloselle 26.2.1945. LKA.

¹⁰⁰ Mikko Hovin kirje Arttu Haloselle 26.2.1945. LKA.

¹⁰¹ Katso Mikko Hovin kirje Arttu Haloselle 1.3.1945. LKA.

¹⁰² Gunnar Finnen kirje Arttu Haloselle 27.7.1952. LKA.

¹⁰³ Katso esimerkiksi Johannes Haapasalon kirje Arttu Haloselle 28.2.1955. LKA; Esimerkiksi erään Wäinö Rautalainin teoksen käsien liitoskohdat eivät sopineet toisiinsa, joten kuvanveistäjän olisi pitänyt tulla itse seuraamaan niiden paikalleen asetelua. Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 19.5.1936. SKS.

kuvanveistäjä Felix Nylund (1878–1940) valvoi A. Halosen taidevalimossa *Kolme Seppää* –teoksen (1932, Helsinki) kokoonpanoa.¹⁰⁴

Taidevalutaidon hallinta ei kuitenkaan selitä tarvetta valattaa toisella omia teoksia. Erityisesti mielenkiintoista tämä on silloin, kun kyseessä on pienoiskuvanveistotaide. Mikko Hovin lisäksi taidevalutaidon hallitsevista kuvanveistäjistä muun muassa Aarre Aaltonen valatti Arttu Halosella teoksiaan.¹⁰⁵ Syy siihen miksi teoksia valatettiin taidevalajalla voidaan hakea ainakin kuvanveistäjän tiukasta aikataulusta ja tarpeesta saada teos nopeasti valmiiksi. Kiire ja kuvanveistäjien kehotukset suorittaa taidevalimotyö nopeasti tulevat esille lukuisissa kirjeissä.¹⁰⁶ Usein taiteilijan kiire heijastui taidevalajan työhön.¹⁰⁷ Kuvanveistäjä Eino Räsänen (1902–1970) kirjoitti Arttu Haloselle: ”Tässä tulee veistokseni ja kiireestä on aina sanottava että kun lähettää valettavaksi luonnollisesti haluaisi vaikka olisi aivan heti valmiina, ei sillä ole aivan hirveää kiirettä, mutta niin pujan kuin saat.”¹⁰⁸

Kuvanveistäjät ovat olleet myöhemminkin vaihtelevissa määrin mukana taidevalimotyössä ja usein ohjeet valmistuksesta, kuten patinaväristä, on lähinnä sovittu taidevalajan kanssa.¹⁰⁹ Esimerkiksi Elias Halosen taideva-

¹⁰⁴ Bonsdorff 1990, 125.

¹⁰⁵ Arttu Halonen valmisti valamalla muun muassa Aarre Aaltosen mitaleita. Katso Aarre Aaltosen kirje Arttu Haloselle 7.7.1943. LKA; Arttu Halosen kirjeenvaihdon perusteella hänen taidevalimossaan on valettu useita Aarre Aaltosen mitaleja jo 1940-luvulla. Aarre Aaltosen kirje Arttu Haloselle 7.7.1943. LKA; Leena Passin mukaan Aarre Aaltonen on toteuttanut vain kaksi kappaletta valettuja mitaleja 1950-luvulla. Passi 1996, 25; Mielenkiintoinen seikka Suomen taidevalimotoinnin kehityksessä on, että valtaosa valetuista mitaleista valmistettiin Ranskassa, Saksassa tai Tanskassa aina 1960-luvun loppupuolelle saakka vaikka taidevalajia löytyi lähempääkin. Leena Passin mukaan Suomen Mitalitaiteen Kilta ryhtyi vasta 1960-luvulla tilaamaan valunäytteitä kotimaisilta taidevalajilta. Passi 1996, 85; Katso myös Taajamaa 1982, 93; Mitalien valumenetelmien kehittäminen on jäänyt myös vähäiseksi, koska ylipäättään valettuja mitaleita muovailtiin harvoin. Passi 1996, 85; Terho Sakin mukaan taidevalaja ja kuvanveistäjä Toivo Jaatinen on tehnyt myöhemmin uranuurtavaa mitalivalun kehitystyötä. Taajamaa 1982, 93.

¹⁰⁶ Aarre Aaltosen kirje Arttu Haloselle 12.9.1933. LKA; Aimo Tukiaisen kirje Arttu Haloselle 21.9.1945. LKA; Eemil Halosen kirje Arttu Haloselle 24.3.1943. LKA; Eemil Halosen kirje Arttu Haloselle 2.2.1946. LKA; Evert Yli-Porilan kirje Arttu Haloselle 9.8.1934. LKA; Evert Yli-Porilan kirje Arttu Haloselle 4.8.1938. LKA; Jussi Mäntysen kirje Arttu Haloselle 2.5.1949. LKA; Kalervo Kallion kirje Arttu Haloselle 13.10.1938. LKA; Kalervo Kallion kirje Arttu Haloselle 19.12.1938. LKA; Lauri Leppäsen kirje Arttu Haloselle 27.5.1946. LKA; Viktor Janssonin kirje Arttu Haloselle 23.3.1943. LKA; Wäinö Aaltosen kirje Arttu Haloselle 9.5.1938. LKA; Wäinö Aaltosen kirje Arttu Haloselle 29.6.1942. LKA; Yrjö Liipolan kirje Arttu Haloselle 30.1.1946. LKA.

¹⁰⁷ Katso esimerkiksi Sakari Tohkan kirje Arttu Haloselle 12.5.1939. LKA; Sakari Tohkan kirje Arttu Haloselle 4.6.1939. LKA.

¹⁰⁸ Eino Räsänen kirje Arttu Haloselle 8.3.1953. LKA.

¹⁰⁹ Anja Ahon kirje Elias Haloselle 22.6.1964. OHA; Pauli Koskisen kirje Elias Haloselle 27.1.1956. OHA; Tea Helenelundin kirje taidevalaja Haloselle 17.1.1965. OHA; Viljo Savikurjen kirje taidevalaja Haloselle 8.6.1965. OHA; Esimerkiksi Elias Halosen ja Pauli Koskisen välinen kirjeenvaihto käsittää lähinnä vain kustannuskysymyksiä. Katso Elias Halosen kirje Pauli Koskiselle 29.3.1955. OHA; Elias Halosen kirje Pauli Koskiselle -12.1956. OHA; Kuvanveistäjä Aimo Tukiaisen on myös määrännyt teoksensa pronssiseoksen. Elias Halosen taidevalimon työsopimusluonnos Aimo Tukiaisen Suomen Marsalkan ratsastajapatsaan valamisesta [ei päiväystä]. OHA; Kaisa Simola, Kuvantekijät [1964]. OHA; Pronssiseoksen koostumuksen tai patinaväriin saattoi edelleen määrätä myös teoksen ostaja. Katso esimerkiksi Elias Halosen taidevalimon työsopimus Oskari Jauhiaisen Mikael Agricolan muistomerkin valamisesta 20.11.1950. OHA; Jussi Mäntysen kirje Elias Haloselle 20.7.1961. OHA; Pauli Koskisen kirje Elias Haloselle 29.3.1955. OHA.

limossa toteutettiin teokset kuvanveistäjän ohjeistuksen mukaan ja muun muassa kuvanveistäjät Jussi Mäntynen ja Aarre Aaltonen osallistuivat työhön vain kirjeiden välityksellä.¹¹⁰ Jussi Mäntynen esitti lähinnä paltinasävy toiveita ja antoi ohjeita teoksen valmistukseen.¹¹¹ Tarkemmin pintakäsittelyyn on puuttunut kuvanveistäjä Viljo Savikurki. Hän kirjoitti: ”Toivomus, että ainakin Ailon kuva (kun joutuu tämän keskeneräisen pariaksi ja Tasapainoinen Talous, kun tulee moderniin taloon) jätettäisiin valun jällelle ilman typpihappo puhdistusta, kun näyttää että ne niin sopisivat paremmin[.] Minusta tuntuu että ne se kranssin huolisivat mahdollisimman röhmyskäisenä seinälleen koska kieltelivät minua sitä enempää tasailemasta.”¹¹² Ne kuvanveistäjät, jotka eivät osallistuneet varsinaiseen taidevalimotyöhön, ottivat teoksen omakseen hyväksymällä tehdyn työn (kuva 27).¹¹³

Elias Halonen aloitti yhtenä ensimmäisistä taidevalajista todellisen yhteistyön kuvanveistäjien kanssa. Kuvanveistäjät pääsivät mukaan taidevaluprosessiin ja he saivat 1940-luvun lopulla ensimmäistä kertaa itsenäisesti viimeistellä omat teoksensa Helsingin Sirpalesaaren taidevalimon tiloissa.¹¹⁴ Kuvanveistäjien osallistumisajatus taidevalimotyöprosessiin vahvistui Suomen Kuvanveistäjäliiton Taidevalimon toiminnan käynnistyttyä Herttoniemessä 1960-luvulla.¹¹⁵ Elias Halosen taidevalimon toiminta-aikana kuvanveistäjät usein viimeistelivät itse teoksensa vahavaiheessa.¹¹⁶ Kuvanveistäjä Aimo Tukiainen oli mukana myös teoksiensa valuvaiheessa.¹¹⁷ Taidevalaja Pekka Turusen mukaan taidevalimotyöprosessiin osallistuminen on kuitenkin ollut kuvanveistäjäkohtaista.¹¹⁸

¹¹⁰ Aarre Aaltosen kirje Elias Haloselle 4.8.1963. OHA; Jussi Mäntynen kirje Elias Haloselle 13.1.1955. OHA; Jussi Mäntynen kirje Elias Haloselle 26.2.1955. OHA; Samoin Essi Renvall ei ollut mukana teoksensa *Kotkanpojat* [1951] valmistusprosessissa vaan työn suorittivat taidevalajat. Teos valettiin pronssiin E. Halosen taidevalimossa Helsingissä. Renvall 1971, 160-167.

¹¹¹ Jussi Mäntynen kirje Elias Haloselle 13.1.1955. OHA; Jussi Mäntynen kirje Elias Haloselle 26.2.1955. OHA; Jussi Mäntynen ohjeet olivat lähinnä teknisiä ratkaisuja muun muassa teosten tuentaan liittyen. Katso Jussi Mäntynen kirje Elias Haloselle 13.1.1955. OHA.

¹¹² Katso esimerkiksi Viljo Savikurjen kirje taidevalaja Haloselle 8.6.1965. OHA.

¹¹³ Katso esimerkiksi Elias Halosen taidevalimon työsopimusluonnos Jaakko Tolvasen Kustaa Pihjalamäen painijateoksen valamisesta 5.6.1956. OHA.

¹¹⁴ Kuvanveistäjistä muun muassa Aimo Tukiainen, Oskari Jauhiainen ja Viljo Savikurki viimeistelivät itse teoksensa taidevalimolla. Lindgren 1996, 207 viite 10; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹¹⁵ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹¹⁶ Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001.

¹¹⁷ Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Jo aiemmin Aimo Tukiainen toimi E. Halosen taidevalimossa myös työpäällikkönä teoksensa *Suomen Marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsaan* valmistuksen ajan. Kontinen 1989, 149.

¹¹⁸ Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001.

Taidevalutyöprosessissa mukanaolo on korostunut kuvanveistäjillä, joiden mielestä teos siirrettäessä toiseen materiaaliin jalostuu ja luodaan aina uudelleen.¹¹⁹ Esimerkiksi kuvanveistäjä Olli Halosen teokset hahmottuvat hänelle niiden tekovaiheessa ja siksi hänelle on tärkeää olla mukana teoksensa taidevalimotyössä.¹²⁰ Teoksen tuotantoprosessi elää koko ajan ja taiteilija voi muuttaa teostaan tuntiessaan valmistuksen eri työvaiheet. Usein työskentelyn aikana tapahtuneet muutokset ovat huomattavia alkuperäiseen mielikuvaan verrattuna.¹²¹ Suurikokoisissa teoksissa yksityiskohdat häviävät. Osalle kuvanveistäjistä on silti ollut tärkeää läpikäydä itse suurikokoinenkin teos jokaiselta osa-alueelta.¹²² Kuvanveistäjä Olli Halonen osallistuu lähes kaikkiin työvaiheisiin ja viimeistelee itse teoksensa.¹²³ Työvaiheissa mukana olo vaatii kuitenkin, että kuvanveistäjä hallitsee taidevalumenetelmän.¹²⁴ Valimomestari Vilho Ollikaisen mukaan ne kuvanveistäjät, jotka eivät muutoin ole teoksiensa valmistukseen osallistuneet ovat käsitelleet valmiin pronssiteoksen pintaa tehden siihen ”omia kaiverruksiaan ja taiteellisia vetäisyjä”.¹²⁵

Silti vielä nykypäivänä on kuvanveistäjiä, jotka ovat hyväksyneet taidevalajien työn suuren osuuden teoksiensa valmistuksessa. Heille on riittänyt työn valmistumisen seuraaminen. Taidevalaja Pekka Turusen mielestä taiteilijat ovat valvoneet tarkasti taidevalajien työtä.¹²⁶ Esimerkiksi kuvanveistäjä Terho Sakki on kertonut: ”Valimohan minulle on varsin tuttu

¹¹⁹ Katso esimerkiksi Nissilä [2001], 43; Olli Halosen tiedonanto 31.10.1997.

¹²⁰ Olli Halosen tiedonanto 31.10.1997; Samoin muun muassa kuvanveistäjä Kari Juva korjaa teoksensa pintaa ja tekee teokseensa muutoksia vielä vahavaiheessa. Hän myös signeeraa teoksen ja merkitsee siihen valosten lukumäärän. Riitta Heiskanen, Jorma Kärkkäinen tekee Kari Juvan pronssivalut. HS 31.5.1999.

¹²¹ Olli Halosen tiedonanto 31.10.1997.

¹²² Olli Halosen tiedonanto 12.1.1998.

¹²³ Olli Halosen tiedonanto 31.10.1997; Rauni Väinämö, Olli Halosen Tähestäjä-patsas paljastetaan viitostien juhlassa. HS 24.9.1996.

¹²⁴ Olli Halosen tiedonanto 31.10.1997; Kuvanveistäjien osallistumisen osuus taidevalimotyöprosessiin riippuu pääasiassa kuvanveistäjän taidoista mutta on myös muita tekijöitä. Esimerkiksi Olli Halosen mukaan kuvanveistäjä Pentti Papinaho toimitti taidevalimolle vain malliteoksensa, koska hänen terveydelliset syynsä estivät taidevalimotyön tekemisen. Olli Halosen tiedonanto 12.1.1998.

¹²⁵ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹²⁶ Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Muun muassa Laila Pullinen kävi tarkastamassa Erkki Heikkisen taidevalimossa 1970-luvulla oman teoksensa edistymistä. Arttu Halosen opetuslapset. ML 29.11.1973; Samoin kuvanveistäjä Pekka Jylhä kävi tarkastusmatkalla yhdessä muistomerkkitoimikunnan kanssa. Pia Tervoja, Lähde-työ paljastetaan syyskuussa. ML 31.5.2000; Kuvanveistäjälle taidevaluprosessi on voinut aiheuttaa ongelmia erityisesti silloin, kun työ suoritetaan ilman kuvanveistäjän läsnäoloa ja valvontaa. Erkki Kannoston mukaan esimerkiksi kuvanveistäjä Essi Renvall suurensi *Helsingin Rauhanpatsaan* kahdessa osassa ja näki lopullisen teoksen kokonaisuutena vasta valmiiksi kokoon hitsattuna taidevalimolla. Teos ei ilmeisesti vastannut kuvanveistäjän näkemystä. Katso Anne Marttala - Hannu Ruuskanen, Pronssia ja graniittia. SS 11.1.1978; Essi Renvallille on itse kertonut, että hänen ollessaan matkalla hänen Kuopion sankaripatsasluonnoksen [*II maailmansodassa kaatuneiden savolaisten muistomerkki*, 1952, Kuopio] suurensivat apulaiset. Tämä malliteos ei pysynyt pystyssä vaan kaatui. Myös teoksen pronssivalun yhteydessä oli ongelmia, jonka seurauksena naisahmon toisesta kädestä puuttui kymmenen senttimetrin pituinen pala. Renvall ei huomannut puutosta ahtaassa taidevalimossa, vaan kertoi havainneensa virheen veistoksen paljastustilaisuudessa. Essi Renvall kirjoitti: ”Paljastustilaisuudessa kyllä ihmettelin, kun kaikki ei oikein ollut niin kuin piti.” Renvall 1971, 168-169.

ympäristö kun olen siellä pronssivaluja tehdessä joutunut usein käymään. – Olemaan jopa päiväkausia.”¹²⁷ Kuvanveistäjä Erkki Kannosto on kertonut, että hänen osuutensa teoksensa [*Punavankimuistomerkki*, 1978, Lahti] valmistusprosessissa on loppunut teoksen suurentamiseen. Tämän jälkeen hän on käynyt taidevalimolla katsomassa teosten pronssiin valun edistymistä, samoin kuin on käynyt Vehmaan louhimolla seuraamassa teokseen tulevan kiviportin valmistumista.¹²⁸ Erkki Kannoston mukaan taidevalimossa pronssiin valetut figuurit vastasivat hänen omaa mielikuvaansa valmiista teoksesta.¹²⁹

Yhteistyö kuvanveistäjien kanssa on huomattavasti lisääntynyt Arttu Halosen toiminta-aikaan verrattuna. Valimomestari Vilho Ollikaisen mukaan yhteistyö taiteilijoiden kanssa on muuttunut siten, että kuvanveistäjät suorittavat enemmän paikanpäällä teoksen valmistuksen valvontaa ja osallistuvat taidevalimotyön eri vaiheisiin (kuva 28).¹³⁰ Myös muiden taidevalajien mielestä yhteistyö taidevalajien ja kuvanveistäjien välillä on kasvanut. Kuvanveistäjien osuus valettavan teoksen käsittelyyn on kuitenkin edelleen henkilökohtaista.¹³¹ Useimmat kuvanveistäjät retusoivat itse vahamallit tai ainakin tarkastavat taidevalajan työn jäljen. Kuvanveistäjät ovat mukana lisäksi siselointi vaiheessa, patinoinnissa ja tarkistamassa valetun teoksen laadun ja mitat (kuva 29).¹³² Monet kuvanveistäjät viimeistelevät teoksensa täysin itsenäisesti.¹³³ Suurikokoisten teoksien valmistuksessa on taiteilijat mukana valukappaleiden kokoamisessa.¹³⁴

¹²⁷ Taajamaa 1982, 35.

¹²⁸ Taidevalimolla kuvanveistäjä Erkki Kannosto kävi neljän kuukauden aikana kaksi kertaa ja aikoi kertomansa mukaan käydä vielä kerran katsomassa kuinka pronssi patinoituu. Anne Marttala - Hannu Ruuskanen, *Pronssia ja graniittia*. SS 11.1.1978.

¹²⁹ Anne Marttala - Hannu Ruuskanen, *Pronssia ja graniittia*. SS 11.1.1978.

¹³⁰ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001, Katso myös Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; [Terttu Linkonevan] tiedote Suomen Kuvanveistäjäliiton jäsenille 24.3.1982. HMS; Esimerkiksi Suomen Kuvanveistäjäliiton Herttoniemen taidevalimolla on ollut mukana myös kuvanveistäjä Viljo Savikurki vahassa viimeistelemässä teoksiaan. Jauhiainen – Vionoja 1986, 186.

¹³¹ Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Olli Halosen tiedonanto 12.1.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹³² Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001; Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Olli Halosen tiedonanto 12.1.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Esimerkiksi kuvanveistäjät Aimo Tukiainen ja Heikki Varja ovat olleet molemmat mukana vahavaiheessa. Olli Halosen tiedonanto 12.1.1998.

¹³³ Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Olli Halosen tiedonanto 12.1.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Esimerkiksi kuvanveistäjä Teppo Laurinolli viimeisteli Halosvalimolla itse *Lippomies*-teoksensa (1988, Keminmaa). Pn, Lauri Ollin Lippomies. IS 23.8.1988; Samoin kuvanveistäjä Kari Juva viimeisteli Taidevalimo P. Venäläisessä Kuopiossa *Aapeli*-teoksensa (*Hyvän tuulen voima*, 1986 - 1989, Kuopio) ja käynnisti kemiallisen prosessin, joka patinoi teoksen ajan kuluessa ruskean vihertäväksi. [Hannele Tikkinen], *Aapelin henki Ollinpuistoon*. SS 23.5.1989.

¹³⁴ Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Olli Halosen tiedonanto 12.1.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Esimerkiksi kuvanveistäjä Heikki Varjan erään teoksen vyötärösauman kiinnihätsaus tehtiin useaan kertaan. Teoksen osat asetettiin kohdakkain kuvanveistäjän katsoessa vierestä ja sanoessa: "Nyt on hyvä." Osat

Koska vain harvoilla taidevalimoissa valattavilla kuvanveistäjillä on riittävästi ammattitaitoa osallistua teostensa valuun, suorittavat taidevalajat tämän toiminnan itsenäisesti.¹³⁵ Kuvanveistäjät Kari Juva ja Miina Äkkijyrkkä ovat kuitenkin olleet muiden työvaiheiden lisäksi seuraamassa valuvaihetta.¹³⁶

Nykypäivän kuvanveistäjän osuutta tekemisessä voidaan tarkastella esimerkiksi kuvanveistäjä Pekka Jylhän (s. 1955) kautta. Hän osallistui *Lähde*-teoksen taidevalimotyöprosessiin.¹³⁷ Jylhä teki teoksen kipsimallin ja kävi tarkastamassa teoksen vahamuotit. Lisäksi hän seurasi teoksensa valmistumista ja patinoinnin sijasta hioi itse apulaisensa kanssa teoksen kirkkaaksi.¹³⁸ Vilho Ollikaisen mukaan erityisesti nuoret kuvanveistäjät ovat enemmän itse mukana koko taidevalimotyöprosessissa osallistuen useisiin työvaiheisiin.¹³⁹ Taidevalimotyöprosessissa mukanaolo on tärkeää usealle kuvanveistäjälle. Kuvanveistäjä Olli Halosen mukaan: "Osa kuvanveistäjistä tietää tarkalleen mitä haluaa. Jotkut ovat epävarmoja ja kysyvät taidevalajien mielipidettä muutosehdotuksista."¹⁴⁰ Taidevalajan on hallittava valmistustekniikka, jotta pronssiteos onnistuisi. Onnistunut lopputulos edellyttää taidevalajalta ammattitaitoa ja yhteistyötä kuvanveistäjän kanssa.¹⁴¹ Paras mahdollinen lopputulos varmistetaan kuvanveistäjän ja taidevalimon riittävän aikaisin aloitetulla yhteistyöllä, sillä valamisen etujen tehokas hyväksikäyttö edellyttää sitä, että malliteos on jo suunnitteluvaiheessa muotoiltava valamisen mahdollisuuksien ja vaatimusten mukaiseksi.¹⁴² Yhteistyössä on aina kuvanveistäjän näkemys etusijalla.¹⁴³ Olipa taidevalajan tekemisen osuus teoksesta kuinka suuri

hitsattiin kiinni mutta sitten Heikki Varja muutti mielensä ja hitsisauma jouduttiin purkamaan. Vasta kolmannen kiinnityskerran lopputulos kelpasi kuvanveistäjälle. Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹³⁵ Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Olli Halosen tiedonanto 12.1.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Vahavaiheen ja pronssivalumuotin purkamisen välillä teos pysyy muuttumattomana. Kari Juvan mukaan taidevalaja hallitsee juuri menetelmätekniikan. Riitta Heiskanen, Jorma Kärkkäinen tekee Kari Juvan pronssivalut. HS 31.5.1999.

¹³⁶ Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001.

¹³⁷ Reetta Nousiainen, Kekkosen kädet valettiin pronssiin. SS 3.8.2000.

¹³⁸ Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001; Reetta Nousiainen, Kekkosen kädet valettiin pronssiin. SS 3.8.2000; Seppo Manninen, "Lähde" valmistuu Lapinlahdella. IS 12.7.2000; Myös esimerkiksi kuvanveistäjä Allan Frilander viimeistelee itse teoksensa vahamalla ja patinoi teoksen. Lampinen 2000, 32.

¹³⁹ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Esimerkiksi vanhemmiten kuvanveistäjä Taisto Martiskainen ei ollut enää kiinnostunut teoksiensa loppukäsittelystä. Pronssisen teoksen hän sanoi kiinnostavan lähinnä vain teoksen ostajia. Nieminen 1994, 98.

¹⁴⁰ Olli Halosen tiedonanto 12.1.1998.

¹⁴¹ Kaija Aho, Taidevalajalle kunniaa Keravalla. HS 6.9.1996.

¹⁴² Katso Vuorinen 1989, 69, 91.

¹⁴³ Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001; Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Olli Halosen tiedonanto 12.1.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Taidevalajien pyrkimyksistä toimia kuvanveistäjien näkemysten mukaan kertoo Pekka Kauhasen (s. 1954) tarina. Hän halusi valaa teoksensa umpirautaiseksi mutta osaavaa

tahansa, niin kun taiteilija on tarkastanut valmiin teoksen ja hyväksynyt sen, päättyy taidevalajan vastuu teoksesta.¹⁴⁴

4.4. Yhteistyön pysyvyys ja valimouskollisuus

Arttu Halosen asiakassuhteet saivat alkunsa taiteilijatuottavuuksien perusteella.¹⁴⁵ Tämän jälkeen on yhteistyö alkanut muun muassa toisen kuvanveistäjän suosittelun tai edullisimman tarjouksen perusteella.¹⁴⁶ Esimerkiksi kuvanveistäjä Pekka Jylhän yhteistyö valimomestari Pauli Venäläisen kanssa alkoi alunperin *Lähteen* taidevalimotöiden tultua Pauli Venäläisen taidevalimolle. Heidän yhteistyönsä jatkumisen perustana on ollut tämän ensimmäisen yhteisen urakan loppuunsaattamisen myötä syntynyt kuvanveistäjän luottamus taidevalajaansa.¹⁴⁷

Arttu Halosen pitkäaikaisia asiakkaita olivat muun muassa kuvanveistäjät Aarre Aaltonen, Eemil Halonen, Emil Wikström, Jussi Mäntynen ja Aukusti Veuro.¹⁴⁸ Arttu Halosella oli myös useita ystävyysuhteiksi luokiteltavia tuttavuuksia aikakauden kuvanveistäjissä.¹⁴⁹ Samoin Elias Halonen solmi

taidevalajaa ei ollut helppo löytää, sillä teollisuusvalimoissa valmistettiin enimmäkseen koneiden osia. Pekka Kauhanen löysi kuitenkin Järvenpäästä asiaa ymmärtävän tekijän, joka valoi hänen pienet koiraveistoksensa rautaan *cire perdue* –menetelmää soveltaen. Vilppo 1987, 14.

¹⁴⁴ Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Taiteilijan tekemä malliteos on originaali. Samoin originaaleja ovat taiteilijan hyväksymät pronssiteokset, olivatpa ne taiteilijan itsensä tekemiä, hänen ohjeidensa mukaan tehtyjä tai hänen tehtäväksi antamia. Katso Heikki Hangan luento Aitousutkimus ja taideteosten attribuointi 19.1.1999. RMA.

¹⁴⁵ Esimerkiksi Aukusti Veuroon Arttu Halonen tutustui jo nuorena. Kaija Väänänen, Sääksmäen kuvanveistäjien töiden valaja. Valkeakosken Sanomat 6.11.1958; Kuvanveistäjä Jussi Vikainen otti yhteyttä ensimmäisen kerran Arttu Haloseen kirjeitse. Vikainen kirjoittaa ”Vieläkö sinä muistat minua, Jussi Vikaista, kun tässä muutama vuosi sitten Firenzessä tutustuttiin.” Jussi Vikaisen kirje Arttu Haloselle 11.6.1933. LKA; Jussi Mäntynen ja Arttu Halosen välinen pitkäaikainen yhteistyö käynnistyi Eemil Halosen avustuksella. Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 9.1.1921. SKS; Katso myös Miettinen 1999, 64, 75. TAIKU.

¹⁴⁶ Taidevalajien ja kuvanveistäjien välinen yhteistyö on alkanut yleensä valmistuskustannusten tiedustelulla. Katso Anja Ahon kirje Elias Haloselle 15.6.1964. OHA; Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Olli Halosen tiedonanto 12.1.1998; Pauli Koskisen kirje Elias Haloselle 29.3.1955. OHA; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998; Vilho Aallon kirje Elias Haloselle 13.11.1956. OHA Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹⁴⁷ Pekka Jylhän tiedonanto 6.9.2001; Taidevalimon osuudesta *Lähde*-teoksen valmistuksessa Pekka Jylhä on maininnut: ”Täällä tulee hyvää jälkeä. Koko projektiin saatiin maan parhaat tekijät.” Seppo Manninen, ”Lähde” valmistuu Lapinlahdella. IS 12.7.2000.

¹⁴⁸ Kaija Väänänen, Sääksmäen kuvanveistäjien töiden valaja. Valkeakosken Sanomat 6.11.1958; Tamara Halosen tiedonanto 16.8.2001; Esimerkiksi Arttu Halonen valoi Emil Wikströmille jo aivan vuoden 1917 alussa. Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 28.1.1917. HYK; Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 22.7.1917. HYK; Eemil Halonen valittiin elinaikaisen tuotantonsa veljellään Arttu Halosella. Katso esimerkiksi Eemil Halonen Skulpturutställning 1908. HMS; Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 6.7.1920. SKS; Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 18.4.1929. SKS; Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 11.5.1942. SKS; Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 1.3.1948. SKS; Tamara Halosen tiedonanto 16.8.2001; Sinikka Miettisen laskelmien mukaan Mäntynen on ollut ehdottomasti Arttu Halosen suurin asiakas teosten valosmäärän perusteella mitattuna. Miettinen 1999, 64. TAIKU.

¹⁴⁹ Esimerkiksi Jussi Vikaisen ja Arttu Halosen välinen työsuhte oli myös ystävyysuhte. Heidän yhteistyönsä jatkui vielä Arttu Halosen onnettomuuden jälkeen. Katso Jussi Vikaisen kirje Arttu Haloselle 24.8.1953. LKA; Eriytyisen läheinen ystävyysuhte Arttu Halosella oli ainakin Johannes Haapasalon ja Aarre Aaltosen kanssa. Katso esimerkiksi Aarre Aaltosen kirje Arttu Haloselle 10.10.1958. LKA; Johannes Haapasalon kirje Arttu Haloselle 12.7.1956. LKA; Johannes Haapasalon kirje Arttu Haloselle 23.7.1958. LKA; Katso myös Hannes

kuvanveistäjien kanssa ystävyysuhteita.¹⁵⁰ Myös valimomestari Vilho Ollikainen on kertonut joidenkin yhteistyösuhteiden muuttuneen ystävyysuhteiksi.¹⁵¹

Kaikissa suurissa taidevalimoyrityksissä on ollut asiakkaina kuvanveistäjiä, jotka ovat valattaneet teoksiaan toistuvasti tietyillä taidevalajilla. Nämä asiakas suhteet ovat olleet hyvin pysyviä.¹⁵² Muun muassa valimomestari Jorma Kärkkäisen mukaan hänen taidevalimossaan asioi edelleen kuvanveistäjiä, jotka ovat olleet hänen isänsä asiakkaita.¹⁵³ Samoin Elias Halosen yhteistyö Jussi Mäntysen kanssa jatkui samanlaisena, kuin se oli ollut Arttu Halosen aikana.¹⁵⁴ Hänen jälkeensä Pekka Halosen yhteistyö jatkui veljen asiakkaiden kanssa.¹⁵⁵ Vanhemmat kuvanveistäjät olivat valimouskollisia myös julkisten teosten valattamisessa.¹⁵⁶ Esimerkiksi Pauli Venäläisen mukaan kuvanveistäjä Pentti Papinahö (1926–1992) valatti aina teoksensa hänellä. Näin hän sai suurikokoisetkin teokset valmistettavakseen, sillä Papinaholla oli vaikutusvaltaa tilaajien suhteen.¹⁵⁷ Samoin kuvanveistäjä Olli Kauhasen (s. 1954) *Suuri aika* -teos (1990, Kajaani) valettiin Herttoniemen Taidevalimossa Kauhasen omasta pyynnöstä.¹⁵⁸

Autereen kirje Arttu Haloselle [15.6.1955]. LKA; Jussi Vikaisen kortti Arttu Haloselle 3.12.1937. LKA; Mikko Hovin kirje Arttu Haloselle 1.3.1945. LKA; Viktor Malmbergin kirje Arttu Haloselle 4.8.1933. LKA.

¹⁵⁰ Esimerkiksi Elias Halosen ja Aimo Tukiaisen välinen suhde oli ammattisuhteen ohella myös ystävyysuuhde. Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998; Olli Halosen tiedonanto 31.10.1997; Esimerkiksi E. Halosen taidevalimossa valetun *Marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsaan* halusi ensisijaisesti Elias Halosella teetättää kuvanveistäjä Aimo Tukiaisen. Hänen mielestään valu tuli tehdä Suomessa, ja hän arvosti Elias Halosen ammattitaitoa. Elias Halonen oli Aimo Tukiaisen mielestä pätevä suoriutumaan työstä, sillä hän hallitsi valuprosessin ja teoksen siselöinnin. Valujen ongelmallisesta edistymisestä huolimatta pysyi Aimo Tukiaisen Elias Haloselle myötämöisenä. Konttinen, 1989, 146, 147, 149; Samoin Oskari Jauhaisen ja Elias Halonen välillä oli ystävyysuuhde. Ystävykset kävivät yhdessä taidevaluopintomatkalla Tanskassa. Olli Halosen tiedonanto 12.1.1998

¹⁵¹ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Esimerkiksi kuvanveistäjä Aimo Tukiaisen *Marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsas* kuljetettiin 12 osana Helsinkiin, jossa pronssiteos hitsattiin kasaan kipsisen malliteoksen mukaan. Hitsaustyön teki Vilho Ollikainen. Vilho Ollikaisen mukaan Aimo Tukiaisen valatti hänellä myös myöhemmin teoksiaan. Tikkanen 2000, 78.

¹⁵² Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998.

¹⁵³ Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Yhteistyö jatkuu muun muassa kuvanveistäjä Kari Juvan kanssa. Kari Juvan ja Väinö Kalevi Kärkkäisen yhteistyö alkoi vuonna 1964. Riitta Heiskanen, Jorma Kärkkäinen tekee Kari Juvan pronssivalut. HS 31.5.1999.

¹⁵⁴ Jussi Mäntysen kirje Elias Haloselle 15.10.1954. OHA; Jussi Mäntysen kirje Elias Haloselle 26.2.1955. OHA; Strindbergin Taidesalongin kirje Elias Haloselle 17.3.1955.

¹⁵⁵ Katso muun muassa Taidevalimo Pekka Halonen Ky:n työsopimusluonnos Aimo Tukiaisen Kasvu teoksen valamisesta [ei päiväystä]. OHA.

¹⁵⁶ Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998. Taidevalajien mielestä heillä oli myös enemmän sanavaltaa muistomerkkitoimikunnissa. Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998.

¹⁵⁷ Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998.

¹⁵⁸ Kyseisessä tapauksessa muistomerkkitoimikunta jätti tarjouskilpailun pitämättä. Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Varpu Helpinen, "He tekivät Rytin patsaan". Iltä-Sanomät 24.9.1994.

Aarre Aaltonen, Eemil Halonen ja Jussi Mäntynen myivät paljon pienoiskuvanveistotaidettaan, jota Arttu Halonen valoi Jussi Mäntynen kohdalla lähes sarjatuotantona.¹⁵⁹ Paljon valattaville kuvanveistäjille oli laadittu hintaluettelot ja muun muassa Eemil Halosen ja Jussi Mäntynen kipsisiä malliteoksia säilytettiin Lapinlahdella.¹⁶⁰ Yhteistyön helpottamiseksi Eemil Halosen kipsisiä malliteoksia säilytettiin Lapinlahdella vanhassa ateljeeri-hessä.¹⁶¹ Kuvanveistäjän ja taidevalajan yhteistyön helpottamisen lisäksi tämä kertoi kuvanveistäjän luottamuksesta omaan taidevalajaansa. Muun muassa Jussi Mäntyselle Arttu Halonen oli luottovalaja, jonka käsiin hän saattoi uskoa teoksiensa valmistuksen.¹⁶²

Määrällisesti paljon valattaneiden kuvanveistäjien on täytynyt voida luottaa oman taidevalajansa rehellisyyteen ja työn korkeatasoisuuteen. Esimerkiksi Arttu Haloselle Jussi Mäntynen on kirjoittanut ”Samalla toivoisin että ne olisivat hyvin ja siististi valetut, kuten sinulla osataan tehdä.”¹⁶³ Myös Olli Halosen mukaan muun muassa kuvanveistäjä Heikki Varja (1918–1986) luotti hänen ammattitaitoonsa niin, että uskoi teostensa vahavaiheiden viimeistelyn hänen vastuulleen.¹⁶⁴ Pitkissä yhteistyösuhteissa kuvanveistäjien luottamus taidevalajaansa kohtaan onkin kasvanut yhteisten työvuosien myötä.¹⁶⁵ Esimerkiksi valimomestari Arttu Halonen teki itse kokemusta vaativista työvaiheista erityisesti siselöinnin loppuvaiheet ja patinoinnin.¹⁶⁶ Valimomestari Jorma

~~Känkkäisen mukaan erityisesti pitkäaikaisen yhteistyön kautta taidevalaja~~

¹⁵⁹ Aarre Aaltosen kirje Arttu Haloselle 18.11.1941. LKA; Aarre Aaltosen kirje Arttu Haloselle 28.3.1955. LKA; Eemil Halosen kirje Arttu Haloselle 8.2.1943. LKA; Eemil Halosen kirje Arttu Haloselle 24.3.1943. LKA; Jussi Mäntynen kirje Arttu Haloselle 30.11.1942. LKA; Jussi Mäntynen kirje Arttu Haloselle 1.3.1947. LKA; Jussi Mäntynen kirje Arttu Haloselle 15.1.1948. LKA; Jussi Mäntynen käytti lisäksi erästä Tukholmalaista taidevalimoa. Jussi Mäntynen kirje Arttu Haloselle 1.3.1947. LKA.

¹⁶⁰ Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 31.1.1944. SKS; Jussi Mäntynen kirje Arttu Haloselle 4.2.1942. LKA; Jussi Mäntynen kirje Arttu Haloselle 12.12.1934. LKA; Jussi Mäntynen kirje Arttu Haloselle 13.3.1948. LKA; Jussi Mäntynen kirje Arttu Haloselle 30.11.1953. LKA; Miettinen 1999, 64; Taidevalun uranuurtajaa juhlistaan. ML 28.3.1985; Muutkin kuvanveistäjät säilyttivät kipsisiä malliteoksiaan taidevalajansa luona niin kauan kuin otattivat niistä uusia valoksia. Aukusti Veuron kirje Arttu Haloselle 10.8.1937. LKA; Jussi Vikaisen kirje Arttu Haloselle 31.8.1953. LKA; Jussi Vikaisen kirje Arttu Haloselle 3.9.1953. LKA; Leo O. Tohkan kirje Arttu Haloselle 3.6.1946. LKA; Yrjö Liipolan kirje Arttu Haloselle 19.8.1942. LKA; Katso myös Eino Räsäsen kirje Arttu Haloselle 2.11.1953. LKA; Emil Wikströmin kirje Arttu Haloselle 1.9.1935. LKA; Estelle Suomalaisen kirje Arttu Haloselle 29.1.1954. LKA; Kalervo Kallion kirje Arttu Haloselle 19.12.1938. LKA.

¹⁶¹ Katso esimerkiksi Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 31.1.1944. SKS; Ateljeeriä siirrettiin Nerkoolta Lapinlahdelle Tervolan tilalle vuonna 1936. Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 19.5.1936. SKS.

¹⁶² Tamara Halosen tiedonanto 16.8.2001.

¹⁶³ Jussi Mäntynen kirje Arttu Haloselle 1.2.1946. LKA.

¹⁶⁴ Olli Halosen tiedonanto 12.1.1998.

¹⁶⁵ Yhteistyösuhteen alkuvaiheessa Arttu Halonen puhdisti teokset mutta ilmeisesti Emil Wikström viimeisteli teoksensa itse. Emil Wikström tahtoi myös myöhemmin tarkastaa teoksien laadun ja patinavärin muttei osallistunut enää muutoin teoksiensa käsittelyyn. Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 22.7.1917. HYK; Emil Wikströmin kirje Arttu Haloselle 5.8.1938. LKA; Emil Wikströmin kirje Arttu Haloselle 18.2.1940. LKA; Epävakaasta poliittisesta tilanteesta johtuen Emil Wikström joutui myös luottamaan taidevalajansa ammattitaitoon ja pyysi, että teos lähetettäisiin suoraan ostajalle ilman hänen suorittamaansa tarkastusta. Emil Wikströmin kirje Arttu Haloselle 25.2.1940. LKA.

¹⁶⁶ Miettinen 1999, 56. TAIKU; Valimomestari vastasi työn laadusta, joten kuvanveistäjät saattoivat luottaa hänen ammattitaitoonsa. Arttu Halonen hioi itse *Lähteenhaltijan* (1942), koska hänen oppipoikansa eivät

pitkäaikaisen yhteistyön kautta taidevalaja oppii tuntemaan kuvanveistäjän pyrkimykset ja sitä kautta suhde vahvistuu.¹⁶⁷ Luottosuhde on siten syntynyt pitkäaikaisen yhteistyön kuluessa ja se luodaan oman taidevalajan kanssa.

Taidevalaja Pekka Turusen mukaan valimouskollisuus on ennen kaikkea taidevalajauskollisuutta.¹⁶⁸ Yhteistyösuhde luodaan taidevalimoissa työskentelevien taidevalajien ja siellä valattavien taiteilijoiden välille.¹⁶⁹ Tämä on yksi syy siihen, miksi kuvanveistäjien suosiossa ovat olleet sellaiset taidevalimot, joiden johtajat ovat toimineet myös valimomestareina. Taidevalaja oppii suhteen aikana taiteilijan ilmaisukeinot ja pystyy siirtämään ne valmistettavaan taideteokseen. Kuvanveistäjä oppii vuorostaan luottamaan taidevalajaansa. Hän tietää työn laadun ja sen, että taidevalaja suorittaa työtehtävän ammattitaidolla sopimuksen mukaisesti. Esimerkiksi kuvanveistäjä Laila Pullinen (s. 1933) on kirjoittanut Väinö Kalevi Kärkkäisestä seuraavasti: ”Avustaessaan taiteilijoiden ajatusten siirtymistä ikuiseen materiaaliin, taidevalupronssiin, myös hänen oman työnsä jälki ikuistui tuhansissa teoksissa yli neljäkymmentä vuotta jatkuneen uran aikana. Kärkkäinen työskenteli itseään säästämättä, ahkerasti ja antaumuksellisesti useiden kuvanveistäjien pitkäaikaisena ja luotettavana työtoverina. Hän hallitsi ja sovelsi monia valutaiteen keinoja. Taiteilijoiden taloudellisia vaikeuksia ymmärtäen hän mahdollisti työn jatkumisen vaikeinakin aikoina.”¹⁷⁰

Kuvanveistäjä Jussi Vikainen valitti teoksensa Arttu Halosella, koska hän luotti tämän ammattitaitoon.¹⁷¹ Oleellinen tekijä kuvanveistäjien ja taidevalajan välillä on ollut luottamus toisen kyvykkyyteen. Jussi Vikainen valittaa eräässä kirjeessään teostensa ”vaikeita paikkoja” mutta tietää, että Arttu Halonen pystyy valmistamaan teokset.¹⁷² Valimomestareiden Pauli Venäläisen ja Vilho Ollikaisen mielestä kuvanveistäjät ovat valimouskoli-

osanneet vielä tehdä sellaisia töitä. Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 30.8.1942. SKS.

¹⁶⁷ Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998.

¹⁶⁸ Kun Pekka Turunen ja Pentti Roivainen siirtyivät töihin Pauli Venäläisen taidevalimoon Kuopioon, seurasi heidän mukanaan aiemmin Lapinlahdella valattaneita kuvanveistäjäasiakkaita. Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001.

¹⁶⁹ Esimerkiksi valimomestari Väinö Kärkkäisen työn merkitys kuvanveistäjille korostui hänen elämäntyönsä kunniaksi järjestetyssä näyttelyssä. Pronssia materiaalinaan käyttävät kuvanveistäjät Kari Juva, Laila Pullinen, Terho Sakki ja Nina Terno halusivat näyttelyn kautta ilmaista yhteistyön keskeisen merkityksen ja välittää oman arvostuksensa taidevalualalle pitkäaikaisesti työskennelleelle sekä taidevalumenetelmät monipuolisesti hallinneen taidevalajalle. Katso Laaksonen, [1996], [ei sivunumerointia]; Pullinen, [1996], [ei sivunumerointia].

¹⁷⁰ Pullinen, [1996], [ei sivunumerointia].

¹⁷¹ Jussi Vikaisen kirje Arttu Haloselle 3.12.1937. LKA; Jussi Vikaisen kirje Arttu Haloselle 3.9.1953. LKA.

¹⁷² Jussi Vikaisen kirje Arttu Haloselle 14.11.1952. LKA.

sia silloin, kun he ovat taidevalajansa työhön tyytyväisiä.¹⁷³ Tämä päivänä kuvanveistäjien valimouskollisuus ilmenee heidän vapaan tai pienoiskuvanveistotaiteensa valmistuksesta.¹⁷⁴ Taidevalaja Pekka Turusen mukaan kuvanveistäjien ja taidevalajien pitkäaikaiseen yhteistyöhön on monia tekijöitä. Hänen mukaansa kuvanveistäjille ominainen nuoruuden into tehdä kaikki itse vähenee ja teosten määrän kasvu vaikuttaa työmäärän lisääntymiseen ja sitä kautta sekä halu että tarve valaa kaikki itse vähenee.¹⁷⁵ Pekka Turunen onkin sanonut: ”Joka tekee [veistoksia] niin ei kannata ruveta tuhraamaan.”¹⁷⁶ Yhteistyön pysyvyys tuleeikin parhaiten esille, juuri arvostettujen ja tuotteliain kuvanveistäjien kohdalla.¹⁷⁷

Taidevalajan työn laatuun on kuulunut myös sovituissa aikataulussa pysyminen. Esimerkiksi Emil Wikströmille aikataulussa pysyminen oli hyvin tärkeä tekijä hänen valitessaan yhteistyökumppanikseen valimomestari Arttu Halosen.¹⁷⁸ Taidevalimon joustavuus aikataulun suhteen on edesauttanut yhteistyön jatkuvuutta.¹⁷⁹ Esimerkiksi kuvanveistäjä Sanna Kõivisto (s. 1955) on kertonut teetättävänsä teoksensa Pauli Venäläisellä, koska hänen valimossaan työjälki on hyvä ja teokset toimitetaan sovituissa aikataulussa.¹⁸⁰ Samoin kuvanveistäjä Pekka Jylhä on tuonut esille aikataulussa pysymisen keskeisen merkityksen.¹⁸¹

¹⁷³ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Pauli Venäläinen mainitsee, että esimerkiksi kuvanveistäjä Eila Hiltunen on ollut erittäin tyytyväinen hänen työnsä jälkeen. Jussi Kesonen, Taidevalimo ja museo. SS 7.5.1998.

¹⁷⁴ Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998; Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998.

¹⁷⁵ Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001.

¹⁷⁶ Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Esimerkiksi Aukusti Veuron taidevalimotoiminta päättyi oman taiteellisen toiminnan vuoksi. Jaakko Veuron tiedonanto 20.11.1989.

¹⁷⁷ Tuotteliaat kuvanveistäjät ovat työllistäneet ja elättäneet taidevalimoita. Esimerkiksi Aimo Tukiainen ja Jussi Mäntynen olivat tuotteliaita kuvanveistäjiä, joiden teoksia on valettu paljon taidevalimoissa. Tamara Halosen tiedonanto 16.8.2001; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Jos teoksesta ottaa useita valoksia, on sen tuotto taiteilijalle parempi. Nieminen 1994, 47; Esimerkiksi taiteilija Fernando Botero teettää jokaisesta malliteoksestaan kolme pronssivalosta, joista hän yhden pitää itsellään. Taiteilija Henry Moore otatti veistoksistaan yhdeksän pronssiteosta kustakin. Virve Hirvensalo, Pulleiden hahmojen taitaja Botero. HS 20.11.1992; Samoin kuvanveistäjä Auguste Rodinin (1840 - 1917) teostuotanto on ollut lähes tehdasmaista. Lindgren 2000, 117.

¹⁷⁸ Katso esimerkiksi Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 9.8.1918. HYK; Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 9.10.1934. HYK; Arttu Halosen kortti Emil Wikströmille 30.7.1918. HYK; Arttu Halosen kortti Emil Wikströmille 1.7.1929. HYK; Arttu Halosen kortti Emil Wikströmille 26.4.1942. HYK.

¹⁷⁹ Esimerkiksi Arttu Halosen työ on ollut hyvin kiireistä. Jussi Vikaisen kirje Arttu Haloselle 16.2.1953. LKA; Jussi Vikaisen kirje Arttu Haloselle -4.1953. LKA; Esimerkiksi kuvanveistäjä Taisto Martiskaisen teoksen *Crescendo* (Vuoden 1918 kansalaissodan muistomerkki, 1968 – 1970, missä?) valussa oli ongelmia valukutistuma, josta johtuen teksti ei kulkenut tasaisesti ja yhtäjaksoisesti. Teoksen valmistuksessa oli aikataulu pettä. Teos valettiin Suomen Kuvanveistäjäliiton Herttoniemen Taidevalimossa, jossa se saatiin ajoissa valmiiksi Armas Hutrin ja Väinö Ollikaisen johdolla. Nieminen 1994, 57.

¹⁸⁰ Elina Hakalan tiedonanto 8.1.1998.

¹⁸¹ Seppo Manninen, ”Lähde” valmistuu Lapinlahdella. IS 12.7.2000.

Kuvanveistäjä Olli Halosen mielestä taiteilijat ovat valimouskollisia silloin, kun taidevalimotyön hinta-laatusuhde on kohdallaan.¹⁸² Esimerkiksi kuvanveistäjä Jussi Mäntynen on kirjoittanut Elias Haloselle: ”En haluaisi juosta valimosta toiseen ja olen sangen tyytyväinen Teiltä saamiini töihin, varsinkin Turun joutsenet ovat erinomaisen hyvin valetut ja hintakin on ollut kohtuullinen.”¹⁸³ Samoin valimomestari Pauli Venäläisen mukaan vahvin kilpailutekijä on hinta-laatusuhde, jolloin muun muassa taidevalimon sijainnin merkitys jää vähäiseksi tekijäksi yhteistyökumppanuudessa.¹⁸⁴ Tämä seikka on ollut havaittavissa jo Arttu Halosen toiminta-aikana, jolloin hänen yhteistyösuhteensa kuvanveistäjä Eemil Halosen kanssa pysyi yllä vaikka veli muuttikin Helsinkiin vuonna 1919 ja pysytteli siellä tiiviisti.¹⁸⁵ Täysin kokonaan ei taidevalimon saavutettavuutta voida jättää valimouskollisuuden tarkastelun ulkopuolelle mutta voimakkaammin valimouskollisuuteen on kuitenkin vaikuttanut työn hinnoittelu.¹⁸⁶

Kuvanveistäjän työstä on Essi Renvall (1911–1979) todennut: ”Kuvanveistäjän työkalutkin ovat niin yksinkertaisia. Mutta työn tekeminen maksaa, ja töitten valattaminen.”¹⁸⁷ Esimerkiksi Arttu Halosen ja Elias Halosen taidevalimoissa työn hinnoittelu perustui työn mittapiirustuksiin, pronssin kilohintaan ja teoksen vaikeusasteeseen. Hintaan vaikutti kuitenkin myös asiakassuhteen pitkäaikaisuus taidevalimon ja kuvanveistäjän välillä sekä valatusmäärä.¹⁸⁸ Arttu Halosen valosvihkosta löytyy myös useita teostilauksia, jotka hän on tehnyt ilmeisesti alle todellisten kustannusten.¹⁸⁹ Muun muassa kuvanveistäjä Jussi Mäntynen tinki omista hinnoistaan ja odotti, että Arttu tinki vastavuoroisesti omistaan.¹⁹⁰ Ainakin

¹⁸² Olli Halosen tiedonanto 12.1.1998.

¹⁸³ Jussi Mäntynen kirje Elias Haloselle 8.1.1961. OHA.

¹⁸⁴ Jussi Kesonen, Taidevalimo ja museo. SS 7.5.1998; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Osa suomalaisista kuvanveistäjistä on ollut tyytymätön juuri suomalaisten taidevalimoiden työn laatuun. Kuvanveistäjä Laila Pullinen on sanonut suomalaisten taidevalajien hallinnee tekniikan italialaisia heikommin. Lindgren 1996, 127; Nykyisin nopeat kulkuyhteydet helpottavat lisääntyneen yhteistyön tuomaa painetta.

¹⁸⁵ Katso Voutilainen 1987, 34, 37. TAIKU.

¹⁸⁶ Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998; Elina Hakalan tiedonanto 5.9.2001; Myös Jarmo Malkavaara on todennut, että taiteilijaan ja hänen työskentelynsä vaikuttaa muun muassa taloudelliset vaikuttimet. Malkavaara 1989, 30-31; Valimomestari Vilho Ollikaisen mielestä Herttoniemessä lähellä Helsinkiä toiminut Suomen Kuvanveistäjäliiton Taidevalimo, on saanut edullisilla hinnoillaan ja helpolla tavoitettavuudellaan paljon pääkaupunkiseudun kuvanveistäjiä asiakkakseen. Lapinlahdella paljon valattaneita kuvanveistäjiä ovat olleet muun muassa Ensio Seppänen, Risto Saalasti ja Kaarlo Mikkonen, joka on asunut Kajaanissa. Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Samoin Pekka Turusen mukaan valintaan vaikuttaa taidevalimon saavutettavuus. Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001.

¹⁸⁷ Renvall 1971, 188.

¹⁸⁸ Arttu Halosen kirje Eemil Haloselle 26.4.1921. SKS; Lauri Leppäsen kirje Arttu Haloselle 7.11.1932. LKA; Lauri Leppäsen kirje Arttu Haloselle 13.1.1953. LKA; Miettinen 1999, 66. TAIKU; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

¹⁸⁹ Miettinen 1999, 66. TAIKU.

¹⁹⁰ Jussi Mäntynen kirje Arttu Haloselle 17.10.1932. LKA.

paljon työllistävälle kuvanveistäjälle on voinut välillä valaa jopa omakustannushintaan. Samoin kuvanveistäjä Emil Wikströmille kustannustekijät olivat yksi ratkaisevista tekijöistä hänen valitessaan taidevalajansa.¹⁹¹ Kustannukset olivat ratkaisevia myös muilla kuvanveistäjillä.¹⁹² Muun muassa kuvanveistäjä Evert Yli-Porila valitsi taidevalimon kustannusperustein.¹⁹³ Samoin kuvanveistäjä Felix Nylund on kirjoittanut ”Koetapas saada sen niin halvalla kuin vaan...”¹⁹⁴ Myöhemmin toimineelle kuvanveistäjä Taisto Martiskaiselle taidevalimon valinta on ollut myös lähinnä kustannuskysymys.¹⁹⁵ Taidevalaja Pekka Turunen onkin todennut, että jos kuvanveistäjät saavat työn edullisemmin muualta, niin ”siltoin hyppäävät.”¹⁹⁶ Työn hinnassa ollaan silti oltu valmiita joustamaan, jos taidevalimon työnlaatu on ollut suhteessa muihin parempi.¹⁹⁷ Esimerkiksi huolimatta halvemmista hintatarjouksista kuvanveistäjä Evert Yli-Porila valatti Arttu Halosella. Ratkaisevampana tekijänä oli taidevalajan ammattitaito ja häntä kohtaan tunnettu arvostus.¹⁹⁸

Tuotteliaalle ja myyvälle kuvanveistäjälle on ollut edullisempaa teetättää teoksensa ammattilaisella kuin valaa ne itse pronssiin.¹⁹⁹ Silti taidevalajien on täytynyt luottaa kuvanveistäjien maksukykyyn. Monet valimomestarit ovat valmistaneet teoksia kuvanveistäjille myös luotolla.²⁰⁰ Luottamusta

¹⁹¹ Katso esimerkiksi Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 9.8.1918. HYK; Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 9.10.1934. HYK; Arttu Halosen kortti Emil Wikströmille 30.7.1918. HYK; Arttu Halosen kortti Emil Wikströmille 1.7.1929. HYK; Arttu Halosen kortti Emil Wikströmille 26.4.1942. HYK; Kuvanveistäjä Emil Wikström valatti teoksiaan myös Daavid Uraisella ja Aukusti Veurolla aivan 1930-luvun alussa. Valmiiden teosten toimittamisessa oli kuitenkin taidevalajilla ongelmia. Uraisella ja Veurolla valettavana olleet teokset olivat myöhässä tekijöiden sairastelun vuoksi ja myös työn hinnoittelussa oli epäselvyyttä. Todennäköisesti Emil Wikström tarkkana liikemiehenä valitsikin pitkäaikaiseksi yhteistyökumppanikseen Arttu Halosen, jolta teokset valmistuivat ajallaan ja työ tehtiin sovittuun sekä vahvistettuun hintaan. Katso Aukusti Veuron kirje Emil Wikströmille 6.12.1931. HYK; Aukusti Veuron kirje Emil Wikströmille 23.3.1932. HYK; Daavid Uraisen kirje Emil Wikströmille 24.8.1931. HYK; Daavid Uraisen kirje Emil Wikströmille 20.10.1931. HYK.

¹⁹² Katso esimerkiksi Erkki Toukolehdon kirje Arttu Haloselle 26.2.1938. LKA; Evert Yli-Porilan kirje Arttu Haloselle 26.2.1933. LKA; Felix Nylundin kirje Arttu Haloselle 6.3.1933. LKA; Heikki Konttisen kirje Arttu Haloselle 21.11.1951. LKA; Lauri Leppäsen kirje Arttu Haloselle 23.6.1932. LKA.

¹⁹³ Kuvanveistäjä Evert Yli-Porila pyysi kustannusarvion kaikista taidevalimoista. Arttu Halosen kirje Emil Haloselle 1.3.1920. SKS; Evert Yli-Porilan kirje Arttu Haloselle 26.2.1933. LKA.

¹⁹⁴ Felix Nylundin kirje Arttu Haloselle 6.3.1933. LKA.

¹⁹⁵ Nieminen 1994, 98, 101.

¹⁹⁶ Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001.

¹⁹⁷ Jussi Vikaisen kirje Arttu Haloselle 16.3.1953. LKA.

¹⁹⁸ Katso Evert Yli-Porilan kirje Arttu Haloselle 26.2.1933. LKA; Evert Yli-Porilan kirje Arttu Haloselle 9.8.1934. LKA.

¹⁹⁹ Esimerkiksi Jussi Mäntynen oli tuottelias ja myyvä kuvanveistäjä. Hänellä oli varaa ostaa taidevalupalvelut. Ritva Liikkanen, Taitelija jolla oli aina rahaa. HS 12.7.1995.

²⁰⁰ Aarre Aaltosen kirje Arttu Haloselle 5.5.1945. LKA; Aarre Aaltosen kirje Arttu Haloselle 9.9.1953. LKA; Aune Mäntynen kirje Arttu Haloselle 5.11.1948. LKA; Carl Wilhelmsin kirje Arttu Haloselle 11.2.1948. LKA; Evert Yli-Porilan kirje Arttu Haloselle 9.8.1934. LKA; Olli Halosen tiedonanto 12.1.1998; Viktor Malmbergin kirje Arttu Haloselle 4.8.1933. LKA; Väinö Kalevi Kärkkäinen auttoi nuoren kuvanveistäjä Kari Juvan uran alkuun valamalla hänelle luotolla. Riitta Heiskanen, Jorma Kärkkäinen tekee Kari Juvan pronssivalut. HS 31.5.1999; Kuvanveistäjä Laila Pullinen sai luottoa Suomen Kuvanveistäjäliito Taidevalimolta hyvän asiakkuutensa perusteella. Laila Pullinen oli ajoittain yksi suurimmista taidevalimon asiakkaista. Hän myös hoiti raha-asiansa. Laila Pullisen kirje Suomen Kuvanveistäjäliiton Taidevalimolle 25.6.1979.

kuvanveistäjien ja taidevalajan välillä on osoittanut muun muassa se, että kuvanveistäjät usein maksoivat taidevalajalle vasta kun olivat itse saaneet teoksistaan maksun.²⁰¹ Kuvanveistäjä Sakari Tohkan veli Leo O. Tohka kirjoittaa ”Valakaa ja lähettäkää nyt ne muutkin Sakarin tilaamat työt, niin uskon, että hän kyllä puolestaan hoitaa valumaksut taas hyvin, kunhan hän vain ehtii viedä ja myydä ne tilaajilleen tultuaan kotiin Ruotsin matkaltaan.”²⁰² Arttu Halonen luotti asiakkaisiinsa ja sai uusia tilauksia. Hän oli kuitenkin ensisijaisesti liikemies suhteessaan kuvanveistäjiin.²⁰³

Taidevalimotoiminnan kannattavuus on ollut sen jatkumisen kannalta ongelmallista. Konkurssit ja rahoitusvaikeudet ovat vaikeuttaneet taidevalimotoimintaa.²⁰⁴ Muun muassa Elias Halonen teki taiteilijaystävilleen liian edullisia hintatarjouksia ja luotti liikaa maksulupauksiin.²⁰⁵ Kuvanveistäjien asiakkuuteen onkin ongelmana liittynyt rahavaikeudet.²⁰⁶ Kaikilla taidevalimoilla on ollut vaikeuksia maksun saamisessa.²⁰⁷ Aikaa teoksen lunastuksessa on saattanut vierähtää useita vuosia. Kuvanveistäjä Wäinö Rautalin (1891–1943) kirjoittaa ”Se pronssi relieffi, jonka jo kesällä 37 pyysin sinne valamaan, niin oletko niin hyvä ja lähetät sen nimelleni

²⁰¹ Emil Halosen kirje Arttu Haloselle 19.9.1945. LKA; Gunnar Finnen kirje Arttu Haloselle 8.3.1946. LKA; Jussi Mäntysen kirje Arttu Haloselle 27.2.1935. LKA; Wäinö Rautalinin kirje Arttu Haloselle 7.8.1939. LKA; Miettinen 1999, 64. TAIKU; Suurikokoisten teoksien kohdalla loppumaksu työstä suoritettiin kun teokset oli toimitettu mutta osa maksusta annettiin jo etukäteen muun muassa materiaalien ostoa varten. Jussi Mäntysen kirje Arttu Haloselle 1.2.1946. LKA; Poikkeuksellisesti Emil Wikström maksoi työstä jo ennen valmiin valoksen saantia. Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 5.9.1935. HYK; Kuvanveistäjä Laila Pullisen mukaan: ”Kärkkäinen [Wäinö Kalevi Kärkkäinen] ei säästännyt itseään, kun näyttelyn järjestäminen oli valuvaiheessa. Hän ymmärsi myös taiteilijoiden taloudellisia vaikeuksia.” Kaija Aho, Taidevalajalle kunniaa Keravalla. HS 6.9.1996; Katso myös Leo O. Tohkan kirje Arttu Haloselle 3.6.1946. LKA.

²⁰² Leo O. Tohkan kirje Arttu Haloselle 9.4.1946. LKA.

²⁰³ Työntekijöiden muistelun mukaan Arttu Halonen kysyi teoksen valmistuksen epäonnistuessa: ”Kuka sen maksaa?” Arttu Halosen opetuslapset. ML 29.11.1973; Teokset saatettiin lähettää esimerkiksi jälkivaatimuksella. Evert Yli-Porilan kirje Arttu Haloselle 4.8.1938. LKA.

²⁰⁴ Taajamaa 1982, 35, 77; Muun muassa liialliset luotonannot ovat heikentäneet taidevalimoiden toimintaedellytyksiä ja jopa vieneet niitä omalta osaltaan konkurssiin. Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

²⁰⁵ Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998; Vaikka Lapinlahden taidevalimotoiminta oli Elias Halosen aikaan ilmeisen vilkasta, ajautui yritys lopulta konkurssiin. M. K., Kulttuurihenkilöt tehneet Lapinlahtea eniten tunnetuksi. Savo 12.2.1962; Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001; Esimerkiksi Elias Halosen maksusaatavat T. J. Häkkisen teosten valmistuksesta kasvoivat 97 000 markkaan. Maksuprosessit saattoivat venyä useiden vuosien mittaisiksi. Elias Halosen kirje Marjatta Häkkiselle 11.8.1960. OHA; Selvitys T. J. Häkkisen veloista E. Halosen Taidevalimolle 11.8.1958. OHA; T. J. Häkkisen velkakirja Elias Haloselle 4.9.1959. OHA.

²⁰⁶ Kuvanveistäjistä muun muassa Aarre Aaltosella oli taloudellisia vaikeuksia. Aarre Aaltosen kirje Arttu Haloselle 26.3.1947. LKA; Aarre Aaltonen kirjoittaa: ”Pyydän ettet kannu kaunaa minulle kun saat odotella maksua.” Aarre Aaltosen kirje Arttu Haloselle 5.5.1953. LKA; Myös esimerkiksi Johannes Haapasalo kertoo olevansa rahaton. Hän kirjoittaa: ”Olen muuten tehnyt yrityksen saadakseni ”Jousimiehen” myydyksi. Saanen siitä tiedon lähiaikoina. Jos se onnistuu, niin saat siitä rahat sinäkin.” Johannes Haapasalon kirje Arttu Haloselle 9.9.1933. LKA; Viktor Jansson lähetti rahaa maksuksi ja pahoitteli ettei pystynyt maksamaan sillä hetkellä enempää. Viktor Janssonin kirje Arttu Haloselle 7.11.1938. LKA; Katso myös [Renvall] 1986, 169, 172; Renvall 1971, 160-167, 186-188; Suomalainen 1948, 186-189, 193, 194-197; Vanni 1986, 165-166; Viktor Janssonin kirje Arttu Haloselle 22.6.1939. LKA.

²⁰⁷ Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Tiedote valukielloista ym. Suomen Kuvanveistäjäliiton Taidevalimolle 8.3.1982. SKL; Wäinö Rautalinin kirje Arttu Haloselle 5.3.1938. LKA; Esimerkiksi Sakari Tohka oli teetättänyt Arttu Haloselle teoksen joka oli menossa Ateneumiin näyttelyyn. Arttu Halonen kuitenkin empi teoksen lähettämistä ennen maksua, koska maksun saanti oli vaikeaa teoksen luovuttamisen jälkeen. Arttu Halosen kirje Emil Haloselle 6.6.1941. SKS.

jälkivaatimuksena Hyvinkään asemalle tämän viikon aikana, lunastan sen lauantaina. Senhän lupasit minulle Smk 500:-.”²⁰⁸ Toimeentulon vuoksi on suhteet olleet parempi säilyttää yrittäjä-asiakassuhteina, koska hyvät henkilösuhteet ovat tärkeitä yhteistyön onnistumiselle.²⁰⁹ Taidevalajat ovat todenneet: "Eihän kaverilta voi maksua ottaa".²¹⁰ Esimerkiksi Olli Halosen mielestä yhteistyösuhde ei yleensä ole muuttunut työsuhteesta ystävyys-suhteeksi vaan yhteydenpito on rajautunut työaikaan.²¹¹ Hän on taidevalajana toimiessaan solminut ystävyysuhteet ainoastaan Pekka Pitkäseen (s. 1950) ja Pero Luostariseen (s. 1954).²¹²

Taidevalajat ovat saaneet moitteita, kun asiakas on ollut teokseen tyytymätön.²¹³ Esimerkiksi Jussi Mäntynen on suositellut Arttu Haloselle: "Katsohan tarkasti jos apulaisesi valaavat ettei vikoja esiinny [...]"²¹⁴ Arttu Haloselle ja Jorma Kärkkäiselle on sattunut virheitä muun muassa väärinymmärrysten vuoksi. He kuitenkin ovat kantaneet vastuun valmistamistaan teoksista.²¹⁵ Kuvanveistäjän ja taidevalajan yhteistyötä on voinut kaiherataa myös liian tiukka aikataulu.²¹⁶ Taloudellisten vaikeuksien myötä on kiistoja syntynyt myös hinnankorotuksien johdosta. Esimerkiksi kuvanveistäjä Wäinö Rautalin mukaan Arttu Halosen työn laatu oli ollut hyvä mutta hinnan olivat nousseet liikaa. Hän on kirjoittanut kirjeessään "En muistuttanut koska olet ollut kaveri."²¹⁷ Omasta työstään vastuun kantaminen ja laadukkaan työn tekeminen ovat olleet keskeisiä tekijöitä

²⁰⁸ Wäinö Rautalinin kirje Arttu Haloselle 7.8.1939. LKA.

²⁰⁹ Olli Halosen tiedonanto 12.1.1998.

²¹⁰ Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsen tiedonanto 9.2.1998.

²¹¹ Olli Halosen tiedonanto 12.1.1998.

²¹² Olli Halosen tiedonanto 12.1.1998.

²¹³ Katso esimerkiksi Aarre Aaltosen kirje Arttu Haloselle 18.11.1941. LKA; Evert Yli-Porilan kirje Arttu Haloselle 4.8.1938. LKA; Jussi Mäntynen kirje Arttu Haloselle 12.2.1935. LKA; Jussi Mäntynen kirje Elias Haloselle 21.2.1955. OHA; Riitta Heiskanen, Jorma Kärkkäinen tekee Kari Juvan pronssivalut. HS 31.5.1999; Esimerkiksi kuvanveistäjä Toivo Pelkonen on tähdentänyt taidevalimon vastuuta työssä, sillä valuvirheet katsotaan helposti taiteilijan syyksi. Pelkonen on todennut: "Huolimaton valu voi poistaa koko yksityiskohtien rikkauden, joka työssä alunperin on. Vasta hyvä valu ja taiteilijan panos luovat kokonaisuuden." Hänen mukaansa taidevalimotyö on kuvanveistäjän työn ohella tärkeimpiä vaiheita teoksen valmistuksessa. Pelkonen on todennut: "On arka, omantunnon juttu, jos patsaan sormista ovat jääneet kynnet pois, vaikka ne on siihen tehty." Sari Korolainen, Halosvalimoon näyttelytilat ja uudistuksia tuotantoon. IS 28.8.1989.

²¹⁴ Jussi Mäntynen kirje Arttu Haloselle 12.2.1935. LKA.

²¹⁵ Katso Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 21.6.1936. HYK; Emil Wikströmin kirje Arttu Haloselle 19.6.1936. LKA; Jussi Mäntynen kirje Arttu Haloselle 1.3.1947. LKA; Riitta Heiskanen, Jorma Kärkkäinen tekee Kari Juvan pronssivalut. HS 31.5.1999.

²¹⁶ Kirjeessään Emil Wikströmille Arttu Halonen kuvaa kiireen aiheuttamaa harmia. Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 30.8.1936. HYK; Taidevalaja on saattanut yrittää parhaansa, mutta hänelle annettu aikaraja on ollut riittämätön. Katso esimerkiksi Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 10.9.1937. HYK; Arttu Halosen kortti Emil Wikströmille 14.10.1937. HYK.

²¹⁷ Wäinö Rautalinin kirje Arttu Haloselle 3.5.1938. LKA; Wäinö Rautalinilla oli selvästi ongelmia taloudenhoitonsa kanssa. Hän oli nostonut teosten lunastukseen varatut rahat muttei toimittanut maksua Arttu Haloselle, joka kieltäytyi luovuttamasta teoksia ennen maksunsaantia. Lopulta teoksien tilaaja Rafael Haarla jätti asian asianajotoimiston hoidettavaksi. Rafael Haarlan kirje Arttu Haloselle 23.6.1938. LKA.

yhteistyön pysyvyyden kannalta ja taidevalaja on saanut kiitosta työstään.²¹⁸ Muun muassa eräässä kirjeessään Emil Wikström kirjoittaa kiitoksia erinomaisesta työstä ja nopeudesta: "Hieno mallinmukainen pinta, ohut metallin vahvuus ja suhteellisen hyvä patina", joka oli samanlainen kuin hän oli tarkoittanut.²¹⁹ Toisaalta myös kuvanveistäjät ovat halunneet pitää yllä hyvän yhteistyösuhteen. Esimerkiksi hyvitellessään Arttu Halosta Aarre Aaltonen kirjoittaa: "Et kai loukkaantunut siitä Hannikaisen kuvan korjauksesta josta soitin? Se oli nim. Hannikainen itse joka väitti että se pää oli liian takakenossa. Mutta kyllä minä itsekin väännän sen niskan kunhan saan rahaa kokoon että voin lunastaa senkin postista."²²⁰

Valimomestari Vilho Ollikaisen mukaan: "Taiteilija on monesti persoonana."²²¹ Siksi taidevalajien täytyy osata mukautua kuvanveistäjien pyrkimykseen. Vilho Ollikainen on sanonut: "Jos taidevalaja temppuilee, niin kuvanveistäjä katoaa."²²² Myös muiden taidevalajien mielestä heillä on yleensä ollut hyvät yhteistyösuhteet kuvanveistäjiin.²²³ Pekka Turusen mielestä taiteilijoiden kanssa työskentelevältä vaaditaan joustavuutta ja kykyä sopeutua erilaisiin tilanteisiin. Jokainen kuvanveistäjäasiakas on erilainen ja taidevalajan pyrkimyksenä on oppia tuntemaan heidän pyrkimyksensä.²²⁴ Joskus on ollut erittäin hankaliakin riitoja, jotka ovat johtaneet yhteistyön väliaikaiseen purkautumiseen.²²⁵

²¹⁸ Arttu Halosen kirje Emil Wikströmille 1.7.1939. HYK; Emil Wikströmin kirje Arttu Haloselle 25.10.1936. LKA; Emil Wikströmin kirje Arttu Haloselle 27.8.1941. LKA; Jorma Kärkkäisen tiedonanto 9.2.1998; Jussi Mäntysen kirje Elias Haloselle 26.5.1955. OHA; Pauli Venäläisen tiedonanto 19.1.1998; Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998; Viktor Janssonin kirje Arttu Haloselle 21.6.1935. LKA; Esimerkiksi vaikeuksista huolimatta yhteistyö Väinö Rautalinin ja Arttu Halosen välillä jatkui. Katso Väinö Rautalinin kirje Arttu Haloselle 7.8.1939. LKA.

²¹⁹ Emil Wikströmin kirje Arttu Haloselle 14.8.1935. LKA.

²²⁰ Aarre Aaltonen kirje Arttu Haloselle 31.3.1953. LKA; Myös kuvanveistäjä Matti Peitso kirjoitti valimomestari Väinö Ollikaiselle kirjeen, jossa selvitti kuulemiaan huhuja. Peitso oli kuullut Arvo Siikamäeltä, että taidevalajat olivat väittäneet Peitson syyttäneen heitä teoksensa [*Vuorimies*, Lohja] muuttamisesta yöaikaan. Peitso halusi korostaa, ettei hän tällaista muista ja mieluummin kehui taidevalajia, jotka olivat esimerkiksi olleet valmiita auttamaan häntä. Matti Peitson kirje Väinö Ollikaiselle 30.4.1975. SKL.

²²¹ Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

²²² Vilho Ollikaisen tiedonanto 9.11.2001.

²²³ Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998.

²²⁴ Pekka Turusen tiedonanto 10.11.2001.

²²⁵ Esimerkiksi kuvanveistäjä Laila Pullisen ja Kuvanveistäjäliiton taidevalajien Eino Koistisen ja Väinö Ollikaisen välillä on ollut vaikeita riitoja. Eino Koistisen tiedonanto 24.1.1998; Teuvo Koljosen ja Raimo Pitkäsän tiedonanto 9.2.1998.

5. PRONSSISEN TAITEEN TEKIJÄT

Kuvanveistotaiteen pronssiin valaminen on perinteikäs tapa. Pronssin suosio veistosten materiaalina on säilynyt sen monipuolisten ominaisuuksien ja arvostuksen vuoksi. Taidon valaa veistoksia pronssiin toivat Suomeen Euroopan alueella matkustaneet kuvanveistäjät. Suomeen 1800–1900 -lukujen vaihteessa rantautuneita menetelmiä ovat olleet hiekkavalu- ja cire perdue –menetelmät, joiden haltuunotto on tapahtunut kokeilemalla. Uusimpana menetelmänä taidevalimoissa käytetään keraamista valua.

Lapinlahden taidevalimotoiminta käynnistynyt valimomestari, kuvanveistäjä Arttu Halosen ponnekkaan työpanoksen ansiosta. Hänen johtamansa A. Halosen taidevalimo toimi kaikkiaan noin 43 vuotta. Hänen jälkeensä Suomen taidevalimotoimintaa jatkoivat muun muassa hänen oppipoikansa Elias Halonen ja Vilho Ollikainen Lapinlahdella ja sekä Väinö Kalevi Kärkkäinen että Olavi Koistinen Etelä-Suomessa. Valimomestari Elias Halosen reilun kymmenen vuotta jatkuneen E. Halosen taidevalimon toiminnan lakkauduttua Lapinlahden yritystoimintaa jatkoi hänen veljensä Pekka Halonen.

Valimomestari Pekka Halosen johtaman Taidevalimo Pekka Halonen Ky:n konkurssin jälkeen Lapinlahden taidevalimotoimintaa ovat jatkaneet pääasiassa alan ulkopuoliset yrittäjät. Paikkakunnan valimomestarina on kuitenkin toiminut pitkän työuran tehnyt Vilho Ollikainen. Tänä päivänä Lapinlahden taidevalimotoiminnan perinnettä jatkaa valimomestari Pauli Venäläinen Taidevalimo P. Venäläinen Oy:n johdossa. Samoin Suomessa toimii kaksi muuta suurikokoisia pronssivaloksia valmistavaa taidevalimo-yritystä: Väinö Kalevi Kärkkäisen pojan Jorma Kärkkäisen johtama Taidevalimo Kärkkäinen Oy Kellokoskella ja Lapinlahdella oppinsa saaneiden Teuvo Kojosen ja Raimo Pitkäsen johtama Herttoniemen Taidevalimo Oy Helsingissä.

Lapinlahden taidevalimotoiminnan ja sen kautta syntyneiden taidevalimo-yritysten tekijöiden tarkastelussa on tullut esille hyvin monimuotoinen joukko toimijoita. Taidevalajat ovat kuvanveistäjiä avustava käsityöläisryhmä. Käsityöläisinä heillä on kuitenkin aivan omalaatuinen ammatillinen identiteettinsä, joka muodostuu koulutuksen ja ammattilaisuuden aikana.

Taidevalajilla ammatillisen identiteetin muodostuminen alkaa heti koulutusvaiheessa, sillä perinteinen oppipoikakoulutus ja nykypäivän oppisopimuskoulutus sitovat alan opiskelijan kiinteästi työelämään. Osalla taidevalajista ammatillinen identiteetti on syntynyt jo kotona, sillä ammatti on siirtynyt useassa tapauksessa käsityöläisammattien tapaan perhepiirissä isältä pojalle tai sukulaisuussuhteiden kautta. Alalle on tultu myös paikkakunnan koulutustarjonnan kautta mutta alalle jääneillä on ollut halua ja edellytyksiä toimia sen tehtävissä. Tämä on usein havaittu varsin nopeasti, sillä taidevalajan ammatin oppiminen kestää kaikkiaan noin kuusi vuotta.

Taidevalajan ammatilliseen identiteettiin liittyy itsensä kehittäminen ja uuden opettelun piirteet, sillä työn oppiminen jatkuu koko työuran ajan. Pitempään alalla toimineiden ja erityisesti valimomestareiden ammatilliseen identiteettiin liittyy lisäksi pyrkimys kehittää alaa ja sen menetelmiä. Ammatilliseen identiteettiin liittyy myös työn kokonaisvaltaisuus ja virheistä oppiminen, sillä jokaisen taidevalajan täytyy hallita käsityöalansa kaikki työvaiheet ja kehittyä ammatissaan.

Taidevalajan työn lähtökohtana on kuvanveistäjän teos ja työnä sen tekninen toteutus. Taidevalajan ammatti on myös perinteinen käsityöläisammatti, johon liittyy erityisesti joustavuus asiakkaan tarpeiden mukaan. Työnkuvasta johtuen ovat taidevalajan työtehtävät hyvin monenlaisia sekä rutiininomaisia että haasteellisia. Taidevalajan ammatissa toimivalta vaaditaanakin rehellisyyttä, korkeaa työmoraalia, kärsivällisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta. Nämä ominaisuudet kehittyvät ja vahvistuvat työvuosiensa myötä osaksi taidevalajan työstään vastuuta kantavaa ammatillista identiteettiä. Kaikilla taidevalajalla oma taiteellisuus tai taidokkuus, näkemyksellisyys ja yhteistyökyky muodostavat heidän käsityksensä omasta ammatillisesta identiteetistään. Taidevalajien omanarvontunne tulee esille työylpeytensä, vaikka he jäisivätkin ilman ulkopuolista tunnustusta. Yleisesti myös ammatin perinteet muodostavat nykypäivänä selkeän osan taidevalajan ammatillista identiteettiä. Taidevalajien mukaan heidän asemansa taiteen ja käsityöläisyyden välissä on melko ristiriidaton. Oman ammattiryhmänsä sisällä taidevalajilla on ollut arvostettu asema, vaikka koko yhteiskunnan arvokenttää tarkastellessa, ovat taidevalajat usein jääneet kuvanveistäjien toiminnan varjoon. Ammatilliselta identiteetiltään taidevalajat ovat käsityöläisiä, ja käsityöläisinä he ilmentävät itseään materiaalinsa hallinnan sekä tekemisen kautta.

Taidemaailma ja sen organisoituminen jäsentyy puheena siitä, kuka osaa mitäkin ja kuinka tätä osaamista käytännön yhteistoiminnassa käytetään.¹ Kuvanveiston tekijyyttä tarkastellessa taidevalajat rinnastuvat kuvanveistäjiin yhtäläisinä tekijöinä ja toimijoina. Taidevalajien merkitys kuvanveistäjien pronssisten teosten tuotantoprosessissa on ollut suuri, sillä menetelmän haltuunotto on ollut vaikeaa ja sen oppiminen on vaatinut sekä aikaa että kiinnostusta. Yleensä taidevalumenetelmän opetelleet kuvanveistäjät ovat olleet nuoria, vähävaraisia ja juuri pronssista kuvanveiston materiaalina kiinnostuneita taiteilijoita. He ovat myös joko olleet taidevalualan uranuurtajia tai heillä on ollut oppilas- tai ystävyys-suhteita taidon hallitsemiin kuvanveistäjiin ja taidevalajiin. Muutoin alan tietouden pitäminen salassa ulkopuolisilta voidaan nähdä taidevalajien oman toimeentulon turvaamisena. Taidevalimotoiminta on elättänyt vain pienen käsityöläisryhmän ja tekijöiden määrän kasvu on uhannut taidolla toimeentulonsa hankkivien elinkeinoa. Nykypäivänä menetelmän hallinnan laajuuteen sekä käsityöläisten että kuvanveistäjien parissa on vaikuttanut muun muassa muotoilualan koulutuksen kehittäminen.

Taidevalimotoiminnassa työnjako ja yhteistyö ovat muuttuneet oleellisesti 1900-luvun kuluessa. Valimomestari Arttu Halosen toiminta-aikana 1900-luvun alkupuolella kuvanveistäjien osallistuminen taidevalutyöprosessiin tapahtui lähes ainoastaan kirjeitse ja suullisesti annettujen ohjeiden kautta. Vain muutamat kuvanveistäjät vierailivat taidevalimolla ja silloinkin heidän osallistumisensa jäi lähes yksinomaan työnteon seurantaan. Taidevalimotyöprosessissa kuvanveistäjät olivatkin lähinnä valmistuksen edistymistä valvovia osapuolia. Taidevalumenetelmän hallinneet kuvanveistäjät ovat kuitenkin osallistuneet enemmän teoksiensa valmistusprosessiin muun muassa suorittamalla osan työvaiheista.

Valimomestari Elias Halonen aloitti 1940-luvulla Helsingissä työskennellessään yhä edelleen nykypäivänä jatkuvan yhteistyömuodon. Kuvanveistäjien osallistuminen taidevalutyöprosessiin vahvistui Suomen Kuvanveistäjäliiton Taidevalimon toiminnan käynnistyttyä Herttoniemessä 1960-luvulla. Kuvanveistäjät ovat osallistuneet muun muassa teoksiensa retusointi- ja siselointivaiheisiin sekä niiden patinointiin. Taidevalutyöprosessiin osallistuminen on korostunut niillä kuvanveistäjillä, joiden mielestä teos siirrettäessä toiseen materiaaliin jalostuu ja luodaan uudelleen.

¹ Becker 1982, 67. Katso myös Malkavaara 1989, 40.

Enemmän työvaiheissa mukana olevat kuvanveistäjät ovat joutuneet opettelemaan taidevalumenetelmän hallinnan. Tästä johtuen vielä tänä päivänä taidevalimotyöprosessiin osallistuminen on aina kuvanveistäjäkohtaista ja osalle kuvanveistäjistä riittää työn valvonnan seuraaminen.

Tarkastelemieni taidevalimoiden toiminta perustuu yleensä yrittäjien henkilökohtaisiin ominaisuuksiin ja osaamiseen. Tämä seikka osoittaa taidevalajien suuren merkityksen kuvanveistäjille. Taidevalajan kädenjälki siirtyy valettuun veistokseen.² Erityisesti tämä vaikutus kasvaa silloin, kun kuvanveistäjä ei itse osallistu teoksensa valmistukseen. Tällöin taidevalajalla täytyy olla taito valmistaa alkuperäisen veistoksen kaltainen toisinto. Ammattitaitoiset taidevalajat kykenevät säilyttämään kuvanveistäjän teokselleen antaman pintarakenteen ja muodon. Arttu Halosta kuvanveistäjät arvostivat kuten ammattitoveria arvostetaan ja luottivat myös hänen valintoihinsa. Tämänkaltaisia luottosuhteita on syntynyt myös myöhemmin toiminen taidevalajien ja kuvanveistäjien välille. Luottosuhteen syntyminen on kuitenkin vienyt aikaa. Yleensä suhde on syntynyt yhteisen työurakan tai suosittelun perusteella. Osa yhteistyösuhteista on kulkenut myös perintönä. Yleensä kuvanveistäjät ovat luottaneet taidevalajien ammattitaitoon mutta arvostuksessa painotus on muuttunut veistoksen teknisen toteutuksen suuntaan ja nykypäivänä kuvanveistäjät päättävät itse teoksiensa taiteellisista piirteistä.

Valimouskollisuus on ollut tekijäuskollisuutta, luottamusta taidevalajaan ja tämän tekemän työn laatuun. Yhteistyön pysyvyys tulee parhaiten esille arvostettujen ja tuotteliain kuvanveistäjien kohdalla. Tärkeimmäksi seikaksi yhteistyön pysyvyydessä nousee hinta-laatu suhde. Muita valimouskollisuuden syntyyn vaikuttavia tekijöitä ovat olleet myös taidevalajan joustavuus työajan ja hintojen suhteen sekä asiakkaan tärkeys. Yhteistyö on saattanut loppua ainakin väliaikaisesti hankaliin riitoihin mutta myös taidevalajan puolelta lähinnä kuvanveistäjien maksamattomien laskujen vuoksi.

Taidevalajien työn tärkeydestä kuvanveistäjille kertoo valimomestareiden muistaminen arvomitaleilla ja henkilökohtaisilla kiitoksilla. Suomalaisista valimomestareista erityistä tunnustusta ovat saaneet Arttu Halonen, Eino

² Osa nykypäivänä toimivista taiteilijoista estää teoksen valun jälkeisen käsittelyn, jotta teos pysyisi mahdollisimman alkuperäisenä. Elina Hakalan tiedonanto 8.1.1998.

Koistinen ja Väinö Kalevi Kärkkäinen. Taidevalajien ansioita ovat olleet menetelmien kehittäminen ja kuvanveistäjien ajatuksien toteuttaminen siten, että kuvanveistäjän oma näkemys ja teos on työn lähtökohtana. Kuvanveistäjät tarvitsevat taidevalajia, jotka käsityöläisinä hallitsevat alansa teknisen taidot, tuntevat materiaalinsa erityisominaisuudet ja valitsevat käsittelytavan sen mukaan.

Valimomestari Jorma Kärkkäisen ja kuvanveistäjän toisiaan tukevasta yhteistyöstä kertoo kuvanveistäjä Kari Juva lausahdus: "Hyvä valuri on kuin oma poika, hän aavistaa mitä mielessä liikkuu, vaikken sanoisi mitään."³ Taidevalaja on suorittaja ja yhteistyökumppani, jolle taiteilija on tärkeä asiakas. Kuvanveistäjille taidevalajat ovat merkityksellinen tekijäjoukko. Käsityöläisenä taidevalaja tietää parhaimman tavan työn tekemiseen mutta vastuu teoksesta on kuvanveistäjällä. Kuvanveistäjän ja taidevalajan onnistunut yhteistyö alkaa riittävän ajoissa. Kuvanveistäjä suunnittelee ja taidevalaja sekä neuvoo kuvanveistäjää että toteuttaa teoksen yhteistyössä kuvanveistäjän kanssa.

³Riitta Heiskanen, Jorma Kärkkäinen tekee Kari Juvan pronssivalut. HS 31.5.1999; Kari Juva on valattanut omia teoksiaan myös Pauli Venäläisen taidevalimossa. Kari Juva on itse tilannut muun muassa teokset *Aapeli* (1989), ja *Figuri* (1997) Taidevalimo P. Venäläinen Oy:ltä. Taidevalimo P. Venäläinen Oy:n työluettelo 1980-1998 19.1.1998. RMA.

KUVALUETTELO

Kuva 1. Valimomestari Arttu Halosen taidevalimorakennus Lapinlahdella.¹

Kuva 2. Kuvanveistäjä Veikko Leppäsen *Suomen Marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsas* lähdössä Lapinlahden asemalta Lahteen vuonna 1959. Suuret pronssiteokset kuljetettiin sijoituspaikkakunnilleen rautateitse.²

Kuva 3. Pentti Roivainen käsittelee pienoisveistosta A. Halosen taidevalimossa Lapinlahdella. Kuvassa näkyvä karbidihitsauslaite aiheutti vuonna 1953 räjähtäessään onnettomuuden, jonka johdosta Arttu Halonen ryhtyi lopettelemaan taidevalimotoimintaansa.³

Kuva 4. Valimomestari Elias Halonen poseeraa pronssiin valetun kuvanveistäjä Heikki Konttisen *Hannes Kolehmaisena juoksijapatsaalla* E. Halosen taidevalimon pihalla Helsingissä vuonna 1952.⁴

Kuva 5. Elias Halosen taidevalimorakennuksen sijainti Lapinlahdella. Lisäksi kartasta ilmenee Arttu Halosen taidevalimon sijainti.⁵

Kuva 6. Taidevalimo Pekka Halonen Ky. jatkoi toimintaa E. Halosen taidevalimorakennuksen tiloissa Lapinlahdella rautatieaseman länsipuolella. Kuvassa oikealla on kuvanveistäjä Aimo Tukiaisen teos *Virvatulet* keskeneräisenä.⁶

Kuva 7. Kuvanveistäjä Aimo Tukiaisen teos *Virvatulet* (1971, Tampere) Lapinlahden taidevalimolla.⁷

Kuva 8. Lapinlahdelle vuonna 1974 rakennettu uusi taidevalimorakennus Kivistöntien varrella.⁸

Kuva 9. Sisäkuva taidevalimohallista Halosvalimo Oy:n aikaan 1980-luvulla. Kuvassa valimomestari Vilho Ollikainen ja taidevalija Pentti Roivainen valmistavat vahavalumuottia.⁹

Kuva 10. Taidevalimo P. Venäläinen Oy:n toimitilat Kuopiossa.¹⁰

¹ Taidevalun uranuurtajaa juhliitaan. ML 28.3.1985; Valimorakennus on purettu vuonna 1967. Rauni Väinämö, Taidevalija Arttu Halosen kirjeenvaihto luovutettiin. HS 2.11.1996.

² Kuva Erkki Lähdesmäki. *Matin ja Liisan Lapinlahtea*, 128.

³ Kuva Jyrki Roivaisen omistuksessa. JRA.

⁴ Kuva Olli Halosen omistuksessa. OHA.

⁵ Lapinlahden seutukartta 30.6.1953. OHA.

⁶ *Kotiseutuni Savo*, 831.

⁷ Kuva Jyrki Roivaisen omistuksessa. JRA.

⁸ Kuva Riitta Mäki 1998. RMA.

⁹ Halosvalimo Oy -esite, [ei sivunumerointia].

¹⁰ Kuva Riitta Mäki 1998. RMA.

Kuva 11. Taidevalimo P. Venäläinen Oy:n uudet toimitilat Lapinlahdella.¹¹

Kuva 12. Työkuvassa valimomestari Jorma Kärkkäinen ja oppipoika Janne Salmi Taidevalimo Kärkkäinen Oy:ssä Kellokoskella.¹²

Kuva 13. Valimomestarit Raimo Pitkänen (vasemmalla) ja Teuvo Koljonen Herttoniemen Taidevalimo Oy:ssä Helsingissä.¹³

Kuva 14. Sisäkuva E. Halosen taidevalimosta Lapinlahdella noin vuonna 1960. Toinen oikealta valimomestari Elias Halonen. Hänen aikanaan taidevalimossa työskenteli toistakymmentä taidevalajaa ja oppipoikaa. Työtä oli paljon mutta se oli liikaista ja fyysisesti raskasta.¹⁴

Kuva 15. E. Halosen taidevalimon taidevalajat suorittavat kaatoa. Kuvassa valetaan pronssiin Aimo Tukiaisen *Marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsaan* osia.¹⁵

Kuva 16. Taidevalaja Pentti Roivainen harjaa pronssivalosta puhtaaksi valumuottimassasta samalla tarkastellen valoksen laatua.¹⁶

Kuva 17. Taidevalajat Heikki Koponen ja Elina Hakala työssään. Heikki Koponen valmistaa vahavalumuotteja ja Elina Hakala siseloi kuvanveistäjä Pekka Jylhän teosta Taidevalimo P. Venäläisessä Lapinlahdella vuonna 2001.¹⁷

Kuva 18. Taidevalaja Arttu Halonen taidevalimonsa pihassa Lapinlahdella vuonna 1928 valmistuneen kuvanveistäjä Jussi Mäntyksen *Hirven* vieressä.¹⁸

Kuva 19. Taidevalaja Elias Halonen tarkastelee kuvanveistäjä Kalervo Kallion *Presidentti Kyösti Kallion muistomerkin* (1964, Helsinki) pronssivaloksen laatua.¹⁹

Kuva 20. Valimomestari Pauli Venäläinen (oikealla) ja oppipoika Ossi Turunen tutkivat kuvanveistäjä Toivo Pelkosen *Siiri Rantasen hiihtäjäpatsaan* taidevalimotyön laatua Taidevalimo P. Venäläisen tiloissa Kuopiossa.²⁰

¹¹ Kuva Riitta Mäki 2000. RMA.

¹² Kuva Riitta Mäki 1998. RMA.

¹³ Kuva Riitta Mäki 1998. RMA.

¹⁴ Kuva Olli Halosen omistuksessa. OHA.

¹⁵ Kuva Olli Halosen omistuksessa. OHA.

¹⁶ Kuva Jyrki Roivaisen omistuksessa. JRA.

¹⁷ Kuva Jyrki Roivainen 2001. JRA.

¹⁸ Kuva Tamara Halosen omistuksessa. Matin ja Liisan Lapinlahtea, 129.

¹⁹ Kuva Olli Halosen omistuksessa. OHA.

²⁰ Kuva Riitta Mäki 1998. RMA.

Kuvat 21 ja 22. Kuvanveistäjä Timo Karan muovailema pronssimitali *Väinö Ollikainen*, 1969. Averssissa taidevalaja Väinö Ollikaisen muotokuva ja revessissä taidevalajan työkaluja: pihdit, kaatorengas ja upokas.²¹

Kuvat 23, 24 ja 25. Taidevalaja Elina Hakala siseloi ja patinoi kuvanveistäjä Herman Joutsenen (s. 1924) pienoisveistosta Taidevalimo P. Venäläinen Oy:ssä Lapinlahdella vuonna 1998.²²

Kuva 26. Valimomestari Elias Halonen hitsaa sankarihautamuistomerkkiä. Suurikokoiset teokset on koottu ulkotiloissa kesäaikaan. Kuvassa näkyy myös, että teos on ontto.²³

Kuva 27. Kuvanveistäjä Heikki Konttinen hyväksyy E. Halosen taidevalimossa valmistetun teoksensa *Hannes Kolehmaisen juoksijapatsaan*.²⁴

Kuva 28. Kuvanveistäjä Miina Äkkijyrkkä viimeistelee pienoisveistoksiaan Taidevalimo P. Venäläisessä Lapinlahdella.²⁵

Kuva 29. Kuvanveistäjä Kari Juva (vasemmalla) viimeistelee yhdessä valimomestari Jorma Kärkkäisen kanssa veistostaan Taidevalimo Kärkkäinen Oy:ssä.²⁶

²¹ Kuvat Leena Passi. Passi 1996, 263 (kuvat 63 ja 64).

²² Kuvat Riitta Mäki 1998. RMA.

²³ Kuva Olli Halosen omistuksessa. OHA.

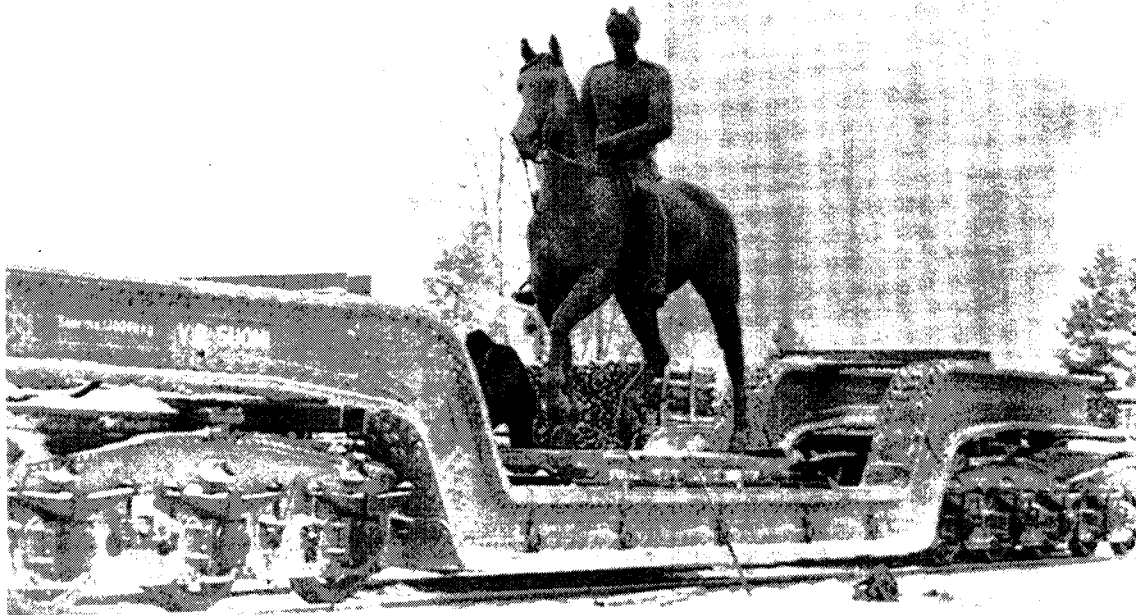
²⁴ Kuva Olli Halosen omistuksessa. OHA.

²⁵ Kuva Jyrki Roivainen 2001. JRA.

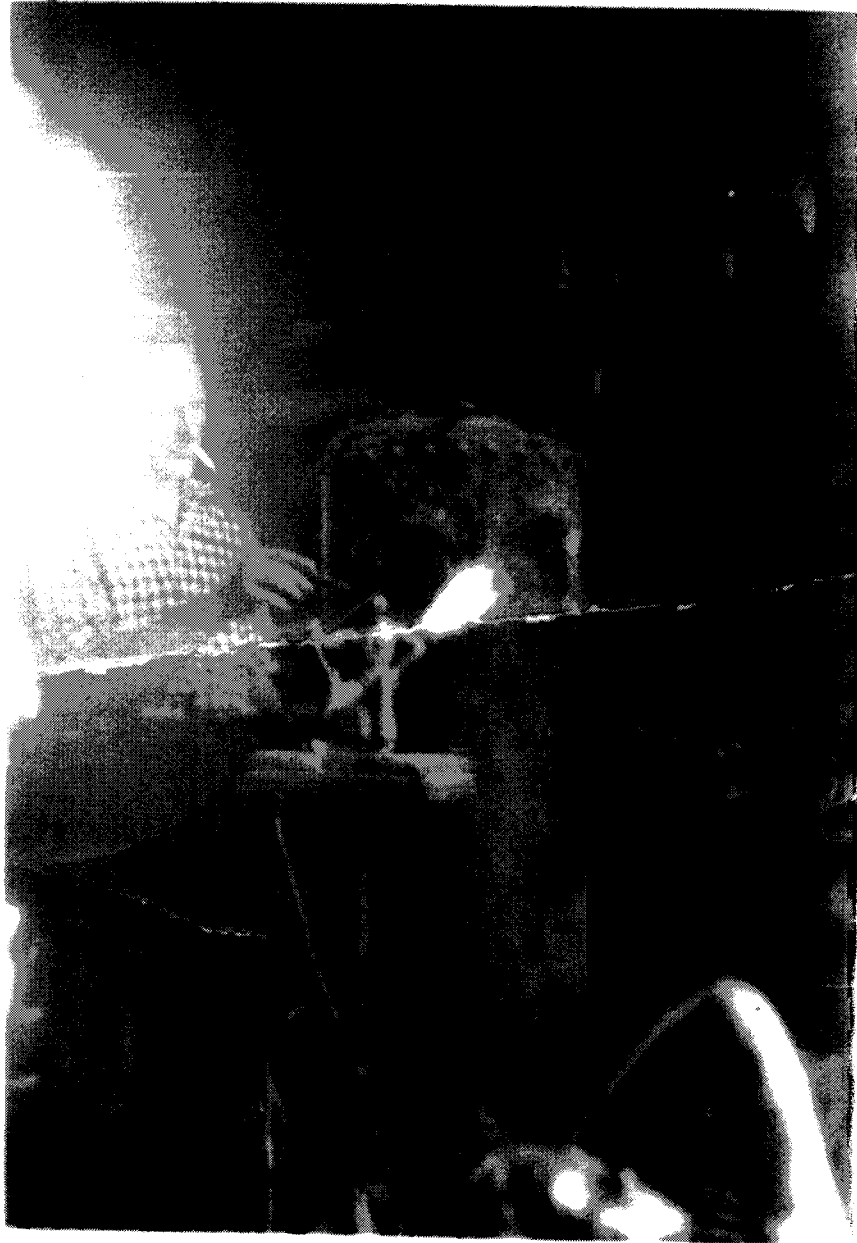
²⁶ Kuva Sirpa Räihä/HS. Riitta Heiskanen, Jorma Kärkkäinen tekee. HS 31.5.1999.

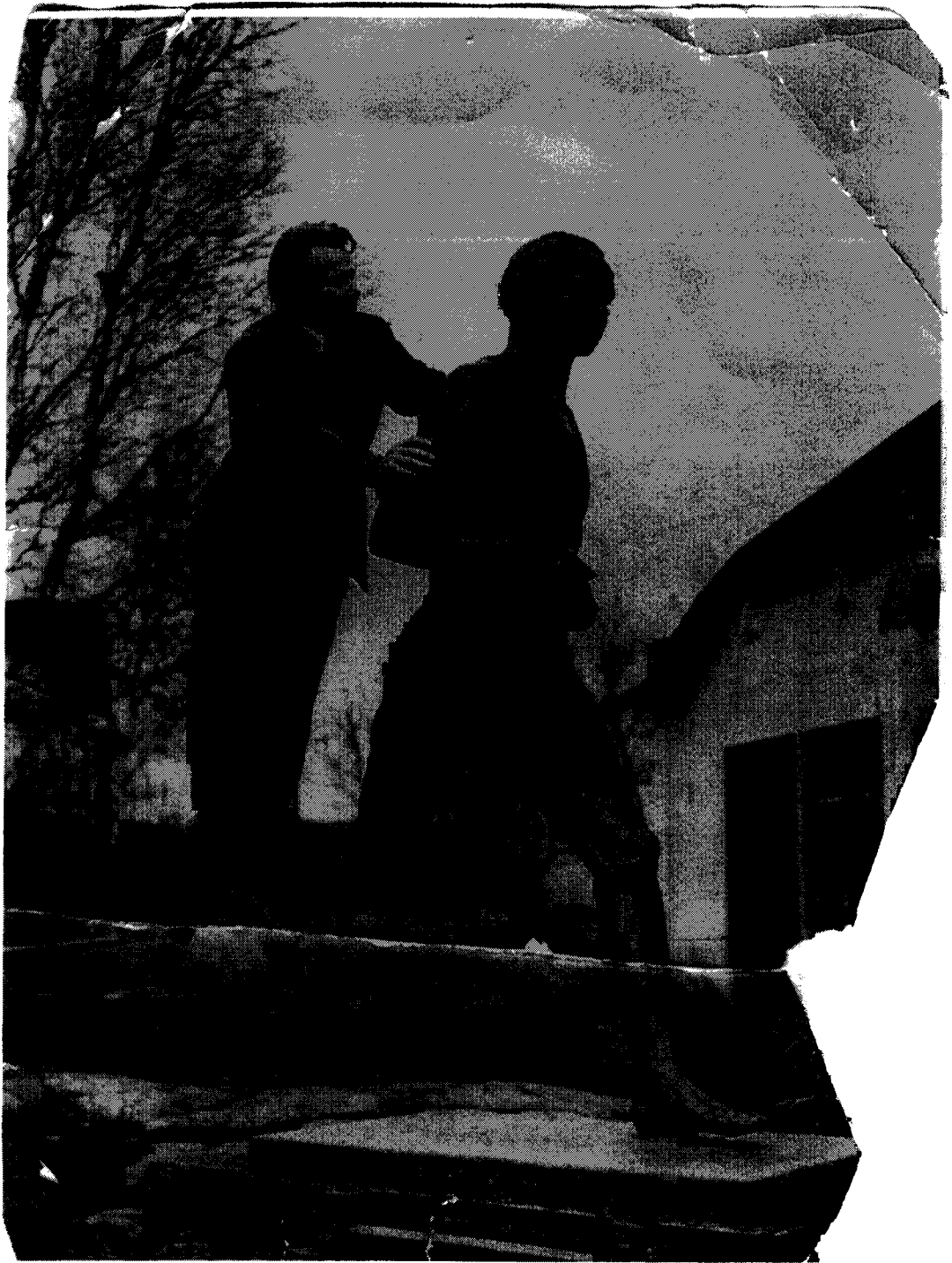
Kuva 1

Kuva 2

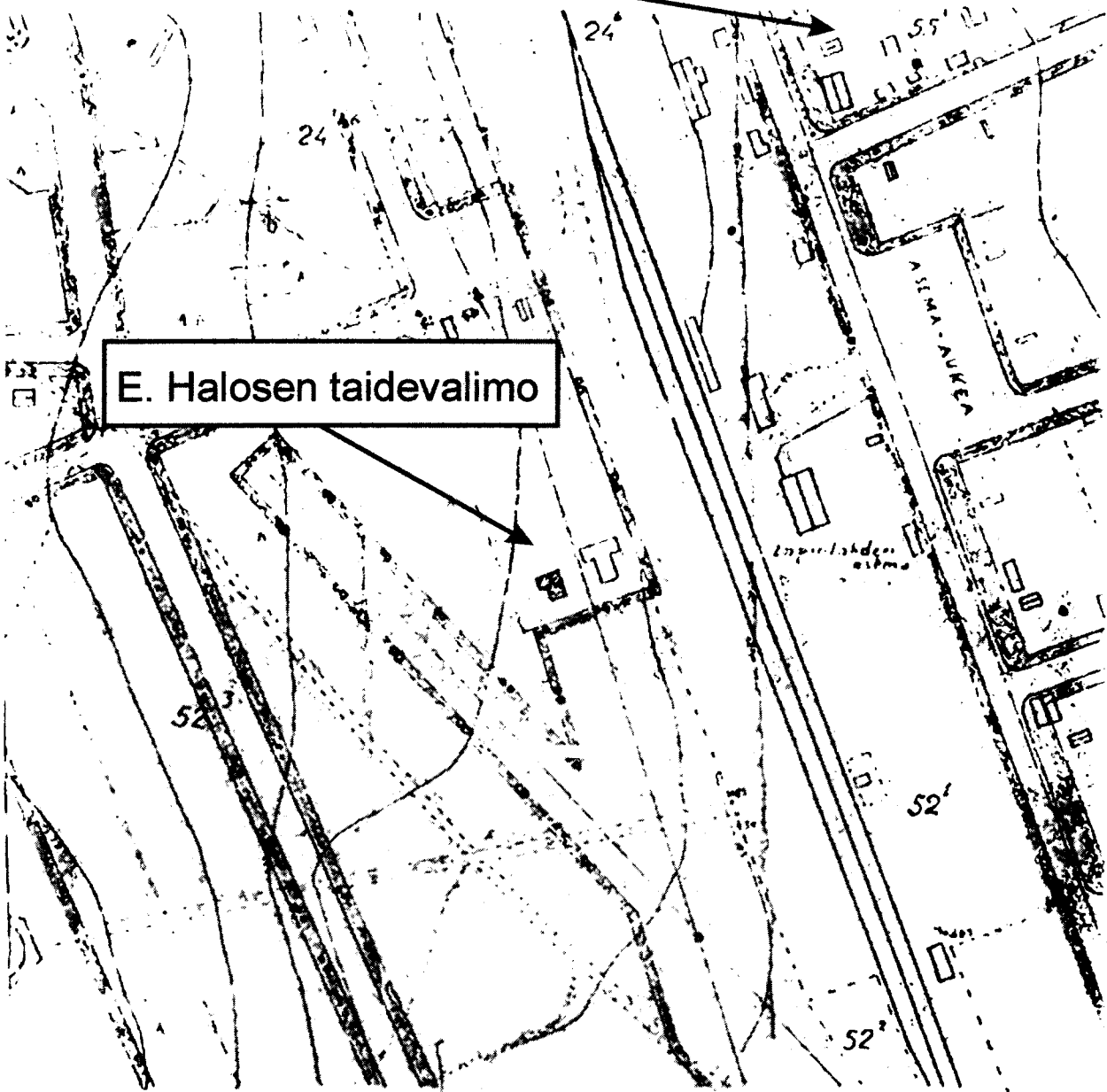
Kuva 3

Kuva 4

Luonnos nro. 10.6.53

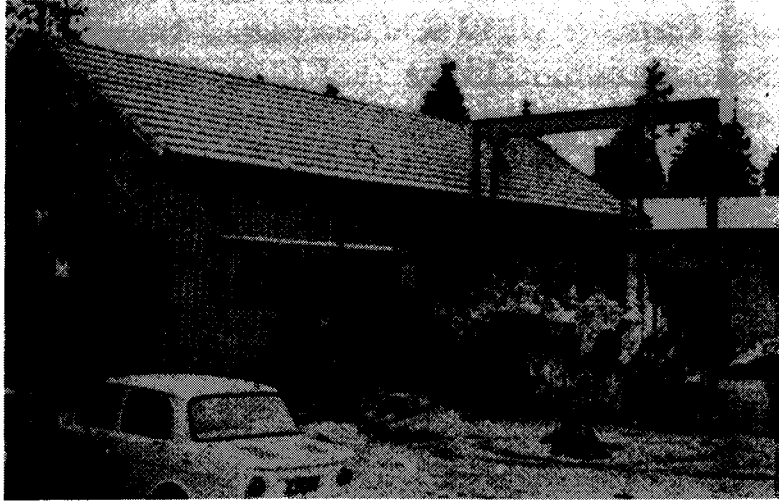
A. Halosen taidevalimo

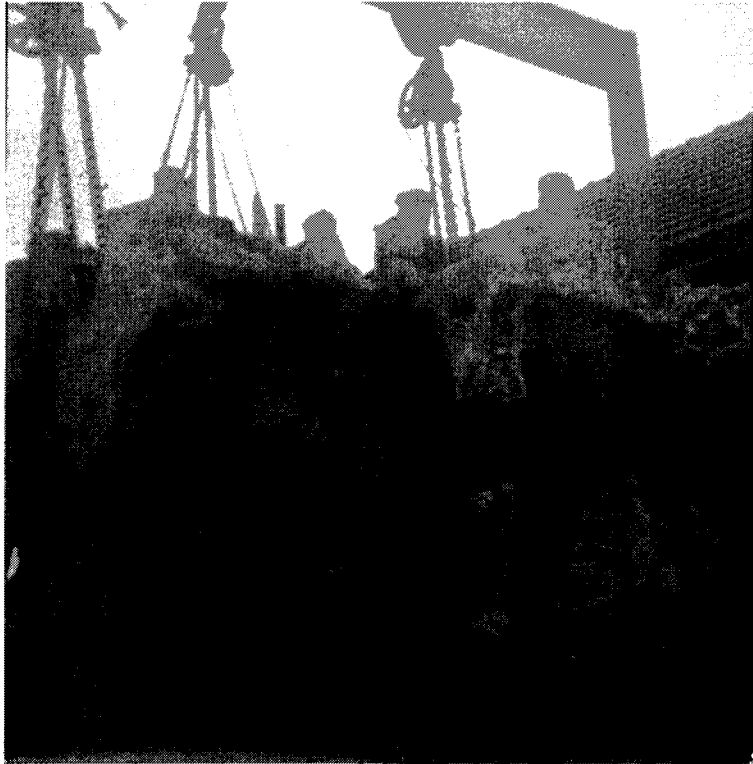
Lapinlahdelta 30.6.53.

Jäljenti.

V. Martiskainen.

Kuva 6

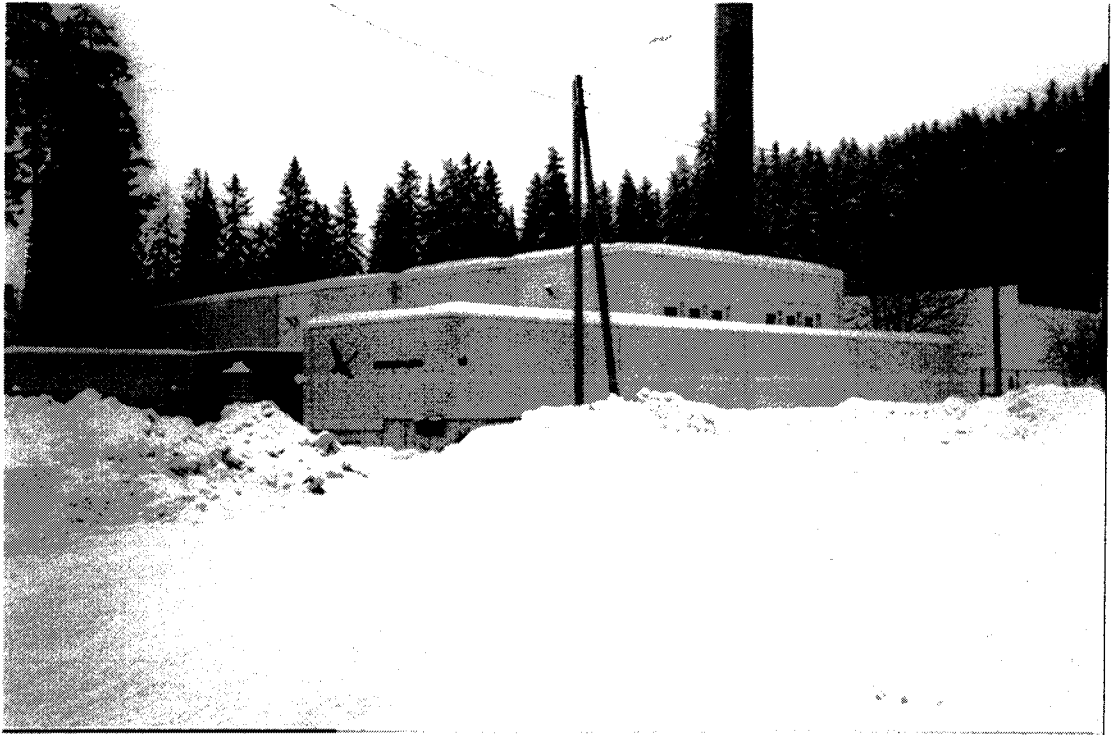
Kuva 7

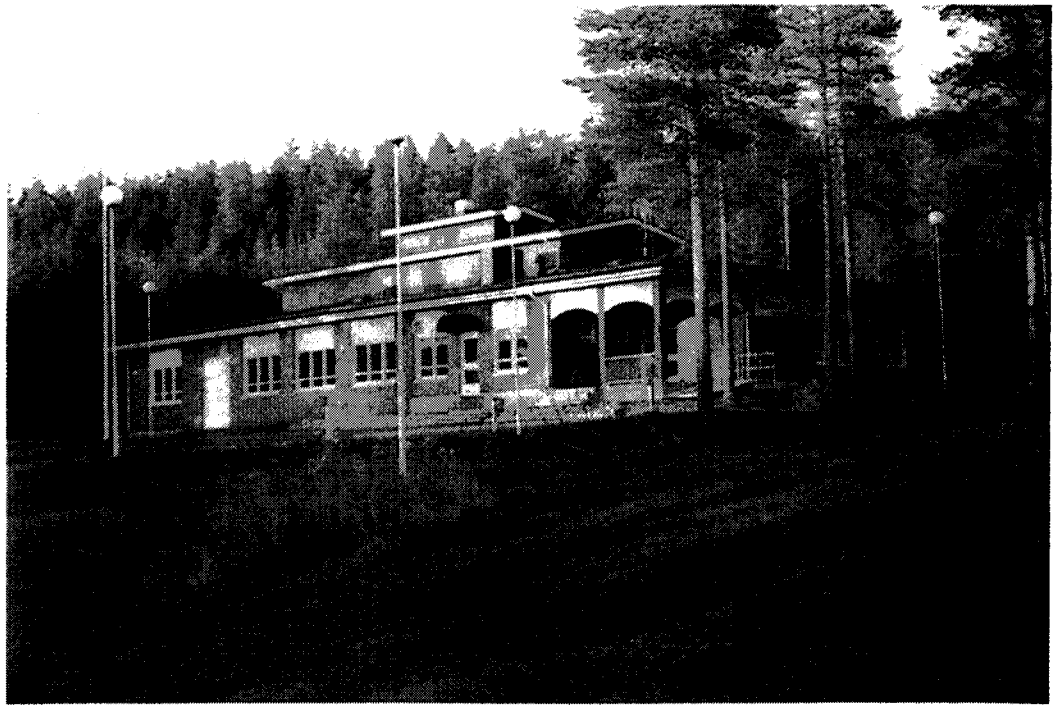
Kuva 8

Kuva 9

Kuva 10

Kuva 11

Kuva 12

Kuva 13

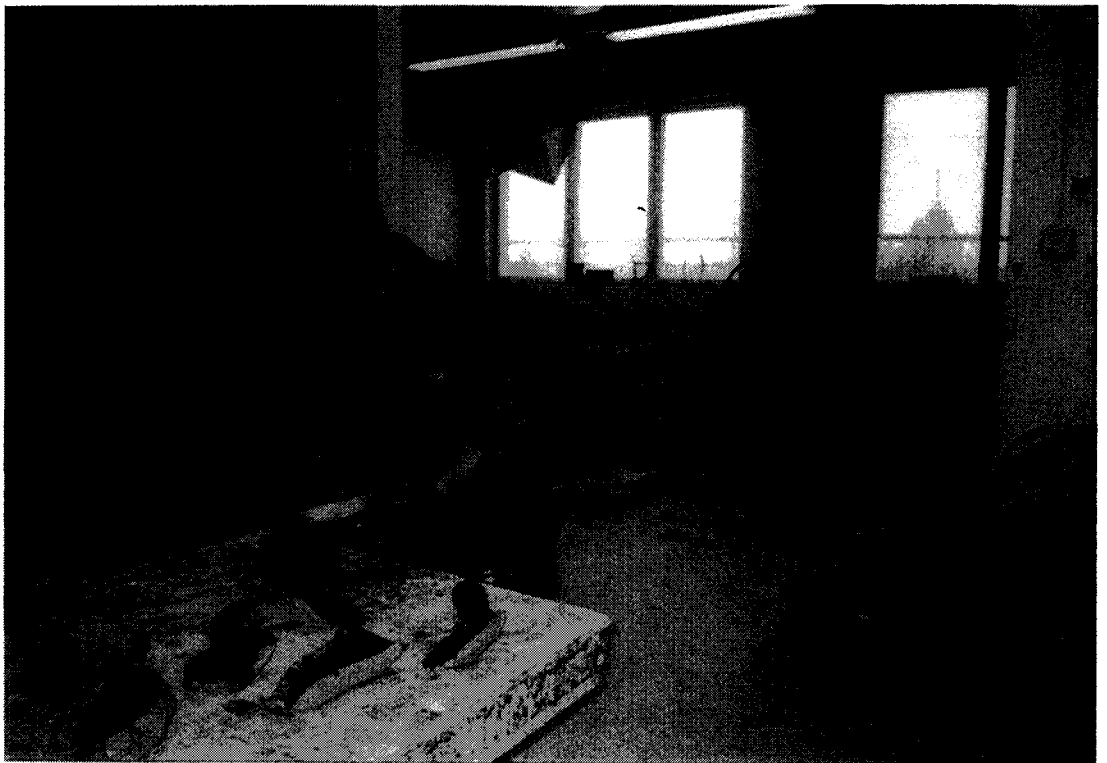
Kuva 14

Kuva 15

Kuva 16

Kuva 17

Kuva 18

Kuva 19

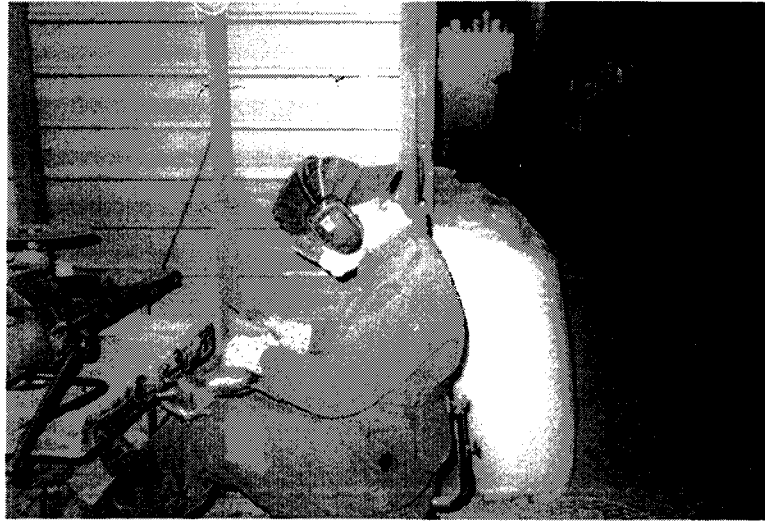
Kuva 20

Kuva 21

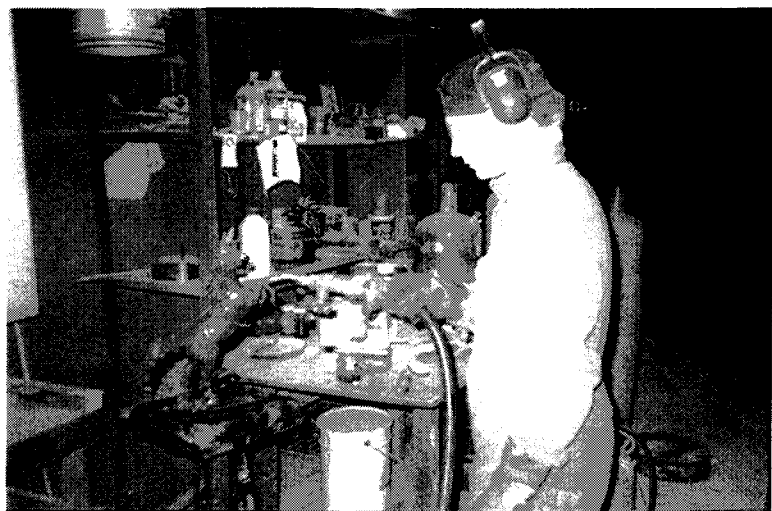
Kuva 22

Kuva 23

Kuva 24

Kuva 25

Kuva 26

Kuva 27

Kuva 28

Kuva 29

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Lyhenteet

HBL	= Hufvudstadsbladet
HMS	= Halosten Museosäätiön arkisto
HS	= Helsingin Sanomat
HSK	= Helsingin evankelisluterilaisten seurakuntien keskusrekisteri
HYK	= Helsingin yliopiston kirjasto
IS	= Iisalmen Sanomat
JRA	= Jyrki Roivaisen yksityisarkisto
KA	= Kansallisarkisto
KS	= Keski-suomalainen
KKV	= Kuusjärven kirkkoherran virasto
KTA	= Kuvataideakatemia
LKA	= Lapinlahden kunnan arkisto
LKV	= Lapinlahden kirkkoherranvirasto
ML	= Matti ja Liisa, Lapinlahden ja Varpaisjärven paikallislehti
MMA	= Mikkelin maakunta-arkisto
OHA	= Olli Halosen yksityisarkisto
PRH	= Patentti- ja rekisterihallitus
RMA	= Riitta Mäen yksityisarkisto
SKL	= Suomen Kuvanveistäjäliiton arkisto
SKS	= Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
SKV	= Säynätsalon kirkkoherranvirasto
SS	= Savon Sanomat
THA	= Tamara Halosen yksityisarkisto
TKA	= Taideteollisen korkeakoulun arkisto, Helsinki
TKTL	= Jyväskylän yliopiston taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
US	= Uusi Suomi
VOA	= Vilho Ollikaisen yksityisarkisto

Painamattomat lähteet

Halosten Museosäätiön arkisto (HMS), Lapinlahti.

Asiakirjakokoelmat.

Eemil ja Alli Halosen asiakirjajäämistö.

Kirjekopiot ja tiedotteet vuosilta 1977–1982.

Lehtileikekokoelmat.

Näyttelyluettelot.

Helsingin evankelisluterilaisten seurakuntien keskusrekisteri (HSK), Helsinki.

Jäsenrekisteri.

Helsingin yliopiston kirjasto (HYK), Helsinki.

Käsikirjoituskokoelma.

Emil Wikströmille osoitetut kirjeet ja kortit 1896–1942.

Jyrki Roivaisen yksityisarkisto (JRA), Lapinlahti.

Asiakirjat.

Taidevalimo- ja taidevalajakuvat 1950-luvulta vuoteen 2002.

Jyväskylän yliopiston taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos (TAIKU), Jyväskylä.

MIETTINEN, Sinikka, Kuvanveistäjä, taidevalaja Arttu Halonen (1885–1965) taidevalualan uranuurtaja Suomessa. Pro gradu -tutkielma 1999.

MÄKI, Riitta, Museot savon sydämessä. Eemil Halosen museon ja Lapinlahden taidemuseon synty- ja tapahtumahistoria.

Proseminaariesitelmä 2000.

MÄKI, Riitta, Suomen suuret taidevalimot. Lapinlahden Halosvalimon kehityshistoria ja toiminta nykyaikana. Proseminaariesitelmä 1998.

PELTOLA, Sinikka, Kuvanveistäjä Arttu Halonen – taidevalun uranuurtaja Suomessa. Laudaturesitelmä 1989.

SOKKA, Anu-Tuulia, Metallitaideteollisuuden pioneereja. Helsingin taidetakomot ja -valimot ennen talvisotaa. Proseminaariesitelmä 2001.

VOUTILAINEN, Heli-Maija, Kuvanveistäjä Eemil Halosen elämästä ja tuotannosta 1896–1919. Pro gradu -tutkielma 1987.

Kansallisarkisto (KA), Helsinki.

Suomessa toimineiden yritysten mikrokorttikansio (PRH).

Ea-sarja: kaupparekisteristä poistetut yhtiöt.

Eb-sarja: itse toimintansa lopettaneet yhtiöt.

Kuusjärven kirkkoherran virasto (KKV), Kuusjärvi.

Kuusjärven sankaripatsastoimikunnan asiakirjat ja kirjeet 1944–1953.

Kuvataideakatemia (KTA), Helsinki.

Suomen Taideyhdistyksen Piirustuskoulun opiskelijamatrikkeli vuosilta 1881–1911.

Suomen Taideyhdistyksen vuosikertomukset 1909–1910.

Lapinlahden kirkkoherranvirasto (LKV), Lapinlahti.

Jäsenrekisteri.

Lapinlahden kunnan arkisto (LKA), Lapinlahti.

Keskusarkisto.

Kauppakirjat.

Lapinlahden kunnan Paloapuyhdistyksen johtokunnan kokouksen pöytäkirjat 1917.

Lapinlahden kunnan taksoitusluettelot 1903–1904.

Lapinlahden kunnanhallituksen kokousten pöytäkirjat 1976–1982.

Lapinlahden kunnanvaltuuston kokousten pöytäkirjat 1997.

Kotiseutuarkisto.

Arttu Halosen kirjejäämistö 1931–1958.

Mikkelin maakunta-arkisto (MMA), Mikkelä.

Lapinlahden pitäjän vuoden 1912 henkikirja Ollikkalan kylän numero 36 kohdalta.

Olli Halosen yksityisarkisto (OHA), Lapinlahti.
 Asiakirjat ja käsikirjoitukset.
 Kirjeenvaihto ja kirjekopiot 1953–1965.
 Lehtileikkeet.
 Valokuvat E. Halosen taidevalimoilta Helsingistä ja Lapinlahdelta sekä
 siellä valmistetut teokset 1952–1964.

Patentti- ja rekisterihallitus (PRH), Helsinki.
 Yritysrekisteri.

Riitta Mäen yksityisarkisto (RMA), Jyväskylä.
 Luentomuistiinpanot.
 Taidevalimo P. Venäläinen Oy:n työluettelo 1980–1998.
 Taidevalimo- ja taidevalajakuvat vuosilta 1998–2000.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Helsinki.
 Kirjallisuusarkisto.
 Alli ja Eemil Halosen käsikirjoituskokoelma.
 Alli ja Eemil Haloselle osoitetut kirjeet 1898–1950.
 Asiakirjat.

Suomen Kuvanveistäjäliiton arkisto (SKL), Helsinki.
 Asiakirjat.
 Kirjeenvaihto ja kirjekopiot 1972–1983.
 Lehtileikkeet.

Säynätsalon kirkkoherranvirasto (SKV), Säynätsalo.
 Jäsenrekisteri.

Tamara Halosen yksityisarkisto (THA), Lapinlahti.
 Asiakirjat.
 Kirjeenvaihto 1910.

Vilho Ollikaisen yksityisarkisto (VOA), Lapinlahti.
 Lehtileikkeet.

Suullisia ja kirjallisia tietoja antaneet

Hakala, Elina, taidevalaja, Lapinlahti.
 Halonen, Olli, kuvanveistäjä, Lapinlahti.
 Halonen, Tamara, rouva, Lapinlahti.
 Jylhä, Pekka, kuvanveistäjä, Helsinki.
 Koistinen, Eino, valimomestari, Lapinlahti.
 Koljonen, Teuvo, valimomestari, Helsinki.
 Koponen, Heikki, taidevalaja, Lapinlahti.
 Kärkkäinen, Jorma, valimomestari, Kellokoski.
 Linkoneva, Terttu, Halosvalimon toimitusjohtaja, Halosten Museosäätiön
 toiminnanjohtaja, Mänttä.
 Ollikainen, Vilho, valimomestari, Lapinlahti.
 Pitkänen, Raimo, valimomestari, Helsinki.

Pääkkönen, Anja, kirkkoherran viraston kanslisti, (kuollut 21.5.2000) Lapinlahti.
 Roivainen, Jyrki, taidevalaja, Lapinlahti.
 Salmi, Janne, taidevalajaopiskelija, Kellokoski.
 Turunen, Ossi, taidevalaja, Lapinlahti.
 Turunen, Pekka, taidevalaja, Lapinlahti.
 Venäläinen, Pauli, valimomestari, Lapinlahti.
 Veuro, Jaakko, kuvanveistäjä, Valkeakoski.

Painetut lähteet ja kirjallisuus

A. R. [APE RAUTANIEMI], Kotoinen taiteilija-atelieri. Käynti Eemil Halosen luona. Helsingin Kaiku 9.9.1905, numero 36.
 AAV, Marianne, 1990. Emil Wikström. Kuvanveisto 1800-luvulla. Ars Suomen taide 5. Weilin+Göös. [Espoo].
 AHTOLA-MOORHAUSE, Leena, 1990 a. Kuvanveisto 1900–1950. Ars Suomen taide 5. Weilin+Göös. [Espoo].
 AHTOLA-MOORHAUSE, Leena, 1990 b. Julkisen kuvanveistotaiteen käänne 1960-luvulla. Ars Suomen taide 6. Weilin+Göös. [Espoo].
 ANNE MARTTALA - HANNU RUUSKANEN, Pronssia ja graniittia. Savon Sanomat 11.1.1978.
 ANTONSSON, Oscar, 1948. Wäinö Aaltonen. Wäinö Aaltonen. Otava. Helsinki.
 ANTTILA, Pirkko, 1993. Käsityön ja muotoilun teoreettiset perusteet. [Kuopion käsi- ja taideteollisuusakatemia]. [Kuopio].
 ANTTILA, Pirkko, 1983. Työ ja työn kasvatettavuus. Tutkimus koulun työkasvatuksen rakenteesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Tutkimuksia 100. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos. Helsinki.
 ANU UIMONEN, Kunnianosoitus kivelle. Kiviveistäjät tarjoavat taidehallillisen abstraktia ilmaisua. Helsingin Sanomat 22.10.1994.
 BECKER, Howard S., 1982. Art Worlds. University of California Press. Berkeley, Los Angeles, London.
 BERGH, Erik, 1987. Jussi Vikainen. Varsinaissuomalainen kuvanveistäjä. Vehmaan kotiseutuyhdistys r.y. [Vehmaa].
 von BONSDORFF, Bengt, 1990. Felix Nylund liv och verk. Föreningen Konstsamfundets publikationsserie VIII. Helsingfors.
 BRUSEWITZ-HANSSON, Anita - WRENBY, Bo, 1981. Kuvanveiston opas, käänntänyt Helena Rinta-Jouppi. Tammi. Helsinki.
 EILA KALLIONIEMI, Kuvanveistäjät pronssiopissa. Helsingin Sanomat 12.7.1982.
 EILA, Kyllä sinne mieli tekee, sanoo Arttu Halonen valimostaan. Savo 16.9.1964.
 ELINA JÄRVINEN, Apostoleiden saumastyöt aloitetaan Petikossa ensi viikolla. Konservointiryhmä saa apua tanskalaiselta asiantuntijalta. Helsingin Sanomat 7.9.1995.
 ERIK BERGH, Kring Agricola-monumentet. Hufvudstadsbladet 4.1.1948.
 ETELÄPELTO, Anneli, 1993. Oppijälhtöisen osaamisen kehittäminen. Ammattitaito ja ammatillinen kasvu. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen 25-vuotisjuhlajulkaisu. Helsinki.

- FORTY, Adrian, 1989. Objects of desire. Design and Society 1750–1980. Third edition. Thames and Hudson Ltd. London.
- GRAAE, Markku, 1993. Käsityöläisen identiteetti. Muoto 1993, numero 5.
- HAKKILA, Esko, 1942. Wainö Aaltonen. Elämää ja taidetta. WSOY. Porvoo, Helsinki.
- HALOSVALIMO OY -ESITE. [Halosvalimo Oy]. [Lapinlahti] 1988.
- [HANNELE TIKKINEN], Aapelin henki Ollinpuistoon. Savon Sanomat 23.5.1989.
- HANNELE TIKKINEN, Metsänneito valaa tulta sydämeen. Savon Sanomat 8.12.1989.
- HANNU REUNAMÄKI, Kuopiossa osataan keraamisen muotin käyttö taidevalussa. Savon Sanomat 28.5.1995.
- HEIKKINEN, Sakari - HJERPPE, Riitta, 1986. Suomen teollisuus ja teollinen käsityö 1860–1913. Kasvututkimuksia XII. Tutkimusryhmän muut jäsenet Kai Hoffman, Timo Myllyntaus ja Birger Rabb. Suomen pankin julkaisuja. Helsinki.
- HJERPPE, Reino et al, 1976. Suomen teollisuus ja teollinen käsityö 1900–1965. Kasvututkimuksia VII. Tutkimusryhmän muut jäsenet Riitta Hjerppe, Kauko Mannermaa, O. E. Niitamo ja Kaarlo Siltari. Suomen pankin julkaisuja. Helsinki.
- HONOUR, Hugh - FLEMING, John, 1992. Maailman taiteen historia, kääntäneet Marja Itkonen-Kaila, Jyrki Kokkonen, Raija Mattila ja Seppo Sauri. Otava. Helsinki.
- HÄIVÄOJA, Heikki, 1985. Ajatuksia julkisista veistoksista. Sculptor 85. Rakennetun ympäristön veistotaide. [Suomen Kuvanveistäjäliitto]. Helsinki.
- ILVAS, Juha, 1984. Eemil Halonen. Suomen taide. Kultakausi. Suomen ja maailman taide 3. Porvoo, Helsinki, Juva.
- ILVAS, Juha, 1990. Kuvanveisto 1800-luvulla. Ars Suomen taide 5. Weilin+Göös. [Espoo].
- IVALO, Mielikki, 1984. Visavuoren paljasjalka. Nuoruudenmuistoja ja päiväkirjoja vuosilta 1907–1927. Weilin+Göös. [Espoo].
- J, Suomalaista pronssivalantaa. Käynti O.-Y. G. W. Sohlbergin valimossa. Uusi Suomi 22.6.1919, numero 141.
- JAUHIAINEN, Oskari, 1986. Vanhimmat veistäjäveljet. Taide enemmän kuin elämä. Muistikuvia taiteemme taipaleelta. Suomen Taiteilijaseura. [Helsinki].
- JAUHIAINEN, Oskari - VIONOJA, Veikko, 1986. Viljo Savikurki. Taide enemmän kuin elämä. Muistikuvia taiteemme taipaleelta. Suomen Taiteilijaseura. [Helsinki].
- JOHANSSON, Hanna, 1995. Vastakohtien veistäjä. Kurotteluja ja kurkisteluja Erkki Kannoston taiteeseen. Kosketuskohtia ja kipinäväli. Erkki Kannosto ja Ville Vallgren Tarvaspään vieraina. Gallen-Kallelan Museo. Espoo.
- JOKINEN, Tapani, 1981. Tuotekehityksen perusteet 402. Otakustantamo. [Espoo].
- J-P. NIKU, Valimomestari vakuuttaa: 'Varmasti pysyy pystyssä'. Laulupuu valmistuu Lapinlahdella. Pielisen Sanomat 25.5.1984, numero 41.
- JUHA MIETTINEN, Aune Jääskinen Lapinlahdella: Grand Prix piirtää taidegrafiikkamme kansainvälisen profiilin. Iisalmen Sanomat 29.7.1987, numero 200.

- JUSSI KESONEN, Taidevalimo ja museo 5-tien varteen. Neljän miljoonan markan hanke säilyttää Halosten valimoperinteen Lapinlahdella. Savon Sanomat 7.5.1998.
- KAIJA AHO, Taidevalajalle kunniaa Keravalla. Juva, Pullinen, Sakki ja Terno muistavat Kärkkäistä pronssitöillään. Helsingin Sanomat 6.9.1996.
- KANGASNIEMI, Erkki, 1993. Esipuhe. Ammattitaito ja ammatillinen kasvu. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen 25-vuotisjuhlajulkaisu. Helsinki.
- KAUPPINEN, Risto. Taidevaluri roskakuskina: Sula pronssi vei silmän, rahapula valimon. Apu 1973, numero 17.
- KINNUNEN, Aarne, 1990. Esteettisestä elämyksestä. Uusintapainos vuodelta 1969. Yliopistopaino. Helsinki.
- KIROVUOSIEN KRONIKKA. Otteita professori Eliel Aspelin-Haapkyllän päiväkirjasta vuosilta 1905–1917. Toimittanut Eero Saarenheimo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 357. Helsinki 1980.
- KONTTINEN, Riitta, 1989. Suomen marsalkan ratsastajapatsas. Suomen Marsalkka Mannerheimin Perinnesäätiö. Helsinki.
- KOTISEUTUNI. Savo. Toimittaneet Leif V. Ahrner, Esko I. Kujansivu, Martti L. Lahtinen ja Mats A. Öhling. Suomen maakuntajulkaisu Oy. [Vaasa] 1972.
- KRUSKOPF, Erik, 1990. Sodanjälkeinen kuvataide vuoteen 1960. Ars Suomen taide 6. Weilin+Göös. [Espoo].
- KRUSKOPF, Erik, 1989. Suomen taideteollisuus. Suomalaisen muotoilun vaiheita, kääntänyt Rauno Ekholm. WSOY. Porvoo, Helsinki, Juva.
- KUUSJÄRVEN Seurakunnan Sankaripatsaan Paljastusjuhla. Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy. Joensuu 1954.
- KUVANVEISTÄJÄN TYÖTURVALLISUUS. Toimittanut Marja-Helena Rajala. Suomen Kuvanveistäjäliitto ry:n julkaisuja. Helsinki 1988.
- L. W., Prof. E. Wikström. Uusi Suomi 14.4.1922.
- LAAKSONEN, Aune, [1996]. Valajan elämäntyö. Neljä veistäjää Keravalla. Juva, Pullinen, Sakki, Terno. Keravan taidemuseo. [Kerava].
- LAMPINEN, Maria, 2000. Allan Frilander. "Veistos on veistäjän tytär". Nelimarkkamuseon julkaisuja 3. [Alajärvi].
- LAURILA-HAKULINEN, Raisa, 1996. Terho Sakki. Hyvinkään taidemuseon julkaisuja numero 12. Hyvinkää.
- LEENA MALLAT - TOVE ARSTILA, Otsa hiessä taidetta. Savon Sanomat 23.5.1981.
- LESKINEN, Eino, 1939. Kansanomaisesta valuteollisuudesta ja valimista. Viidennet Museopäivät Kuopiossa 1938. Suomen Museoliiton julkaisuja 6. Helsinki.
- LIISA HUJANEN, Taidevalun historia ja nykypäivä kohtaavat toisensa Lapinlahdella. Ylä-Savon kesä 1999. Iisalmen Sanomat 3.6.1999.
- LINDGREN, Liisa, 1996. Elävä muoto. Traditio ja modernisuus 1940- ja 1950 -luvun suomalaisessa kuvanveistossa. Dimensio 1. Valtion taidemuseon tieteellinen sarja. Helsinki.
- LINDGREN, Liisa, 2000. Monumentum. Muistomerkkien aatteita ja aikaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 782. Helsinki.
- LINDQVIST, Leena - OJANEN, Norman, 1997. Taiteilijakoteja. Otava. Helsinki.
- LOUHISTO, Kauko, 1992. Antti Louhiso. Kuvanveisto kutsumuksena ja kohtalona. [Kauko Louhiso]. [Helsinki].

- M. K., Kulttuurihenkilöt tehneet Lapinlahtea eniten tunnetuksi. Taidevalimo jatkaa perinteitä. Savo 12.2.1962.
- MALKAVAARA, Jarmo, 1989. "Kauneus" ja "mahti". Taidejärjestelmän ja poliittis-hallinnollisen ohjausjärjestelmän välisten suhteiden taidekeskeistä tarkastelua. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja numero 4. Helsinki.
- MARKKU VALKONEN, Kuinka käy taidevalun. Suomi on pronssiin veistäjien kultamaa mutta kuinka kauan sillä taidevalimot kulkevat kriisistä toiseen. Helsingin Sanomat 11.2.1973.
- MATIN JA LIISAN LAPINLAHTEA. Toimittanut Leo Puurunen. Lapinlahden kunta. [Lapinlahti] 1978.
- MIIA NIEMINEN, Nuori muotoilija osaa hommat piipunmuurauksesta taidevaluun. Keskisuomalainen 7.4.2001.
- MÄKI, Martti, 1989. Metall- ja konepajateollisuuden kehitysvaiheita. Valmistustekniikka 487, toinen painos. Otakustantamo. [Espoo].
- NEEKERI, Lapinlahden pronssivalimo. Savon Sanomat 14.6.1947, numero 133.
- NIEMINEN, Eino, 1994. Taisto Martiskainen. Joensuun taidemuseon julkaisuja 1/1994. [Joensuu].
- NIINILUOTO, Ilkka, 1992. Taitotieto. Taito: Suomen filosofisen yhdistyksen Helsingissä 11.–12.1.1990 järjestämän kollokvion esitelmät. Suomen filosofinen yhdistys. Helsinki.
- NIINILUOTO, Maarit, 1973. Katoaako Lapinlahden pronssinhaju Tampereen katkuihin. Suomen Kuvalehti 27.4.1973, numero 17.
- NISKALA, Marjaana, [2000]. Teuvo Tuomivaara. Kuvanveistäjän työvuodet. Teuvo Tuomivaaran veistoksia - sculptures. Aineen taidemuseo. [Tornio].
- NISSILÄ, Maarit, [2001]. Ideasta pronssiin. Turpahöylä. Veistotaiteen muodonmuutoksia. Metamorfoser i skulpturkonsten. Turun taidemuseon julkaisusarja 3/2001. Turku.
- NORDMANN, P. [Petrus], 1919. Walter Runeberg 1838–1918. Lisiä taiteilijaelämäkertaan, kääntänyt Helmi Krohn. Helsinki.
- NUMMELIN, Rolf, 1998 a. Itsenäisyyden ajan kuvanveisto. Itsenäisyyden aika. Suomen taiteen historia. Keskiajalta nykyaikaan, kääntänyt Kaija Valkonen. Schildts. [Espoo].
- NUMMELIN, Rolf, 1998 b. Johdanto. Itsenäisyyden aika. Suomen taiteen historia. Keskiajalta nykyaikaan, kääntänyt Kaija Valkonen. Schildts. [Espoo].
- NUMMELIN, Rolf, 1998 c. Veistotaide. Suuriruhtinaskunnan aika. Suomen taiteen historia. Keskiajalta nykyaikaan, kääntänyt Kaija Valkonen. Schildts. [Espoo].
- NURMINEN, Ritva, 1993. Ammattikäsitys opettajan työn lähtökohtana. Ammattitaito ja ammatillinen kasvu. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen 25-vuotisjuhlajulkaisu. Helsinki.
- OULUN JULKISET ULKOVEISTOKSET <<http://www.ouka.fi/taidemuseo/veistos>> 19.10.2001.
- PASSI, Leena, 1996. Ilmiö mitalitaide. 1960-luvulla valetut suomalaiset mitalit. Jyväskylä studies in the arts 53. Jyväskylä.
- PELTOLA, Leena, 1991. Arvo Siikamäki aikamme pelon ja yksinäisyyden veistäjä. Arvo Siikamäki. Saarijärven museo. [Saarijärvi].
- PENNY, Nicholas, 1993. The Materials of Sculpture. Yale University Press. New Haven and London.

- PIA TERVOJA, Kuvanveistäjä Olli Halonen 50 vuotta 7. syyskuuta. "Ensimmäinen elämä menee harjoittelussa". Matti ja Liisa 31.8.2000, numero 35.
- PIA TERVOJA, Lähde-työ paljastetaan syyskuussa. UKK-monumentti valettiin pronssiin Lapinlahdella. Matti ja Liisa 31.5.2000, numero 22.
- PIRJO NENOLA, Pelkistettyjä veistoksia ja surrealistista grafiikkaa. Iisalmen Sanomat 13.12.1987.
- PN, Lauri Ollin [Teppo Laurinolli] Lippomies: "Muistutus päättäjille". Iisalmen Sanomat 23.8.1988.
- PRONSSIN VALAMISESTA. Suomen Teollisuuslehti 1.7.1894, numero 13.
- PRONSSIN VALAMISESTA (jatko-osa). Suomen Teollisuuslehti 15.7.1894, numero 14.
- PRONSSIVALU VAHAVALUMENETELMÄLLÄ. Koonneet kuvanveistäjät Armas Hutri ja Toivo Jaatinen. (Moniste).
- PULLINEN, Laila, [1996]. Valajan elämäntyö. Neljä veistäjää Keravalla. Juva, Pullinen, Sakki, Terno. Keravan taidemuseo. [Kerava].
- RAUHALA, Pentti, 1993. Ammatti ja koulutustietot 1990-luvun yhteiskunnassa. Ammattitaito ja ammatillinen kasvu. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen 25-vuotisjuhlajulkaisu. Helsinki.
- RAUNI PAANANEN, Lapinlahtelaisilta tämä ei unohdu: Arttu valoi toisten töitä omia veistohalujaan lykäten. Iisalmen Sanomat 20.12.1987.
- RAUNI VÄINÄMÖ, Olli Halosen Tähystäjä-patsas paljastetaan viitostien juhlassa. Helsingin Sanomat 24.9.1996.
- RAUNI VÄINÄMÖ, Taidevalaja Arttu Halosen kirjeenvaihto luovutettiin Lapinlahden kunnalle. Helsingin Sanomat 2.11.1996.
- RAUNI VÄINÄMÖ, Taidevalajat kouluun Lapinlahdelle. Tähän asti taidot on hankittu oppisopimuksella. Helsingin Sanomat 21.5.1984.
- RAUNI VÄINÄMÖ, Taidevalu keskittyy nyt Lapinlahdelle. Uusi valimo Euroopan nykyaikaisin. Helsingin Sanomat 18.1.1974.
- REETTA NOUSIAINEN, Kekkonen kädet valettiin pronssiin Lapinlahdella. Pekka Jylhän suunnittelema Kekkonen-muistomerkki paljastetaan syyskuun alussa Helsingissä. Savon Sanomat 3.8.2000.
- REHBINDER, Maria, 1998. Kuvataiteen teoksen, valokuvateoksen ja valokuvan suoja. Kuvasto ry. [Helsinki].
- REITALA, Aimo, 1973. Kansallisen ideologian vuodet. Suomalaisen kuvataidepolitiikan suuntaviivoja 1918–1945. Taidehalli 73. Helsingin Taidehalli. [Helsinki].
- REITALA, Aimo, 1974. Kuvataiteilija suomalaisessa yhteiskunnassa ennen itsenäisyyden aikaa. Taidehalli 74. Helsingin Taidehalli. [Helsinki].
- [RENVALL, Ben], 1986. Ben Renvall muistelee. Taide enemmän kuin elämä. Muistikuvia taiteemme taipaleelta. Suomen Taiteilijaseura. [Helsinki].
- RENVALL, Essi, 1971. Nyrkit savessa. Weilin+Göös. Helsinki.
- RIITTA HEISKANEN, Jorma Kärkkäinen tekee Kari Juvan pronssivalut. Helsingin Sanomat 31.5.1999.
- RITVA LIIKKANEN, Taiteilija jolla oli aina rahaa. Jussi Mäntysen hirviveistosta pystykorvakin haukkui oikeana. Helsingin Sanomat 12.7.1995.
- RÖNKKÖ, Pekka, 1994. Oskari Jauhiainen (1913–1990). Ars Nordica 5. Ars Nordica ja Pohjoinen. [Oulu].

- SARI KOROLAINEN, Halosvalimoon näyttelytilat ja uudistuksia tuotantoon. Iisalmen Sanomat 28.8.1989.
- SATU KAARIA, Kaisaniemen Varsapuiston patsaasta on jäljellä vain jalusta. Helsinki kunnostaa 25 vanhaa keskustan veistosta lähivuosina. Helsingin Sanomat 25.11.1996.
- SAVELA, Aino-Maija, 1988. Ristintekijät. Elämän merkit. Vuosikirja XXXVIII. Turun arkkhiippakunta. [Turku].
- SEPPO MANNINEN, "Lähde" valmistuu Lapinlahdella. UKK-monumentti paljastetaan Helsingissä presidentin syntymän satavuotispäivänä. Iisalmen Sanomat 12.7.2000.
- SIRKKA KOIVULA, Taidemesenaatit auttavat taustalla. Aamulehti 10.10.2000.
- SOTKOTTARET. Taidevalua ja museotoimintaa Lapinlahdella. Toimittanut Aune Tossavainen. Yleisradio TV 2. Kuopion aluetoimitus 1976.
- STENSTRÖM, Marja-Leena, 1993. Ammatillisen identiteetin kehittyminen. Ammattitaito ja ammatillinen kasvu. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen 25-vuotisjuhlajulkaisu. Helsinki.
- SUOMALAINEN, Yrjö, 1948. Visavuoren mestari. Piirteitä Emil Wikströmistä ihmisenä ja taiteilijana. Helsinki.
- SUOMEN KUVANVEISTÄJÄLIITTO RY -ESITE. [Suomen Kuvanveistäjäliitto ry]. [Helsinki 1997].
- SUOMEN TAITEILIJASEURAN ATELJEESÄÄTIÖ
<<http://www.artists.fi/sf/sfateleje.html>> 30.12.1997.
- SUOMEN TAITEILIJOITA. Alvar Cawénista Wäinö Aaltoseen. Elämäkertoja. Toimittanut Hertta Tirranen. WSOY. Porvoo, Helsinki 1955.
- SUP, Lapinlahden taidevalimo pakkohuutokaupattiin. Etelä-Suomen Sanomat 27.9.1964.
- T. R. U, Valaminen vaakalaudalla. Helsingin Sanomat 4.10.1964.
- TAAJAMAA, Bruno, 1982. Terho Antero Sakki. Monumentaaliveistäjä. Suomalaisia taiteilijoita 2. Recallmed Oy. [Espoo].
- TAIDEVALIMO <<http://www.auroraborealis.net7erikoiset/valimo.htm>> 19.10.2001.
- TAIDEVALIMO P. VENÄLÄINEN OY <<http://www.kuopio.fi/yritys/toimiala>> 30.12.1997.
- TARJA LAPPALAINEN, Halosvalimolle mittava Ajomies-patsaan valutyö. Iisalmen Sanomat 12.3.1992.
- TARJA TIKKANEN, Taidevalusta käydään kovaa kilpaa - vuosikymmen sitten tultiin alas ja lujaa. Iisalmen Sanomat 17.9.2000, numero 254.
- TERTTU H-TIMONEN, Laulupuu nyt valuvaiheessa. Lieksan Lehti 12.6.1984.
- TIKKANEN, Tarja, 2000. Taide ei ole kirosana Lapinlahdella. Iisalmen Sanomat juhlanumero. Puun lehti 13.10.2000.
- TIRRANEN, Hertta, 1950. Suomen taiteilijoita Juho Rissasesta Jussi Mäntyseen. Elämäkertoja. WSOY. Porvoo, Helsinki.
- ULLA TUOVINEN, Lapinlahden taidevaluhistoria elää uudessa taidevalimossa. Iisalmen Sanomat 9.1.1999.
- ULLA TUOVINEN, UKK-monumentti Lähdettä valetaan Lapinlahdella. Iisalmen Sanomat 9.1.1999.
- VANNI, Sam, 1986. Wäinö Aaltosen oppilaana. Taide enemmän kuin elämä. Muistikuvia taiteemme taipaleelta. Suomen Taiteilijaseura. [Helsinki].

- VAINIO-KORHONEN, Kirsi, 1998. Käsien tehty - miehelle ammatti, naiselle ansioiden lähde. Käsityötuotannon rakenteet ja strategiat esiteollisessa Turussa Ruotsin ajan lopulla. Historiallisia tutkimuksia 200. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki.
- VARPU HELPINEN, He tekivät Rytin patsaan. Ilta-Sanomat 24.9.1994.
- VILPPO, Marja-Liisa, 1987. Pekka kauhanen muodosta ideaan. Vuoden nuori taiteilija 1987. Tampereen taideyhdistys Tampere.
- VIRVE HIRVENSALO, Pulleiden hahmojen taitaja Botero on valloittanut Pariisin. "Naama tai omena, ei siinä ole eroa". Helsingin Sanomat 20.11.1992.
- VISAVUORI. Emil Wikströmin taiteilijakoti. Toimittanut T. Karteinen. Emil Wikströmin museostäitiö. [Sääksmäki] [1967].
- VOLANEN, Matti-Vesa, 1993. Avoin taito, avoin tieto - avoin oppimistilanne. Ammattitaito ja ammatillinen kasvu. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen 25-vuotisjuhlajulkaisu. Helsinki.
- VUOKKO WIITA, Taru mäntynen kokosi juhlanäyttelyn kotikaupunkiinsa. Kalliopiirokset innoittavat kuvanveiston valionaista. Savon Sanomat 28.10.1994.
- VUORINEN, Jouko, 1989. Valutekniikka. Valmistustekniikka 487, toinen painos. Otakustantamo. [Espoo].
- WIBERG, Stellan, 1980. Kuvanveisto. Tarvikkeita ja tekniikkaa. Kääntänyt Helena Rinta-Jouppi. Otava. Helsinki.

Sanomalehtien uutismateriaali

- ARTTU Halonen toi taidevalun Suomeen. Matti ja Liisa 3.5.1984, numero 18.
- ARTTU Halosen opetuslapset. Matti ja Liisa 29.11.1973, numero 48.
- HALOSVALIMO toimii - taiteen hyväksi. Kaakkois Häme 21.12.1983.
- HANNES- ja Veljemiespatsaan veistäjä. Heikki Konttinen on kuollut. Savon Sanomat 23.2.1988.
- JOS Lapinlahden pojat lopettaisivat, ei taidevalun alalla enää tapahtuisi. Matti ja Liisa 29.11.1973, numero 48.
- JYRKIN valutaidon takana paljon perinteitä. Matti ja Liisa kesä 1999, liite numeroon 24.
- KATASTROFI uhkaamassa kuvanveistotaidettamme. Halosen taidevalimon kohtalo vaakalaudalla. Uusi Suomi 25.9.1964.
- KUOPION Taideyhdistyksen kevätnäyttely. Kirjallisuutta ja taidetta. Savo 30.4.1914, numero 47.
- KUVANVEISTÄJÄ Heikki Konttinen voitti Hannes Kolehmainen patsaskilpailun. Helsingin Sanomat 18.9.1951, numero 251.
- LAMAN vaikutukset näkyvät myös valimossa. Iisalmen Sanomat 28.11.1975.
- LAPINLAHTI - taidevalun uranuurtajapaikkakunta. Matti ja Liisa 22.7.1982.
- PEGASOS ja 700 muuta patsasta ovat Berliinin ilmaston armoilla. Helsingin Sanomat 21.4.1993.
- MIKAEL Agricolan patsas valmistuu aivan lähipäivinä. Uusi Aura 13.4.1952.
- PETROSKOIN pojat vahavalua oppimassa. Matti ja Liisa 30.1.1991.
- PRONSSI sulaa taidevalimossa. Valpas 10.1988.

PRONSSISIA kuvapatsaita. Käynti prof. Wikströmin valimossa. Uusi Suomi 24.4.1921, numero 93.

SNELLMAN patsaan luonnoksia. Helsingin Sanomat 6.4.1913, numero 79.

TAIDEVALANTA Lapinlahdella laajenemassa. Uusi Suomi 17.10.1973.

TAIDEVALIMOLLE tiedossa merkittäviä pronssivaluja. Matti ja Liisa 14.1.1999, numero 1.

TAIDEVALIMON katto kärysi. Matti ja Liisa 11.9.1986.

TAIDEVALIMON suurtöitä: Risteysaseman muistomerkki valmistui. Matti ja Liisa 30.11.1978, numero 48.

TAIDEVALU kituu vaikka töitä riittää. Yksi valimo hakee tiloja Lahdesta. Helsingin Sanomat 23.1.1973.

TAIDEVALUN uranuurtajaa juhlitaan. Halosvalimo jatkaa Artun jalanjäljissä. Matti ja Liisa 28.3.1985, numero 13.

TAPAHTUI vuonna 1977.... Matti ja Liisa 30.12.1997, numero 52.

UUSI taidevalimo vihittiin: Taidevalun jatkuminen Lapinlahdella turvattu. Matti ja Liisa 20.6.1974.

UUSI työohjelma hyväksytty. Taidevalun opetusta Lapinlahdella. Savon Sanomat 18.2.1986.

UUSI valimo nopealla aikataululla. Matti ja Liisa 20.5.1998, numero 20.

VALAJAN paja tarjoaa arvokkaan taidenäyttelyn. Lönnrotia ja Harjavallan sankaripatsasta valetaan. Ilta-Sanomat 12.10.1940.

VILHO Ollikainen tuntee taidevalun niksit. Matti ja Liisa 10.10.1990.

VUODEN suurin valu Lapinlahdella: Taidevalimolla valettu Suihkuveistos Turkuun. Matti ja Liisa 18.12.1975, numero 51.

LIITE 1.

TAIDEVALAJALUETTELO

Nimi, elinaika	Ammattiarvo	Alan koulutus	Muu koulutus/ ammatti	Taidevalimotyösuhteet ja -aika
Hakala Elina s. 1970	taidevalaja	oppisopimuskoulutus	artenomi	Halosvalimo Oy, 1996–1997; Taidevalimo P. Venäläinen Oy, vuodesta 1997.
Halonen Arttu 1885–1965	valimomestari, yksityisyrittäjä	itseoppinut	kuvanveistäjä	Bildgiesserei Heinze & Co, 1911; A. Halosen taidevalimo (oma yritys), n. 1908–1953.
Halonen Eino 1915–1941	taidevalaja	oppipoikakoulutus	kuvanveistäjä	A. Halosen taidevalimo, 1926–1941.
Halonen Elias 1921–1965	valimomestari, yksityisyrittäjä	oppipoikakoulutus	kuvanveistäjä	A. Halosen taidevalimo, 1937–1946; E. Halosen taidevalimo (oma yritys), 1948–1964; Taidevalimo Pekka Halonen Ky, 1964–1965.
Halonen Olli s. 1950	taidevalaja, yksityisyrittäjä	oppipoikakoulutus	kuvanveistäjä	Taidevalimo Pekka Halonen Ky, 1968–1971; Suomen Kuvanveistäjäliiton Lapinlahden taidevalimo, 1971–1972; Etelä-Suomen Kestosinkitys Oy, 1974–1979; Olli Halosen Taidevalimo (oma yritys), 1979–1994.
Halonen Paavo s. 1950	taidevalaja	oppipoikakoulutus	kuvanveistäjä	Taidevalimo Pekka Halonen Ky, -; Suomen Kuvanveistäjäliiton Herttoniemen taidevalimo, -.
Halonen Pekka s. 1938	valimomestari, yksityisyrittäjä	oppipoikakoulutus	taitelija	E. Halosen taidevalimo, -; Taidevalimo Pekka Halonen Ky (oma yritys), 1965– 1971; Väinö Kalevi Kärkkäisen taidevalimo, 1971–.
Koistinen Eino s. 1932	valimomestari, yksityisyrittäjä	oppipoikakoulutus	-	Olavi Koistisen taidevalimo, 1955–1963; Suomen Kuvanveistäjäliiton Herttoniemen taidevalimo, 1963–1987; Herttoniemen Taidevalimo Oy (oma yritys), 1987– 1988.
Koistinen Olavi 1930–1997	valimomestari, yksityisyrittäjä	oppipoikakoulutus	-	A. Halosen taidevalimo, 1946 – n. 1948; E. Halosen taidevalimo, 1948 – n. 1955; Olavi Koistisen taidevalimo (oma yritys), 1955– 1963; Suomen Kuvanveistäjäliiton Herttoniemen taidevalimo, 1963–.
Koljonen Teuvo s. 1949	valimomestari, yksityisyrittäjä	oppipoikakoulutus	-	Taidevalimo Pekka Halonen Ky, 1966–1967; Suomen Kuvanveistäjäliiton Herttoniemen taidevalimo, 1967–1987. Herttoniemen Taidevalimo Oy (oma yritys), vuodesta 1987.
Koponen Heikki s. 1958	taidevalaja	oppipoikakoulutus	-	Etelä-Suomen Kestosinkitys, 1979–1982; Halosvalimo Oy, 1982–1997; Taidevalimo P. Venäläinen Oy, vuodesta 1997.
Kärkkäinen Jorma s. 1960	valimomestari, yksityisyrittäjä	oppipoikakoulutus	-	Taidevalimo Kärkkäinen & Kärkkäinen, -; Taidevalimo Kärkkäinen Oy (oma yritys), vuodesta 1995.
Kärkkäinen Väinö Kalevi 1934–1995	valimomestari, yksityisyrittäjä	oppipoikakoulutus	-	A. Halosen taidevalimo, 1948–1953; E. Halosen taidevalimo, 1953–1957; Väinö Kalevi Kärkkäisen taidevalimo (oma yritys), 1957–1973; Taidevalimo Kärkkäinen & Kärkkäinen (oma yritys), n. 1974–1995.
Ollikainen Vilho s. 1937	valimomestari	oppipoikakoulutus	putkiasentaja	A. Halosen Taidevalimo, 1942–1953; E. Halosen Taidevalimo, 1953–1961; Taidevalimo Pekka Halonen Ky, 1965–1971; Suomen Kuvanveistäjäliiton Lapinlahden taidevalimo, 1971–1972; Lapinlahden Taidevalimo ja Kiviveistämö Oy (oma yritys), 1972– 1973; Etelä-Suomen Kestosinkitys Oy, 1974–1982; Halosvalimo Oy, 1982–1991.
Pitkänen Raimo s. 1949	valimomestari, yksityisyrittäjä	oppipoikakoulutus	-	Taidevalimo Pekka Halonen Ky, 1966–1969; Suomen Kuvanveistäjäliiton Herttoniemen taidevalimo, 1969–1987; Herttoniemen Taidevalimo Oy (oma yritys), vuodesta 1987.
Roivainen Jyrki s. 1964	taidevalaja	oppipoikakoulutus	teollisuus- valaja	Taidevalimo P. Venäläinen Oy, 1983–1991; Taidevalimo P. Venäläinen Oy, 1999–2002.

Roivainen Pentti 1934–1998	taidevalaja	oppipoikakoulutus	-	A. Halosen taidevalimo, 1942–1955; E. Halosen taidevalimo, 1955–1964; Taidevalimo Pekka Halonen Ky, 1964–1971; Erkki Savolaisen taidevalimo, 1970-luvulla; Taidevalimo P. Venäläinen Oy, 1981–1994.
Salmi, Janne s. 1969	taidevalaja	oppisopimuskoulutus	metallialan opintoja	Taidevalimo Kärkkäinen Oy, vuodesta 1998.
Turunen Ossi s. 1972	taidevalaja	oppisopimuskoulutus	teollisuus- valaja	Taidevalimo P. Venäläinen Oy, vuodesta 1996.
Turunen Pekka s. 1947	taidevalaja	oppipoikakoulutus	-	E. Halosen taidevalimo, 1962–1964; Taidevalimo Pekka Halonen Ky, 1964–1971; Suomen Kuvanveistäjäliiton Lapinlahden taidevalimo, 1971–1972; Lapinlahden Taidevalimo ja Kiviveistämö Oy (oma yritys), 1972– 1973; Etelä-Suomen Kestosinkitys Oy, 1974–1982; Halosvalimo Oy, 1982–1986; Taidevalimo P. Venäläinen Oy, 1986–1996.
Venäläinen Pauli s. 1950	valimomestari, yksityisyrittäjä	oppipoikakoulutus	-	Taidevalimo Pekka Halonen Ky, 1968–1971 ; Suomen Kuvanveistäjäliiton Herttoniemen taidevalimo 1971–1978; Taidevalimo P. Venäläinen Oy (oma yritys), vuodesta 1979 .

LIITE 2

KUUSJÄRVEN SANKARIPATSAAN PITKÄ TIE MUISTOMERKIKSI

Esimerkkitapauksena kuvanveistäjä Gunnar Finnen *Kuusjärven sankaripatsaan* valmistusvaiheet.

Gunnar Finne voitti Kuusjärven Sankaripatsastoimikunnan järjestämän kilpailun vuonna 1944. Hän sitoutui valmistamaan palkitun luonnoksen mukaisen sankaripatsaan kipsisen malliteoksen kahdentoista kuukauden kuluessa.¹

Ensimmäisessä taidevalimoille tehdyistä tarjouskyselyistä on säilynyt ainoastaan Taidevalimo M. Virtanen Oy:n kustannusarvio vuodelta 1945.² Todennäköisesti teoksen valmistuksen ajankohdan ja rahoitusvaikeuksien vuoksi hanke lykkääntyi useilla vuosilla.

Kuvanveistäjä Gunnar Finne pyysi useammalta taidevalimolta tarjouksen veistoksen valmistuksesta vuonna 1952.³ Vastaukset tulivat ainakin A. Halosen Taidevalimolta, E. Halosen Taidevalimolta ja Taidevalimo M. Virtanen Oy:ltä.⁴

Taidevalun hinnoittelu perustuu teoksen kokoon. Tästä johdosta taidevalajat usein kävivät itse mittaamassa suurikokoiset teokset voidakseen antaa mahdollisimman tarkan kustannusarvion.⁵ Taidevalimotyön sai suorittaakseen Arttu Halonen edullisimmalla tarjouksella.⁶

Kipsisen malliteoksen kuljetus taidevalimolle hoidettiin patsastoimikunnan puolesta.⁷ Samoin taidevalimolle toimitettiin riittävä määrä teokseen lahjoituksena saatua kuparia.⁸ Gunnar Finne pyysi tiettyä summaa korvaukseksi siitä, että hän suorittaa itse teoksen valmistuksen valvonnan ja retusoinnin.⁹

A. Halosen Taidevalimossa sattuneen vakavan onnettomuuden johdosta Arttu Halosen täytyi luopua tehtävästä.¹⁰ Patsastoimikunta pyysi häntä suosittelemaan joitakin tuntemiaan taidevalimoita, joiden puoleen toimikunta voisi kääntyä.¹¹ Todennäköisesti ainakin Elias Halosen nimi mainittiin, sillä hän sai tehtävän suoritettavakseen.¹² Taidevalimotyöhön hän varasi aikaa noin kymmenen kuukautta.¹³

Valmiin teoksen kuljetus Lapinlahdelta Kuusjärvelle hoidettiin patsastoimikunnan puolesta.¹⁴ Teoksen jalustan piirustuksista vastasi kuvanveistäjä.¹⁵ Piirustusten

¹ Kuusjärven sankaripatsaan tilaussopimus 15.6.1944. KKV.

² Taidevalimo M. Virtanen Oy:n kustannusarvio 19.12.1945. KKV.

³ Gunnar Finnen kirje Arttu Haloselle 27.7.1952. LKA.

⁴ Arttu Halosen kirje J. M. Taipaleelle 24.10.1952. KKV; Elias Halosen kirje H. [Heikki] Mustoselle 26.4.1952. KKV; Guy Caloniuksen kirje Heikki Mustoselle 29.4.1952. KKV.

⁵ Elias Halosen kirje H. [Heikki] Mustoselle 26.4.1952. KKV; Gunnar Finnen kirje Arttu Haloselle 27.7.1952. LKA.

⁶ Toivo Juvosen kirje Arttu Haloselle 30.12.1953 [1952]. KKV.

⁷ Toivo Juvosen kirje Arttu Haloselle 30.12.1953 [1952]. KKV.

⁸ Toivo Juvosen kirje Arttu Haloselle 30.12.1953 [1952]. KKV; Toivo Juvosen kirje Outokumpu Oy:lle 5.2.1953. KKV.

⁹ Gunnar Finnen kirje Arttu Haloselle 27.7.1952. LKA.

¹⁰ Arttu Halosen kirje Toivo Juvoselle 14.5.1953. KKV; Toivo Juvosen kirje Arttu Haloselle 23.5.1953. KKV.

¹¹ Toivo Juvosen kirje Arttu Haloselle 23.5.1953. KKV.

¹² Elias Halosen kirje Kuusjärven Sankarivainajien muistomerkkitoimikunnalle 9.6.1953. KKV; Toivo Juvosen kirje Elias Haloselle 1.7.1953. OHA.

¹³ Elias Halosen kirje Kuusjärven Sankarivainajien muistomerkkitoimikunnalle 9.6.1953. KKV.

¹⁴ Toivo Juvosen kirje Arttu Haloselle 30.12.1953 [1952]. KKV; Toivo Juvosen kirje Elias Haloselle 1.7.1953. KKV.

¹⁵ Elias Halosen kirje Toivo Juvoselle 3.7.1953. KKV.

perusteella rakennustoimistot tekivät omat tarjouksensa.¹⁶ Rakennustoimiston työmiehet autoivat todennäköisesti myös muistomerkin pystytyksessä.¹⁷ Juhlajumalanpalvelus ja *Kuusjärven Seurakunnan Sankaripatsaan paljastusjuhla* pidettiin 20.6.1954.¹⁸

¹⁶ Rakennustoimisto Y. I. Immonen Oy:n kirje Kuusjärven seurakunnan sankaripatsastoimikunnalle 26.2.1954. KKV.

¹⁷ Rakennustoimisto Y. I. Immonen Oy:n kirje Kuusjärven seurakunnan sankaripatsastoimikunnalle 26.2.1954. KKV.

¹⁸ Kuusjärven Seurakunnan Sankaripatsaan Paljastusjuhla, 1-2.